

FRA

**Situația cetățenilor romi din UE
care se deplasează și se stabilesc
în alte state membre**

noiembrie 2009

**Europe Direct este un serviciu destinat să vă ajute să găsiți
răspunsuri la întrebările pe care vi le puneți despre
Uniunea Europeană.**

**Un număr unic gratuit (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Unii operatori de telefonie mobilă nu permit accesul la numerele
00 800 sau pot factura aceste apeluri.

Numeroase alte informații despre Uniunea Europeană sunt disponibile
pe internet pe serverul Europa (<http://europa.eu>).

O fișă bibliografică figurează la sfârșitul prezentei publicații.

Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale ale Comunităților Europene, 2010

ISBN 978-978-92-9192-469-1

doi: 10.2811/35455

© Comunitățile Europene, 2009

Reproducerea textului este autorizată cu condiția menționării sursei

*Proiectare: FRA, Viena
Printed in Belgium*

Tipărit pe hârtie înălbită fără clor

Situația cetățenilor romi din UE care se
deplasează și se stabilesc
în alte state membre

Raport comparativ

FRA

noiembrie 2009

AVIZ PRIVIND DECLINAREA RESPONSABILITĂȚII: Prezentul raport a fost întocmit de către Centrul European pentru Drepturile Romilor (ERRC), care a cooperat cu European Dialogue (ED), Biroul Informativ al Romilor din Europa (ERIO), Asociația Finlandeză pentru Drepturile Omului (FLHR), Fundación Secretariado Gitano (FSG) și Fédération nationale des associations solidaires (FNASAT) în cadrul unui contract de prestări de servicii încheiat cu FRA. Responsabilitatea pentru editare, concluzii și opinii îi revine FRA.

Dacă aveți nelămuriri privind această traducere, vă rugăm să consultați versiunea în limba engleză, care este versiunea originală și oficială a documentului.

Cuprins

Rezumat	5
Introducere	10
1. Informații generale	15
2. Tipare și experiențe legate de deplasare	19
3. Situația romilor în țările de destinație	35
4. Răspunsuri ale autorităților locale și ale ONG-urilor	66
5. Concluzii	79
6. Avize	81
Bibliografie selectivă.....	84
Metodologie.....	89
Anexe	91

Rezumat

Domeniul de aplicare și contextul studiului

După căderea comunismului și, într-o măsură mai mare, după aderarea țărilor din Europa Centrală și de Est la Uniunea Europeană, mulți romi s-au deplasat către alte state membre ale UE în căutarea unor condiții de viață mai bune. Cu toate acestea, conform informațiilor furnizate de punctele focale naționale din cadrul rețelei RAXEN¹ a Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, mulți romi sunt în continuare expuși rasismului, discriminării și excluziunii.

Această situație a determinat FRA să investigheze situația în detaliu și să comande o cercetare pe bază de interviuri cu persoane de etnie romă și cu persoane oficiale, care să analizeze în ce mod este respectat, apărut și îndeplinit dreptul la libera circulație și ședere a cetățenilor romi din UE² într-un număr de state membre selectate.³

Prezentul raport se bazează pe acest studiu și face parte din acțiunea comună inițiată în 2008 de către FRA, Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei și OSCE cu privire la libera circulație și migrația romilor.

Dreptul cetățenilor UE și al membrilor familiilor lor la libera circulație și ședere pe teritoriul Uniunii Europene este fundamental pentru proiectul integrării europene. Conform ultimului raport Eurobarometru din septembrie 2009, la întrebarea „Ce înseamnă UE?”, 42 % dintre europeni au răspuns că UE înseamnă în primul rând „libertatea de a călători, de a studia și de a lucra oriunde pe teritoriul UE”.⁴ Acest drept este consacrat în articolul 18 din Tratatul de instituire a Comunității Europene și este aplicat mai detaliat prin Directiva 2004/38/CE, așa-numita „Directivă privind libera circulație”, concepută, printre altele, pentru a încuraja cetățenii Uniunii Europene să își exercite dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, pentru a reduce formalitățile administrative la nivelul minim necesar, pentru a defini în mod clar categoriile de membri ai familiei cărora li se aplică și pentru a limita motivele pentru refuzul intrării sau pentru încetarea dreptului de ședere.

¹ Încă din anul 2000, punctele focale naționale RAXEN (PFN) din toate statele membre ale UE colectează date legate de aspecte privind rasismul, xenofobia și actele de intoleranță corelate cu acestea. PFN sunt organizații contractate de FRA pentru a furniza, prin diferite instrumente de raportare, materiale generale pentru analizele sale comparative. Informații suplimentare sunt disponibile la: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/raxen/raxen_en.htm (27.11.2009).

² Cercetarea se referă doar la cetățenii de etnie romă din UE. Aceștia sunt numiți „romi” în text.

³ Cercetarea a fost realizată în cinci țări de destinație, Franța, Finlanda, Italia, Spania și Regatul Unit, care au prezentat o gamă largă și contrastantă de trăsături, ce reflectă, în ansamblu, experiența cetățenilor romi din UE care locuiesc în statele membre, altele decât statele lor.

⁴ EUROBAROMETRUL 71 (2009) *Opinia publică în Uniunea Europeană*, disponibil la http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf (25.10.2009).

De la bun început trebuie remarcat faptul că acest drept nu este absolut: „Cetățenii UE au drept de ședere într-un stat membru gazdă dacă sunt activi din punct de vedere economic în acel stat. Studenții și persoanele care nu sunt active din punct de vedere economic, cetățeni UE, trebuie să aibă resurse suficiente pentru ei și pentru membrii lor de familie astfel încât să nu devină o povară excesivă pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă pe perioada șederii lor și să dețină o asigurare medicală completă.”⁵

Factorii de respingere și de atracție

Cercetările arată că sărăcia și rasismul reprezintă principalii factori „de respingere” care îi determină pe romi să își părăsească țările de origine, sărăcia reprezentând factorul dominant menționat de respondenții romi. Un aspect definitoriu al experienței sărăciei în țările de origine este șomajul, însă segregarea și sentimentul „neapartenenței” sunt, de asemenea, factori cheie de respingere.

Factorii care îi „atrag” pe romi către anumite țări de destinație includ așa-zisele perspective de a găsi de lucru și standardele de viață mai bune. Cu toate acestea, după cum indică răspunsurile, este posibil ca aceste aspirații să implice și impresii idealiste despre măsura în care viața este mai bună în țările de destinație. Studiul a indicat că există tendința ca romii să migreze în principal din anumite zone din țările lor de origine.

Experiențele legate de traversarea frontierelor Schengen

În general, respondenții au descris în termeni pozitivi experiențele privind interacțiunile cu funcționarii vamali/responsabilii pentru vize din țările de destinație. Cu toate acestea, a existat o probabilitate mai mare ca respondenții romi să se confrunte cu anumite probleme, inclusiv cereri de dare de mită din partea unor funcționari corupți la plecarea sau la întoarcerea în țările lor. Respondenții au fost conștienți de dreptul lor general de a circula, însă cunoșteau mai puțin ansamblul specific și deseori complex de drepturi și obligații pe care le au cetățenii UE privind stabilirea unei reședințe într-un alt stat membru.

Accesul la locuri de muncă

Conform respondenților, experiențele de viață ale romilor în statele membre de destinație variază semnificativ, în mare măsură în funcție de sprijinul pe care îl

⁵ Orientările Comisiei pentru o mai bună transpunere a directivei, COM (2009) 313/4, p. 8, text disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:EN:PDF> (29.10.2009).

primesc. Unele state membre și autorități locale acordă foarte mult sprijin pentru promovarea accesului pe piața muncii și facilitarea nevoilor specifice ale romilor; altele par a fi hotărâte să îi îndepărteze și să îi descurajeze pe alți romi să vină în aceste state. După cum se putea anticipa, experiențele legate de oportunitățile de angajare, precum și accesul la locuințe, îngrijire medicală, educație și bunăstare socială variază, de asemenea, într-o măsură semnificativă. Găsirea unui loc de muncă afectează în mod esențial toate celelalte sfere ale vieții sociale: dacă romii își pot asigura locuri de muncă în economia formală, există mai multe șanse ca aceștia să aibă acces la alte servicii, în special la locuințe bune. Însă nu este deloc un demers simplu, existând în continuare nenumărate bariere în calea incluziunii și a egalității – inclusiv rasismul și discriminarea pe scară largă a romilor – însă în acest context, cetățenia europeană oferă o perspectivă solidă pentru *procesul de incluziune*. Pe de altă parte, după cum au remarcat respondenții, persoanele care pot să își găsească un loc de muncă în economia formală se confruntă cu o serie de bariere și, prin urmare, nu pot să răspundă întotdeauna cerințelor pentru exercitarea dreptului de ședere în alte state membre.

Înregistrarea reședinței

Studiul indică faptul că mulți cetățeni romi din UE nu au putut să își înregistreze reședința în țara de destinație, acolo unde li se cerea acest lucru, din cauza complexității procedurilor, precum și a aplicării incorecte de către autoritățile naționale a cerințelor directivei privind libera circulație. Acest lucru are un „efect de domino” asupra măsurii în care romii beneficiază de drepturi civile, politice, economice și sociale esențiale, de exemplu dreptul de vot în cadrul alegerilor locale și europene, accesul la sistemele de sănătate naționale, la locuințele publice, etc.

Munca în economia informală

Respondenții de etnie romă au oferit foarte puține informații despre aspecte precum traficul și infraționalitatea în rândul romilor, însă respondenții de alte etnii au asociat romii din alte state membre cu traficul și infraționalitatea minoră.

Activitățile economice din economia informală și alte activități generatoare de venit, precum cerșetoria, sunt practicate frecvent în rândul romilor. Dovezile frecvente ale implicării în activități de cerșetorie și alte activități economice informale ridică întrebări serioase. În primul rând, în ce măsură își doresc romii să se implice în astfel de activități sau recurg la ele pentru a supraviețui și, în al doilea rând, cum trebuie să reacționeze autoritățile, în special în cazul în care aceste activități reprezintă doar mijloace evidente de asigurare a subzistenței.

Respondenții au sugerat că mulți dintre cei implicați în activități de cerșetorie ar prefera să fie angajați, întrucât cerșetoria este considerată un comportament „deviant” în majoritatea țărilor de destinație, iar uneori și în anumite forme este ilegală. Pe parcursul studiului, reacțiile publicului și ale autorităților față de prezența romilor au fost deseori negative în ceea ce privește acest aspect al activității romilor, acordându-se mai puțină atenție barierelor în calea accesului la muncă în economia formală,

precum nivelul scăzut de educație și calificare determinate de discriminarea înrădăcinată sau de lipsa competențelor lingvistice.

Politicile și măsurile

În cadrul studiului au fost descoperite foarte puține dovezi ale existenței unor strategii sau măsuri specifice adoptate de autoritățile publice în țările de primire pentru a-i integra pe cetățenii romi din UE provenind din alte state membre, ceea ce reflectă o lipsă generală de politici și măsuri de conștientizare și de promovare a dreptului la libera circulație și ședere, prevăzut de articolul 34 din directiva privind libera circulație.⁶

Există, de asemenea, tendința de a se formula un „răspuns la adresa romilor” de ordin mai general, care include resortisanții romi, cetățenii romi din alte țări ale UE și resortisanții romi din țări terțe. Această din urmă abordare poate fi pozitivă sau negativă în funcție de context. De exemplu, integrarea sprijinului acordat cetățenilor romi din UE în cadrul unei politici progresiste și bine elaborate pentru resortisanții romi din Spania reprezintă un model util. În Italia, însă, politica tinde să pună laolaltă toți etnicii romi și sinti – resortisanți ai țării, cetățeni UE și resortisanți ai țărilor terțe – într-un mod care deseori subminează drepturile cetățenești și poate să încalce drepturile fundamentale.

Marginalizarea și stereotipurile

Romii din alte state membre sunt deseori etichetați drept surse generatoare de probleme și sunt rareori primiți în mod pozitiv. Există unele dovezi care indică faptul că experiența stabilirii într-o țară nouă a condus la pauperizare în loc să ofere noi șanse. Acest aspect reprezintă, desigur, un concept relativ și subiectiv, însă cercetările arată că unii romi din alte state membre pot fi deseori mai marginalizați decât în țara lor de origine. Excluziunea permanentă este răspândită în special acolo unde romii nu pot găsi un loc de muncă în economia formală.

Criza economică

Impactul crizei economice a fost menționat de mulți respondenți, întrucât situația economică precară și lipsa locurilor de muncă care îi afectează pe mulți romi îi face vulnerabili în fața recesiunii economice. Deși pentru unii romi criza economică și

⁶ În raportul său referitor la aplicarea directivei privind libera circulație, Parlamentul European invită Comisia „să acorde o finanțare mai mare și să stabilească o linie bugetară specifică pentru sprijinirea proiectelor naționale și locale care au ca obiectiv integrarea cetățenilor Uniunii și a membrilor de familie ai acestora, în sensul definițiilor de la articolele 2 și 3 din Directiva 2004/38/CE care locuiesc în alt stat membru”. A se vedea raportul PE A6-0186/2009 din 23.3.2009, disponibil la <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2009-0186+0+DOC+WORD+V0//EN> (02.11.2009).

creșterea șomajului din țările lor de origine a acționat ca un „factor de respingere”, determinându-i să caute oportunități de angajare în alte părți, unii dintre cei care locuiesc în alte state membre au declarat că creșterea șomajului i-ar putea determina să se întoarcă. În unele cazuri, îndemnul populiste de tipul „locuri de muncă naționale pentru cetățeni naționali” din unele țări de destinație ar putea reflecta agravarea fenomenelor de xenofobie și rasism pe baza noțiunii că populațiile care migrează „ne iau locurile de muncă și ne consumă resursele”.

Concluzii

Cazul cetățenilor romi din UE care se stabilesc în alte state membre ridică întrebări din punct de vedere al dezbaterilor mai ample privind combaterea discriminării și integrarea și sensul cetățeniei europene și al drepturilor asociate ca și concept larg.

Cazul romilor acționează ca o probă de foc, consecințele pentru unii dintre cei mai vulnerabili cetățeni din UE reprezentând un indicator important al provocărilor practice de zi cu zi cu care se confruntă toți cetățenii.

Romii își exercită dreptul la libera circulație și ședere în contextul unor factori semnificativi de respingere și de atracție. Dovezile obținute în cadrul studiului indică faptul că această circulație va continua. Factorii de respingere din țările de origine presupun o combinație între sărăcie și rasism. Șomajul este un aspect definitoriu al experienței sărăciei din țările de origine. Factorii de atracție includ aspirații pentru standarde de viață mai bune – în special perspectiva de a găsi locuri de muncă atât în economia formală, cât și în cea informală.

Cercetările au identificat reacții negative la sosirea cetățenilor romi din UE și o serie de politici și practici ce pot avea un impact negativ asupra romilor care își exercită dreptul la libertatea de circulație, chiar și atunci când acest lucru nu este intenționat.

Experiența cetățenilor romi din UE care s-au deplasat într-un alt stat membru a variat de la o țară de destinație la alta, existând state în care această experiență a fost întru totul pozitivă și state în care romii s-au confruntat cu o profundă pauperizare.

Excluziunea multor cetățeni romi din societate în statele membre de origine și în statele membre gazdă creează bariere insurmontabile în calea găsirii unui loc de muncă în economia formală și a capacității de a dovedi existența unor „resurse suficiente”, ceea ce are un efect de domino asupra capacității lor de a se înregistra și, în consecință, asupra accesului la drepturi civile și politice, economice și sociale esențiale. Acest lucru ridică întrebări serioase cu privire la eficiența politicilor privind incluziunea.

Excluziunea din programele de asistență socială are un impact disproporționat asupra femeilor, copiilor, bătrânilor și persoanelor cu handicap. Există nevoia de a integra sensibilitatea la sex, vârstă și handicap și alte aspecte în cadrul strategiilor globale de susținere și asigurare a resurselor.

Prin urmare, Uniunea Europeană și statele membre trebuie să adopte politici specifice fundamentate pe drepturi integrate și standarde bazate pe egalitate, care să promoveze coeziunea socială și să respecte promisiunea „*Civis Europaeus sum*”.

Introducere

Prezentul raport se bazează pe o cercetare de teren, de tip calitativ, care a analizat modul în care cetățenii romi din UE își exercită dreptul de a circula liber și de a se stabili în statele membre⁷, acestea din urmă având datoria de a respecta, de a apăra și de a îndeplini acest drept. Cercetarea s-a axat pe deplasarea romilor din Europa Centrală, în special din România, Bulgaria, Ungaria, Slovacia și Republica Cehă, către Finlanda, Franța, Italia, Spania și Regatul Unit. De asemenea, s-a acordat atenție deplasărilor între Republica Cehă și Slovacia și deplasărilor anterioare între Portugalia și Spania.

Examinarea procedurilor, cauzelor și consecințelor mobilității romilor pe teritoriul UE arată în mod clar că aderarea la UE a creat un context favorabil mobilității romilor pe teritoriul UE, în virtutea cetățeniei europene, care s-a bazat pe vechile tipare ale migrării și le-a transformat în același timp.

În centrul acestui raport se află întrebarea legată de ceea ce înseamnă și ar trebui să însemne cetățenia UE pentru cetățenii romi din UE. Realitatea răspunsurilor la aceste întrebări este deseori măsurată în funcție de standardul de viață și de oportunități, drepturi și obligații. Cu toate acestea, există o altă realitate, la fel de profundă, însă mai puțin tangibilă, legată de beneficiile cetățeniei, care se reflectă în rândul multor romi care își exercită drepturile de cetățeni: „Nu m-am simțit niciodată atât de bine în Bulgaria. În Franța, pot să beau cafea pe Champs-Élysées și nimeni nu îmi va spune că nu am voie să stau aici. Nu cer prea mult, nu?”⁸

Tratatul de la Maastricht a transformat resortisanții tuturor statelor membre în cetățeni ai Uniunii Europene. Drepturile conexe acestei cetățenii au fost confirmate de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, semnată și proclamată la Nisa în 2000,⁹ și de Directiva 2004/38/CE a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora („directiva privind libera circulație”)¹⁰, care a intrat în vigoare în aprilie 2006. Cetățenii UE dispun în prezent de drepturi și avantaje care „[...] le permit să

⁷ Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale (FRA) a comandat cercetarea pentru acest raport Centrului European pentru Drepturile Romilor (ERRC), care a cooperat cu European Dialogue (ED), Biroul Informativ al Romilor din Europa (ERIO), Asociația Finlandeză pentru Drepturile Omului (FLHR), Fundación Secretariado Gitano (FSG) și Fédération nationale des associations solidaires (FNASAT).

⁸ Interviu cu un bărbat rom, Paris, Franța, 26.3.2009.

⁹ Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, JO 2007/C 303/01, 14 decembrie 2007; Odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Carta va dobândi caracter juridic obligatoriu.

¹⁰ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, disponibilă la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:EN:PDF> (23.10.2009).

profite de noul statut juridic și să declare «*civis europaeus sum*»¹¹, reflectând, prin această expresie latină, o afirmație citată deseori la Curtea Europeană de Justiție, făcută de către Avocatul General Jacobs:¹²

„Un resortisant comunitar care se deplasează într-un alt stat membru ca lucrător care desfășoară activități salariale sau activități independente [...] are dreptul nu doar să își exercite meseria sau profesia, ci să se bucure de aceleași condiții de viață și de muncă ca resortisanții din statul gazdă; în plus, are dreptul să presupună că, ori de câte ori se deplasează în Comunitatea Europeană pentru a-și câștiga existența, va fi tratat conform unui cod comun de valori fundamentale, în special cele prevăzute în Convenția Europeană privind Drepturile Omului. Cu alte cuvinte, are dreptul să spună „*civis europaeus sum*” și să invoce acest statut pentru a se opune oricărei încălcări a drepturilor sale fundamentale.”

Analiza abordează dinamica și întrebările legate de cetățenii romi din UE care își exercită dreptul la libera circulație și ședere pe teritoriul UE. Cercetările pe teren s-au orientat către respondenții care se identifică drept romi din punct de vedere etnic și care sunt resortisanți ai unui stat membru al UE și își exercită dreptul la libera circulație și ședere într-un alt stat membru decât statul lor. Pe de altă parte, cercetările nu se referă în mod specific la experiența romilor fără cetățenie UE decât în măsura în care experiența lor este semnificativă pentru cetățenii romi din UE. Cu toate acestea, este deseori posibil să existe puncte comune între experiențele romilor fără cetățenie europeană – indiferent dacă aceștia sunt lucrători migranți, refugiați, solicitanți de azil sau lucrători fără acte legale – și ale romilor cetățeni ai UE.

În cuprinsul raportului, termenii „romi din alte state membre”, „cetățeni romi din UE” sau „romi” sunt folosiți pentru a se referi la acest grup particular de romi.¹³ Uneori se folosesc atribute referitoare la cetățenia națională – „român”, „bulgar”, „slovac” și așa mai departe, dacă este cazul. Este evident că aceste diferențe naționale continuă să fie importante pentru romii care locuiesc în alte state membre.

¹¹ Comisia Europeană 2008, Dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul Uniunii: Orientări privind utilizare mai bună a Directivei 2004/38/CE (*Right of Union citizens and their family members to move and reside freely within the Union: Guide on how to get the best out of Directive 2004/38/EC*), Direcția Generală Justiție, Libertate și Securitate, p.2. disponibil la: http://ec.europa.eu/commission_barroso/frattini/archive/guide_2004_38_ec_en.pdf (20.10.2009).

¹² Opinia avocatului general Jacobs prezentată la 9 decembrie 1992. – Christos Konstantinidis împotriva Stadt Altensteig – Standesamt și Landratsamt Calw – Ordnungsamt – Cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare: Amtsgericht Tübingen – Germania – Discriminarea – Convenție internațională – Traducere din limba greacă – Cauza C-168/91, disponibilă la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61991C0168:EN:HTML> (30.10.2009).

¹³ Acest lucru ar putea ascunde unele aspecte privind statutul cu implicații imediate din punctul de vedere al romilor în cauză. De exemplu, romii care sunt resortisanți ai țărilor din UE-15, UE-8 sau UE-2 au drepturi diferite de a lucra în diverse state membre.

Multe dintre aspectele discutate aici pot fi relevante pentru cetățenii din Uniunea Europeană care nu sunt de etnie romă, întrucât experiențele romilor reprezintă o ocazie bună de a reflecta asupra modului în care dreptul la libera circulație și ședere poate să funcționeze sau nu în practică pentru mulți dintre cei mai vulnerabili cetățeni ai UE. În acest sens, cazul romilor poate fi considerat o probă de foc: consecințele pentru unii dintre cei mai vulnerabili cetățeni din UE constituie un indicator important al provocărilor practice de zi cu zi cu care se confruntă cetățenii care își exercită dreptul la libera circulație și ședere „pe teren”.

„Cazul romilor” a atras în mod deosebit atenția și interesul către aspecte legate de libera circulație pe teritoriul UE, întrucât multe dintre reacțiile statelor membre față de problema liberei circulații, formulate din punctul de vedere al originii naționale, se referă în mod explicit sau implicit la cetățenii romi din UE. Acest lucru ar trebui să servească drept avertisment timpuriu despre un posibil efect de „rasializare” – un proces care reflectă deseori răspunsurile permanente la imigrare, refugiați și lucrători migranți.

Cercetările s-au bazat pe o varietate mare de experiențe. Există cei pentru care exercitarea dreptului la libera circulație și ședere a funcționat foarte bine. Aceștia au găsit oportunități noi în țările de destinație și s-au integrat cu succes în aceste societăți, atât spre avantajul lor, cât și spre cel al țărilor de destinație. Uneori, au fost întâmpinați pozitiv și s-au integrat activ în țările de destinație. Cu toate acestea, există și cei cu puține experiențe pozitive legate de libera circulație și cu perspective reduse de a transforma acest lucru într-un mod pozitiv. Pentru ei, circulația este asociată cu un proces de excluziune și nu de incluziune.

Studiul de față examinează trei dimensiuni ale drepturilor: *respectarea, apărarea și îndeplinirea*.¹⁴

- - *Respectarea* drepturilor reprezintă o datorie a statelor membre de a recunoaște drepturile și de a nu le nega pe parcursul propriilor lor acțiuni (abordare pasivă).
- - *Apărarea* drepturilor este o obligație a statelor membre de a-i împiedica pe terți, inclusiv pe actorii care nu aparțin statelor respective, să refuze drepturile (abordare activă).
- - *Îndeplinirea și promovarea* drepturilor le impune statelor membre să acționeze pentru a îndeplini progresiv condițiile care asigură aplicarea dreptului în practică (abordare proactivă). Noțiunea de îndeplinire a drepturilor este stabilită deja în cadrul dreptului internațional privind drepturile omului. Tot în dreptul european este recunoscut într-o măsură din ce în ce mai mare faptul că drepturile trebuie promovate activ pentru a fi îndeplinite pe teren. Această perspectivă poate fi percepută, de asemenea, în

¹⁴ Pentru analiza acestor niveluri diferite de obligații, a se vedea A. Eide, „*Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights*” în A. Eide, C. Krause și A. Rosas (eds.) *Economic, Social, and Cultural Rights: A Textbook* (1995). A. Eide, K. Krause, și A. Rosas (eds) (1995) *Economic, social and cultural rights: a textbook*, Dordrecht: Martinus Nijhoff.

contextul noii intrări în vigoare a Cartei drepturilor fundamentale a UE¹⁵ și aderării Uniunii la CEDO (ambele prevăzute de Tratatul de la Lisabona) în cadrul politicii UE.¹⁶ Tratatul de la Lisabona subliniază obligațiile *proactive* ale Uniunii în special în domeniul combaterii discriminării, în condițiile în care Uniunea are obligația orizontală de a combate discriminarea în mod activ în toate politicile sale.¹⁷

Statele membre au datoria permanentă nu doar de a respecta și a apăra drepturile, ci și de a le îndeplini. Directiva privind libera circulație subliniază că șederea este „*un element cheie în promovarea coeziunii sociale, care reprezintă unul dintre obiectivele fundamentale ale Uniunii*”.¹⁸ Statele membre trebuie să transforme dreptul la libera circulație în realitate – fapt reflectat, de exemplu, în obligația statului membru de a difuza „*informațiile privind drepturile și obligațiile cetățenilor Uniunilor și ale membrilor familiilor acestora [...] în special prin campanii de sensibilizare realizate prin mijloacele de informare în masă și prin alte mijloace de comunicare locale și naționale*”.¹⁹

Deși statele membre au transpus în legislația națională directiva privind libera circulație, acestea par a fi departe de a asigura respectarea deplină a drepturilor și accesul practic la acestea. Într-adevăr, în raportul său referitor la aplicarea directivei privind libera circulație, Comisia Europeană își exprimă dezamăgirea față de transpunerea directivei, subliniind „Niciun stat membru nu a transpus integral directiva în mod eficient și corect. Niciun articol din directivă nu a fost transpus în mod eficient și corect de către toate statele membre”.²⁰ Ceea ce lipsește în mod evident este al treilea nivel de „îndeplinire” și „promovare” – deși Comisia Europeană face eforturi în această direcție, de exemplu prin publicația intitulată *Orientări pentru o mai bună transpunere a Directivei 2004/38/CE (Guide on how to*

¹⁵ Conform Cartei drepturilor fundamentale, statele membre „respectă drepturile și principiile și promovează aplicarea lor” [a se vedea articolul 51 alineatul (1)] din Carta drepturilor fundamentale).

¹⁶ A se compara, în acest context, Concluziile Consiliului European, 4-5 noiembrie 2004, Programul de la Haga: Consolidarea libertății, securității și justiției în Uniunea Europeană; a se vedea Anexa I la documentul Consiliului UE 14292/04 (2) din orientările generale care identifică „obligația legală a Uniunii de a asigura că în toate domeniile sale de activitate, drepturile fundamentale nu sunt doar respectate, ci și *promovate în mod activ*” (sublinierea noastră).

¹⁷ A se compara, în acest context, articolul 10 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în JO C 115, 9.5.2009 (Tratatul de la Lisabona, versiunea consolidată); în ceea ce privește natura proactivă a acestei dispoziții, a se vedea Gabriel N. Toggenburg, Uniunea Europeană față în față cu minoritățile (*The European Union vis-à-vis minorities: a play in three parts and an open end*), în Csaba Tabajdi (ed), Pro Minoritate Europae, 2009 pp. 162-205, p. 181; versiunea online este disponibilă la: http://www.eurac.edu/NR/rdonlyres/DF8C9CA4-48AC-494B-A5BC-7DC7E340E437/0/Web_del30EUandminorityprotection.pdf, p. 13 (24.11.2009).

¹⁸ A se vedea considerentul (17) al directivei privind libera circulație.

¹⁹ A se vedea articolul 34 din directiva privind libera circulație.

²⁰ A se vedea raportul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind aplicarea Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora COM(2008) 840/3, disponibil la: http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/doc/com_2008_840_en.pdf (20.10.2009) pp. 3, 11.

get the best out of Directive 2004/38/EC)²¹, în cadrul cercetărilor au fost descoperite foarte puține dovezi ale unor acțiuni similare la nivel național în statele membre analizate.

²¹ A se vedea http://ec.europa.eu/commission_barroso/barrot/archive/guide_2004_38_ec_en.pdf (20.10.2009).

1. Informații generale

1.1. Statistica oficială

Începând cu 2008, Comisia Europeană raportează faptul că, în conformitate cu estimările Eurostat, aproximativ 8 000 000 de cetățeni UE și-au exercitat dreptul la libera circulație și ședere.²² La o populație totală a UE de 499 794 855 de locuitori, această proporție reprezintă aproximativ 1,6 % din total.

După cum a subliniat FRA în alte rapoarte, numărul exact de romi din Uniunea Europeană este dificil de stabilit cu precizie: „Această situație reflectă lipsa generală de date dezagregate colectate în funcție de originea etnică, în majoritatea statelor membre, precum și lipsa de atenție acordată comunităților de romi și traveller, caracterizate de o gamă extrem de variată de limbi, identități etno-culturale, religii și clase sociale”.²³ Estimările variază de la trei - șapte milioane, după cum se menționează în Raportul Comisiei Europene din 2004 intitulat *Situația romilor într-o Europă extinsă*²⁴, înainte de extinderea UE, la 10 milioane în statele membre ale UE 27, după cum se remarcă în Rezoluția Parlamentului European din 2008 privind o strategie europeană privind romii.²⁵

Nu există date oficiale legate de numărul cetățenilor europeni care își exercită dreptul la libera circulație, defalcate în funcție de originea etnică. Prin urmare, nu există date privind numărul de romi care lucrează în economia informală și sunt considerați de către administrație „inactivi din punct de vedere economic”. Acest aspect este foarte important, întrucât cercetările arată că această categorie de cetățeni se confruntă în cea mai mare măsură cu excluderea și inegalitatea atunci când se deplasează într-un alt stat membru.

În vederea asigurării unei baze pentru procesul decizional, datele defalcate privind condițiile de viață și tratamentul egal pentru populațiile rome sunt esențiale.

²² Al cincilea raport privind cetățenia Uniunii (1 mai 2004-30 iunie 2007) – COM(2008) 85.

²³ EUMC (2006) „Romii și traveller în educația publică” (Roma and Travellers in Public Education), p. 17, disponibil la: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/roma_report.pdf (20.10.2009).

²⁴ Comisia Europeană (2004) Situația romilor într-o Europă extinsă (*The Situation of Roma in an Enlarged Europe*), p. 6, disponibil la <http://www.errc.org/db/00/E0/m000000E0.pdf> (20.10.2009).

²⁵ Numărul populației (de etnie romă și de alte etnii) a crescut semnificativ odată cu extinderile din 2004 și 2007. Rezoluția Parlamentului European din 23 ianuarie 2008 privind o strategie europeană privind romii P6_TA(2008)0035, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//EN> (22.9.2009).

Anchetele privind victimele, precum ancheta EU-MIDIS a FRA,²⁶ pot furniza date extrem de importante în scopul eficientizării activității de elaborare a politicilor.

1.2. Egalitatea de tratament și discriminarea

În *Concluziile Consiliului privind incluziunea romilor*, elaborate în urma reuniunii Consiliului Afaceri Generale (CAG) din 8 decembrie 2008, Consiliul UE a remarcat că „romii din cadrul Uniunii Europene și din țările învecinate cu aceasta, deși beneficiază de aceleași drepturi și obligații ca toți cetățenii, constituie în realitate un grup deosebit de vulnerabil în ceea ce privește excluderea socială și discriminarea [...]”.²⁷

FRA a subliniat în mod repetat în rapoartele sale anuale că, în ciuda eforturilor depuse în mai multe state membre, în special în ultimii câțiva ani, discriminarea, atitudinile și manifestările rasiste continuă să afecteze șansele la viață și tratamentul egal al romilor în domeniile-cheie ale vieții sociale, precum ocuparea forței de muncă, educația, locuințele, serviciile medicale și serviciile de asistență socială.²⁸

În documentul său de lucru din iulie 2008 privind Nediscriminarea și oportunități egale: Un angajament reînnoit: instrumente și politici comunitare pentru incluziunea romilor (*Non-discrimination and equal opportunities: A renewed commitment: Community Instruments and Policies for Roma Inclusion*), Comisia Europeană a remarcat că, „deși condițiile socio-economice ale romilor continuă să fie cercetate într-o măsură insuficientă, este clar că romii sunt expuși în mod deosebit unor rate ridicate de sărăcie și șomaj sau lucrează pe scară largă în economia informală”.²⁹

În 2006, în raportul EUMC „Romii și traveller în educația publică” (*Roma and Travellers in Public Education*)³⁰ s-a remarcat că „elevii romi și traveller continuă să fie supuși unei discriminări și excluderi directe și sistemice în ceea ce privește educația, ca urmare a unei diversități de factori interdependenți, care includ condiții de viață precare, în special o rată a șomajului extrem de ridicată, condiții de locuit sub standardul normal și acces insuficient la serviciile medicale. Deși unele state membre

²⁶ Mai multe informații sunt disponibile la: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm (24.11.2009).

²⁷ Concluziile Consiliului privind incluziunea romilor, cea de-a 2914-a întâlnire GAC, Bruxelles, 8 decembrie 2008, punctul 2, disponibile la: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/08/359&format=HTML&aged=0&lg=fi&guiLanguage=en> (30.10.2009).

²⁸ A se vedea Raportul anual al FRA 2009 http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/ar2009_part2_en.htm (21.9.2009).

²⁹ Comisia Europeană (2008) Documentul de lucru al Comisiei care însoțește Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor „*Non-discrimination and equal opportunities: A renewed commitment: Community Instruments and Policies for Roma Inclusion*” COM(2008) 420, disponibil la: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=375> (22.10.2009).

³⁰ EUMC (2006), „*Roma and Travellers in Public Education*”, disponibil la: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/roma_report.pdf (24.11.2009).

au introdus elemente de strategii și inițiative culturale sau interculturale care se adresează minorităților și migranților, inclusiv romilor și nomazilor, este clară necesitatea de a introduce mai multe schimbări sistemice pentru remedierea situației actuale”.

În hotărârea istorică din cauza *D.H. și alții împotriva Republicii Ceha* din noiembrie 2007, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a precizat următoarele: „ca urmare a istoriei lor turbulente și a dezrădăcinării constante, romii au devenit un tip specific de minoritate dezavantajată și vulnerabilă [...]” și „prin urmare necesită protecție specială [...]”. Marea Cameră a constatat că guvernul ceh își încalcă obligația de nediscriminare pe motiv de origine rasială sau etnică în ceea ce privește accesul la educație și a remarcat că problema este europeană din punctul de vedere al sferei de aplicare.³¹

În iunie 2009, Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului a emis o recomandare privind aplicarea dreptului la locuințe adecvate, alocând o secțiune specială situației locuințelor romilor și traveller. Comisarul Hammarberg a menționat următoarele: „Romii și comunitățile traveller au fost adesea victimele discriminării în ceea ce privește locuințele, acest lucru reflectându-se în jurisprudența CEDO și a ECSR. Discriminarea poate viza toate aspectele privind locuințele: accesibilitatea, standardele de calitate, prevenirea problemei lipsei de adăpost și sprijin financiar. În cele mai rele cazuri, comunitățile rome trăiesc în așezări izolate în condiții atât de precare, încât reprezintă pericole grave la adresa siguranței și sănătății locuitorilor”.³² În octombrie 2009, în raportul său comparativ „Condițiile de locuit ale romilor și ale traveller în Uniunea Europeană” (*Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*)³³, FRA a pus la dispoziție dovezi concrete obținute în urma unor cercetări privind situația romilor din UE din punctul de vedere al locuințelor, subliniind faptul că „[...] foarte mulți romi și traveller din UE nu se bucură de tratament egal în această privință, trăind în condiții care nu corespund standardelor, cu mult sub nivelul criteriilor minime legate de locuințe adecvate” .

³¹ *D.H. și alții împotriva Republicii Ceha*, ECHR/Cererea nr. 57325/00, (hotărârea din 13.11.2007). În hotărârea sa, instanța a luat în considerare, printre alte rapoarte, date privind cercetarea EUMC conform cărora peste jumătate din numărul total al copiilor romi din Republica Cehă frecventează școli speciale. (EUMC – Centrul European de Monitorizare a Fenomenelor Rasiste și Xenofobiei – a fost organizația predecesoare a FRA.)

³² Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, 30 iunie 2009, „*Recommendation of the Commissioner for Human Rights on the implementation of the right to housing*”, text disponibil la: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1463737&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679#P371_64084 (24.11.2009). A se vedea, de asemenea, Carta Socială Europeană, deciziile privind următoarele plângeri colective: ERRC împotriva Greciei nr. 15/2003, ERRC împotriva Italiei nr. 27/2004, ERRC împotriva Bulgariei nr. 31/2005.

³³ FRA (2009) *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*, text disponibil la: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/ROMA-Housing-Comparative-Report_en.pdf (22.10.2009).

În domeniul sănătății, un raport recent al Uniunii Europene menționează următoarele: „Romii folosesc într-o măsură foarte redusă serviciile medicale [...] din cauza atitudinilor negative/rasismului/discriminării manifestate din partea unor cadre medicale și spitale”.³⁴

³⁴ Parlamentul European (2009) *Situația socială a romilor și îmbunătățirea accesului lor pe piața muncii din UE*, PE 408.582 , p.ii, text disponibil la: <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?file=23375> (20.10.2009).

2. Tipare și experiențe legate de deplasare

2.1. Cadrul juridic

Din punct de vedere istoric, mobilitatea persoanelor a stat la baza pieței comune, în special în ceea ce privește libera circulație a lucrătorilor, libertatea de ședere și libertatea de a furniza servicii, toate acestea fiind apărute în mod remarcabil prin Tratatul CE. Cu toate acestea, legătura dintre activitatea economică și mobilitate a fost redusă treptat, iar libera circulație a fost extinsă cu dimensiunea cetățeniei.

Odată cu Tratatul de la Maastricht din 1992, cetățenilor UE li s-a acordat dreptul la „libera circulație și ședere” în interiorul granițelor UE (articolul 18 din Tratatul CE). Acest aspect este reafirmat de articolul 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, „Libertatea de circulație și de ședere”: „Orice cetățean al Uniunii are dreptul de circulație și de ședere liberă pe teritoriul statelor membre”. Directiva privind libera circulație încearcă să confere acestui drept mai multă accesibilitate prin consolidarea jurisprudenței bogate și a diferitor directive și regulamente din acest domeniu.³⁵ Astfel, discursul UE privind drepturile este integrat în noțiunile noi legate de sensul, implicațiile și realitățile cetățeniei UE.³⁶

Dreptul la circulație și ședere se aplică tuturor cetățenilor UE fără discriminare, după cum se precizează la considerentul (31) al directivei privind libera circulație: „[...]statele membre ar trebui să pună în aplicare prezenta directivă fără să facă nicio discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate etnică, avere, naștere, invaliditate, vârstă sau orientare sexuală”.

Directiva privind libera circulație se aplică tuturor cetățenilor Uniunii care se deplasează sau locuiesc într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisanți sunt, precum și membrilor familiilor lor care îi însoțesc sau li se alătură, indiferent de naționalitatea acestora. Conform directivei, toți cetățenii Uniunii au dreptul să pătrundă într-un alt stat membru, pe baza unei cărți de identitate sau a unui pașaport valabil. În niciun caz nu poate fi impusă prezentarea unei vize de intrare sau de ieșire.³⁷

³⁵ Anexa 1 pentru legislația națională care transpune directiva privind libera circulație.

³⁶ Comisia Comunităților Europene 2008, *Al cincilea raport privind cetățenia Uniunii* (1 mai 2004 – 30 iunie 2007) Bruxelles, 15.2.2008 COM(2008) 85 final.

³⁷ Articolul 5 alineatul (1) și articolul 4 alineatul (1) din directiva privind libera circulație privind libera circulație.

2.2. Motivațiile deplasării

„În România, sper să mănânc o dată pe zi; în Finlanda, sper să mănânc de trei ori pe zi. Asta-i diferența”.³⁸

Concluziile cercetărilor pe teren în ceea ce privește motivațiile se bazează pe literatura de specialitate existentă despre motivațiile formelor precedente de migrare a romilor.³⁹ Din punctul de vedere al „**factorilor de respingere**”, cercetările au relevat două elemente-cheie care motivează circulația cetățenilor romi din UE: sărăcia și rasismul. Dintre acestea, sărăcia ca rezultat al șomajului în țara de origine a fost identificată într-un mod mai general și imediat de către respondenți: *„Nu știam ce să fac. Aveam atât de puțin. Ajunsesem atât de disperată, încât mă gândeam să mă sinucid. Eram într-un impas și nu exista nicio ieșire. Atunci soțul meu a hotărât că singurul mod de a supraviețui este să plecăm în Marea Britanie”*.⁴⁰

Iată ce a afirmat un bărbat rom în Finlanda: *„[În România,] familia mea și cu mine trăiam din ajutorul social, care se ridică la 100 de euro pe lună. Cum să se descurce patru oameni cu 100 de euro pe lună? [...] Mama e bătrână și bolnavă, nu se cade să am grijă de ea așa cum a avut ea grijă de mine? Ceea ce mă determină să plec din România este nevoia de a le oferi mai mult copiilor și părinților mei”*.⁴¹

Experiențele rasismului și discriminării din țara de origine au fost citate, de asemenea, de către respondenți ca fiind o motivație importantă: *„Nivelul rasismului și discriminării cu care se confrunta familia noastră era aproape de nesuportat. Motivul adevărat pentru care am plecat au fost cei doi fii ai noștri care erau batjocoriți pentru că au o mamă «țigancă». Este bine că am putut să ne exercităm drepturile pentru că suntem cetățeni ai UE și putem să ne deplasăm liber în Uniunea Europeană și să trăim în orice țară pe care ne-o alegem. Am ales Marea Britanie întrucât cumnatul meu locuiește aici. De asemenea, am auzit că aici romii nu sunt discriminați. Aici este altfel. Funcționarii din cadrul autorităților locale ne tratează cu foarte mult respect. Nu am trăit așa ceva până acum”*.⁴²

Respondenții au arătat că își cunosc dreptul pe care îl au ca cetățeni europeni, respectiv acela de a circula pe teritoriul altor țări: *„Nu am fost niciodată victima vreunei forme de discriminare. Motivele pentru care am venit aici au fost strict economice. Suntem cetățeni ai UE și în această calitate avem dreptul să ne deplasăm oriunde în UE fără să fim supravegheați de autoritățile naționale sau internaționale doar pentru că suntem romi”*.⁴³

³⁸ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 9.5.2009.

³⁹ A se vedea, de exemplu, E. Sobotka (2003) „Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy” din: *Romani Studies* 5, Vol. 13, nr. 2, pp. 79-121.

⁴⁰ Interviu cu o familie romă, Regatul Unit, 30.3.2009.

⁴¹ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 7.5.2009.

⁴² Interviu cu un bărbat rom, Regatul Unit, 1.4.2009.

⁴³ Interviu cu o femeie romă, Regatul Unit, 30.3.2009.

În ceea ce privește „factorii de atracție”, cercetarea a identificat trei elemente interdependente. În primul rând, prietenii și familia s-au stabilit deja în țările de destinație și oferă deseori informații și asistență. În al doilea rând, ipoteza unor oportunități mai bune în țările de destinație a fost corelată cu o percepție a unei discriminări mai puțin accentuate împotriva romilor. În al treilea rând, este vorba despre o perspectivă optimistă, dar vagă, legată de oportunitățile economice pentru o „viață bună” în țara de destinație, care nu s-a manifestat întotdeauna în experiența migranților precedenți.

Acești factori de atracție oferă împreună perspectiva unei „vieți mai bune”, au remarcat respondenții, în special în Spania: „Noi, romii, existăm, dar de fapt nu existăm; pentru lucrurile importante nu contăm [...]. Am spus «Plec oriunde aș putea găsi o viață mai bună pentru copiii mei.» Am auzit de la alte persoane că aici poți munci, există oportunități și am economisit puțin câte puțin din banii pe care îi primeam pentru copii [...]. Aici am fost tratat bine, nu mi-am imaginat niciodată că oamenii m-ar putea trata atât de bine”.⁴⁴

La un nivel mai general, factorii diferiți care încurajează circulația sunt deseori combinați. De exemplu, într-un context, rasismul reprezintă motivația deplasării, deși considerațiile familiale au stat la baza alegerii țării de destinație: „În Ungaria, am trăit într-o sărăcie cruntă. Acolo unde locuiam, în orașul nostru, populația romă este foarte numeroasă. Etnicii unguri îi tratează pe romi mult mai rău decât tratează alte minorități. Pentru romi nu se asigură niciun fel de asistență socială. Cu toate acestea, mă simt unghur, sunt un rom unghur. Am venit în Regatul Unit pentru a avea o viață mai bună; doresc o educație bună pentru copiii mei. Am auzit că Marea Britanie este cea mai bună dintre toate țările din Europa de Vest. Oportunitățile și contextul social sunt mai bune, iar romii pot să își găsească de lucru și să trăiască decent, spre deosebire de Ungaria, unde toată lumea ne scuipă în față”.⁴⁵

Respondenții din diferite țări și-au exprimat sentimentul de „neapartenență” ca urmare a izolării sociale și excluziunii: „Nu m-am simțit bulgară în Bulgaria – întotdeauna [eram] ținută la distanță. Nimeni nu se apropia de mine sau nu mă lăsa să stau pe scaun într-un autobuz, chiar dacă eram copil, femeie însărcinată sau mamă cu doi copii”.⁴⁶

Uneori, respondenții mai în vârstă s-au referit la transformarea recentă a țărilor ex-comuniste pentru a explica motivele deplasării, după cum arată, de exemplu, un rom bulgar care locuiește în Spania: „Înainte de democrație, bulgarii, romii și turcii puteau munci în același loc. Nu mă simțeam tratat în mod diferit. [...] Aveam bani să ne descurcăm. Însă acum este imposibil. Dacă ești șomer, primești ajutor social patru sau cinci luni, după care rămâi din nou fără niciun mijloc de trai și fără nicio perspectivă de a începe lucrul. Destinația mea finală [în Spania] a fost satul Medina, unde mama mea reușise deja să își facă un rost. M-a întreținut ea pentru puțin timp,

⁴⁴ Interviu cu un femeie romă, Spania, 2.3.2009.

⁴⁵ Interviu cu o femeie romă, Regatul Unit, 12.6.09.

⁴⁶ Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.3.2009.

*după care am reușit să îmi găsesc de lucru. Așa ceva nu ți se poate întâmpla în Bulgaria. Puteai să îți găsești de lucru înainte de democrație, acum însă nu”.*⁴⁷

Un punct de vedere similar a fost exprimat de către un alt rom bulgar, care locuiește în Franța: „În timpul socialismului, toată lumea avea de lucru. [...] Acum, în timpul democrației, există foarte multe locuri de muncă, dar nu și pentru țigani. Situația este foarte gravă. Am nepoți ai căror părinți sunt mai literați decât ei. Și eu am mai multă școală. Se întâmplă foarte rar să întâlnești un tânăr rom care să fi absolvit școala elementară.”⁴⁸

Foarte des, combinația dintre rasism și sărăcie creează un context de disperare palpabilă, după cum se ilustrează în răspunsul unei femei rome bulgare din Franța: „În orașul meu natal din Bulgaria, locuiesc în cartierul țigănesc și turcesc. Mi-am crescut familia în acest cartier mixt din punct de vedere etnic. Sunt musulmană. [...] Am auzit de la un alt rom care se întorcea în Bulgaria din când în când că aici oamenii sunt respectuoși. În Bulgaria, cerșitul era rușinos. Era foarte dureros pentru mine. Îmi amintesc că, odată, familia mea s-a oprit la o benzinărie și nu am avut voie să ne alimentăm singuri mașina. Aveam grijă de copii și făceam în principal muncile neplăcute – curățat, îngrijit animale. Înainte de a-și pierde locul de muncă, soțul meu lucra într-o fabrică. Familia mea avea dreptul să primească ajutor social aproximativ patru luni. Ne-am afundat în datorii de la o zi la alta. Apoi a venit ziua în care disperarea ne-a împins să plecăm în Franța”.⁴⁹

Alegerea destinației este legată, în general, de percepția posibilității de a găsi un loc de muncă: „Ca romi, putem găsi de lucru în Marea Britanie. Nu ieșim în evidență așa cum se întâmplă în Republica Cehă. Oamenii nu ne tratează diferit din cauza culorii pielii. Nu e ușor să venim aici ca cetățeni europeni; totuși, a fost mai ușor decât să găsim de lucru în Cehia”.⁵⁰ Același lucru este repetat în țările de origine și în țările de destinație: „Am trăit în condiții foarte proaste în România. Acolo există locuri de muncă doar pentru români, nu și pentru romi, nu poți să-ți câștigi traiul acolo. Aici, în Spania, dacă îți cauți serios de lucru, găsești până la urmă, însă în România nu poți”.⁵¹

Alți respondenți au făcut referire eforturile lor de a se integra și aspirațiile de viitor: „Locuiesc în Franța de șase ani. [...] Am avut de gând să mă stabilesc în Franța. Vroiam să ajung să cunosc cultura franceză. Copiii mei sunt educați. Eu personal urmez cursuri de franceză. Vrem să ne stabilim definitiv în Franța. Când vom ști să vorbim limba franceză, ne vom realiza scopul. Obiectivul nostru este să ne integrăm și să găsim de lucru [...] Obiectivul meu personal este să rămân în Paris și să fac afaceri ... să-mi deschid un mic restaurant, în care toată familia mea să poată munci”.⁵²

⁴⁷ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 23.3.2009.

⁴⁸ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

⁴⁹ Interviu cu o femeie romă, Franța, 26.3.2009.

⁵⁰ Interviu cu un bărbat rom, Regatul Unit, 8.4.09.

⁵¹ Interviu cu o femeie romă, Spania, 17.3.2009.

⁵² Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

Deseori, respondenții au menționat tratamentul minorităților etnice din țările de destinație ca factor de atracție semnificativ. L-au considerat complet diferit față de situația din propriile lor țări. Un rom bulgar care locuia în Spania a declarat următoarele: „În Bulgaria, când cineva rostește cuvântul **țigan**, vrea să spună murdar, gunoi sau paria. În orașul Perustiza, locul în care m-am născut, noi, romii, nu avem voie să intrăm în locuri publice și cafenele. [...]. Aici nu contează dacă ești bulgar, turc sau rom. Nu îți pune nimeni tot felul de porecle după naționalitatea pe care o ai. [...] În Bulgaria trăiau și vietnamezi. Ori de câte ori se certau între ei, erau numiți „țigani împușiți”⁵³. Iar o femeie bulgară de etnie romă care locuiește în Spania a adăugat, „Să fii rom în Bulgaria înseamnă întotdeauna să fii respins [...]. Aici mă minunez întruna că sunt tratată politico și nu mă respinge nimeni [...]. Deși nu avem loc de muncă, mă simt bine aici [...] Aici copiii mei sunt îmbrățișați și sărutați de spanioli pe stradă. Aici nu ești izolat. Întotdeauna ți se adresează cineva. Dacă aș □ți să vorbesc spaniola, aș putea să le mulțumesc. Fiica mea are 3 ani. Când se întoarce de la școală, este extrem de fericită. Fiul meu îmi spune că are foarte mulți colegi spanioli”⁵⁴.

Respondenții au dezvăluit uneori că aveau așteptări care nu s-au dovedit realiste. De exemplu, în Finlanda o tânără de etnie romă a declarat: „Am auzit în sat de la oameni că în Finlanda poți câștiga ceva bani din cerșit, din reciclatul sticlelor și din vânzarea florilor. Un prieten de-ai noștri a spus chiar că am putea primi de lucru la strânsul diferitelor recolte: căpșuni într-o lună și legume după aceea. La asta ne așteptam. Sper că va veni cineva și ne va da de lucru, pentru o lună, câteva săptămâni. Este mai bine dacă muncim, câștigăm mult mai mult și nu trebuie să suferim de frig pe străzi”⁵⁵.

Deseori perspectivele pentru cei care s-au mutat în altă țară sunt în continuare sumbre: „[Fiul meu mai mare] este aici cu mine și încercăm să câștigăm ceva bani. Nu a putut fi prezent la sosirea celui de-al doilea copil al său pentru că plecase în Spania. Este foarte greu. Soția lui îl imploră ori să se întoarcă, ori să o aducă în Spania împreună cu cei doi copii. Este împărțit între două dorințe. Și nici nu are un loc de muncă, deci nu este capabil să își susțină familia nici aici, nici acolo”⁵⁶.

Așa-zisa persecuție care i-a determinat pe romi să solicite azil atât în afara UE, cât și pe teritoriul acesteia a fost rareori menționată ca factor de respingere în rândul respondenților din cadrul acestei cercetări. În luna august 2009, aproximativ 200 de romi bulgari ar fi solicitat azil în Finlanda. Conform YLE, societatea națională publică de radioteleviziune din Finlanda, un funcționar al Serviciilor de Imigrație finlandeze a afirmat: „Atunci când un cetățean al unui stat membru solicită azil în orice stat membru, acest stat este considerat o țară de origine sigură și urmăm o procedură accelerată. Iar din câte știu, nu am acordat azil niciunui cetățean european și niciunui grup etnic rom care a sosit de curând în Finlanda [...] Și ei pot

⁵³ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 25.3.09.

⁵⁴ Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.3.2009.

⁵⁵ Interviu cu o femeie romă, Finlanda, 5.5.2009.

⁵⁶ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 24.3.2009.

lucra fără permis de muncă special după un interval de trei luni de la depunerea cererii. De asemenea, sunt eligibili pentru cazare gratuită. Oamenii știu, probabil, că timpul de așteptare a fost puțin mai lung din cauza tuturor cererilor. Așadar, aceștia știu că trebuie să stea aici mai mult.”⁵⁷

În conformitate cu protocolul 29 la Tratatul privind Uniunea Europeană „privind dreptul de azil pentru resortisanții statelor membre ale Uniunii Europene”, „statele membre ale Uniunii Europene sunt considerate ca reprezentând țări de origine sigure unele față de celelalte în privința tuturor chestiunilor juridice și practice conexe problemelor de azil.” În consecință, orice cerere de azil formulată de către un resortisant al unui stat membru poate fi luată în considerare sau declarată admisibilă spre a fi analizată de către un alt stat membru numai într-un număr limitat de cazuri.⁵⁸ Ținând seama de protocol, rezultatul acestor cereri de azil este neclar, însă exemplul ilustrează situația paradoxală în care statutul de „solicitant de azil” poate oferi, în unele state membre, mai multă siguranță sau mai multă stabilitate și un acces mai bun la protecție și la asistență decât cetățenia UE.

2.3. Impactul crizei economice

„Cu criza de acum, există mai puține locuri de muncă, iar familia mea nu mai are decât de un venit foarte mic. În cazul în care această situație va continua mult timp, vom fi nevoiți să ne întoarcem în Slovacia, chiar dacă în primul rând am venit aici ca să muncesc. Provin dintr-o zonă a Slovaciei în care nu există locuri de muncă pentru romi. Am venit aici pentru că e altfel. Dar acum ne confruntăm cu dificultăți”.⁵⁹

⁵⁷ A se vedea http://yle.fi/uutiset/news/2009/08/challenging_asylum_cases_for_finnish_authorities_944461.html (23.10.2009).

⁵⁸ Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, în JO C 321, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:EN:pdf>. Excepțiile includ următoarele situații: „(a) în cazul în care statul membru al cărui resortisant este solicitantul, invocând articolul 15 din Convenția de la Roma privind apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, iar, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam, măsuri de derogare, pe teritoriul său, de la obligațiile care îi revin în temeiul acestei convenții; (b) în cazul în care a fost declanșată procedura prevăzută la articolul 7 alineatul (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană și până când Consiliul sau, după caz, Consiliul European adoptă o decizie în această privință; (c) în cazul în care Consiliul a adoptat o decizie în conformitate cu articolul 7 alineatul (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană în privința statului membru al cărui resortisant este solicitantul sau în cazul care Consiliul European a adoptat o decizie în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din tratatul menționat în privința statului membru al cărui resortisant este solicitantul; (d) în cazul în care un stat membru ar trebui să decidă unilateral în ceea ce privește cererea unui resortisant al unui alt stat membru; în acest caz, Consiliul este informat de îndată; cererea este soluționată pe baza prezumției că este evident nefondată, fără ca prerogativele de decizie ale statului membru să fie afectate în vreun fel, indiferent de caz ”.

⁵⁹ Interviu cu un bărbat rom, Regatul Unit, 2.4.09.

Respondenții, deseori angajați în posturi ce nu necesită calificare, s-au referit de multe la criza economică actuală și la efectele acesteia asupra alegerilor făcute de ei: „Dacă aș putea să câștig măcar 400 euro în Bulgaria, nu aș veni aici. Acum, de când a început criza nu mai am de lucru permanent. Criza va dura mult și cred că anul viitor ne întorcem în Bulgaria [...], însă dacă ne găsim un loc de muncă bun vreau să rămânem în Spania timp șapte-opt ani, iar apoi să ne întorcem în Bulgaria”.⁶⁰

De asemenea, este evident că locurile de muncă marginale, care nu necesită o calificare profesională și sunt prost plătite, rezervate în trecut doar lucrătorilor migranți, devin acum din ce în ce mai atrăgătoare pentru resortisanții țărilor respective: „Cei care erau angajați în agricultură, la culesul de usturoi, struguri, portocale și măslina, sunt acum destul de afectați de criză. Observăm acum că imigranții concurează cu spaniolii pentru aceleași posturi. În campania pentru culesul de măslina de anul acesta s-au făcut presiuni asupra patronilor să angajeze nativi”.⁶¹

Există puține dovezi statistice privind modul în care schimbările de pe piața muncii generate de criza economică afectează atitudinile sociale față de alți cetățeni europeni și/sau migranți. Un sondaj online efectuat de Financial Times/Harris care a folosit un eșantion de 6.538 de adulți (cu vârsta între 16 și 64 de ani) din Franța, Germania, Marea Britanie, Spania și Italia (precum și din Statele Unite) a arătat că „...păreră publicului a fost egal împărțită în legătură cu măsura în care libera circulație a oamenilor, capitalului, bunurilor și serviciilor în Uniunea Europeană favorizează redresarea Europei sau îi dăunează acesteia [...] În Spania, exact 54 % consideră că favorizează și doar 9 % consideră că dăunează. În Marea Britanie, doar 27 % consideră că favorizează; în timp ce doar un procent puțin mai mare de 24 % consideră că dăunează. Un procent majoritar din Italia (59 %) și Spania (53 %) și un număr destul de mare din Franța (45 %) și Germania (43 %) sunt în favoarea capacității cetățenilor din alte țări ale UE de a munci în țările lor. În Marea Britanie, [...] între 54 și 33 % se opun dreptului lucrătorilor străini din UE de a munci aici, iar majoritatea oamenilor [...] din țările europene susțin ideea guvernelor care „solicită” imigranților fără locuri de muncă să își părăsească țara. Doar un procent cuprins între 35 % (în Franța) și 14 % (în Marea Britanie) se opun acestei idei.”⁶²

Deși criza îngreunează găsirea unui loc de muncă pentru romi în economia formală sau informală din țara de destinație, în cadrul cercetărilor s-au găsit foarte puține dovezi că această stare de fapt ar descuraja mobilitatea romilor. Deși în Spania unii respondenți au indicat că se gândesc să se întoarcă mai devreme dacă situația

⁶⁰ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 25.3.2009.

⁶¹ Interviu cu ONG-ul Córdoba Acoge, Spania, 17.3.2009.

⁶² Harris Interactive (2009) „În Statele Unite și economiile europene mari, opinia publică este împărțită în funcție de diferite aspecte legate de naționalism economic, protecționism și internaționalism” (*In United States and Largest European Economies Public Opinion Is Split on Issues of Economic Nationalism, Protectionism and Internationalism*).
http://www.harrisinteractive.com/news/FTHarrisPoll/HI_FinancialTimes_HarrisPoll_March_2009_19.pdf (22.10.2009).

economică de acolo nu se îmbunătățește, se pare că mulți romi ar putea alege să rămână în țara de destinație aleasă, în ciuda recesiunii.⁶³

Criza poate constitui și un „factor de respingere”, întrucât șomajul este în creștere în țările de origine. Cu alte cuvinte, impactul crizei economice poate fi mai puternic în țările de origine, putând astfel încuraja mobilitatea în interiorul UE, în ciuda numărului mai mic de oportunități din țările de destinație. De exemplu, o femeie romă din România care locuiește în Finlanda a caracterizat criza actuală ca fiind „cea mai gravă criză care a fost vreodată”: „Am plecat pentru că sunt condiții foarte grele. În România aveam întotdeauna probleme financiare, iar acum este imposibil să îți găsești de lucru, fie și ca măturător [...]. Există mulți șomeri care nu își pot plăti facturile, nici eu, nici soțul meu nu ne putem găsi de lucru. Copiii noștri, care merg la liceu, sunt obligați să muncească cu jumătate de normă pentru a mânca și a-și cumpăra haine. Lucram ca măturătoare, însă în decembrie m-au concediat. [...] Pe aceste vremuri, este foarte greu să-ți găsești un loc de muncă, chiar și angajații calificați sunt concediați, iar pentru noi, care nu avem nici studii, nici calificări, este și mai greu”.⁶⁴

În unele dintre țările de destinație, criza economică are un impact direct asupra cetățenilor romi din UE, tocmai când dreptul lor de a munci a fost recunoscut: „Acum, când am dreptul să muncesc și am urmat un curs de pregătire pentru a lucra într-o brutărie, a venit criza și nu mai există locuri de muncă disponibile”.⁶⁵ Paradoxul acestei situații este evocat de mulți respondenți: „E o ironie, înainte de 2007, nu aveam dreptul să lucrăm aici legal, însă lucram. Acum avem dreptul, însă nu există locuri de muncă. Eu aveam grijă de un copil, iar soțul meu lucra la piață [...]. Soțul meu câștiga 1 200 de euro pe lună, iar eu 800. Suma aceasta ne permitea să economisim bani și să ne îngrijim copiii. Acum este foarte greu. Soțul meu și cu mine lucrăm în locuri ciudate [...] Este dificil să plătim 250 de euro rata lunară pentru mașină, plus chiria de 400 de euro pentru apartament, plus cheltuielile pentru școlarizarea copiilor”.⁶⁶

2.4. Tipare legate de deplasare

Mobilitatea romilor pe teritoriul UE nu a început după extinderea UE. Există tipare ale deplasării bine stabilite între țările UE înainte de extinderea din 2004, deși acest fenomen este mult mai pronunțat în unele state membre decât în altele.⁶⁷ De

⁶³ Această cercetare arată că cetățenii din UE care nu sunt de etnie romă din alte state membre sunt mai dispuși să se întoarcă „acasă” decât conaționalii lor romi.

⁶⁴ Interviu cu o femeie romă, Finlanda, 5.5.2009.

⁶⁵ Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.2.2009.

⁶⁶ Interviu cu o femeie romă, Spania, 25.3.2009.

⁶⁷ De exemplu, și Grecia are o populație considerabilă de etnie romă. Cu toate acestea, în ciuda experiențelor legate de rasism și discriminare, după cum indică studiul FRA EU-MIDIS, nu există până în prezent nicio dovadă a unei deplasări semnificative către alte state membre— deși

exemplu, comunitatea romilor spanioli din sudul Franței, în special *gitanos* catalani, au o istorie îndelungată de legături transfrontaliere, mobilitate și căsătorii mixte cu Franța de-a lungul secolului al XX-lea. Romii spanioli s-au deplasat, de asemenea, în Franța ca refugiați în timpul războiului civil spaniol și ulterior. Există, de asemenea, o anumită mobilitate transfrontalieră asociată cu relațiile de rudenie dintre familiile de romi spanioli stabilite de o parte și de alta a graniței. Acești romi trăiesc deseori împreună cu „gens du voyage” și romii francezi și romii catalani de naționalitate franceză în locuri de popas publice și multe dintre problemele cu care se confruntă sunt similare. Au tendința de a nu fi tratați ca „străini”. De asemenea, s-a înregistrat prezența a câteva mii de romi portughezi în Spania încă din anii 1980. Unii s-au deplasat între Portugalia și Spania, în timp ce alții s-au stabilit în Spania. De asemenea, s-a înregistrat o deplasare importantă a romilor în țările din Europa Centrală și de Est, de exemplu romii care se deplasează din Slovacia înspre Republica Cehă.⁶⁸

Tiparele deplasărilor după extinderea UE din 2004 și 2007 diferă în funcție de tipul locurilor de muncă, în special de nivelul de permanență, care variază între munca sezonieră și munca permanentă. În cazul celor dintâi, romii se întorc în țara lor de origine la sfârșitul sezonului, în timp ce cea de-a doua categorie are tendința de a nu se întoarce, indiferent de modul în care se descurcă în țara de destinație: „*Situația în orașul nostru din Slovacia s-a schimbat; acum avem un primar nou care este bun [...]. Totuși, nu sunt locuri de muncă pentru noi, căci suntem romi. Copiii mei vor să rămână aici, pentru că sunt oportunități mai bune pentru ei. Fiica mea studiază la colegiu și este mulțumită; toți copiii mei mai mari lucrează aici. Aș dori să mă întorc în țara mea natală, dar nu pot. Aici pot munci, deși condițiile nu sunt chiar cele mai bune. Angajatorul meu nu vrea să mă angajeze cu normă întreagă. Însă este mai bine aici decât în Slovacia. Alți slovaci, care nu sunt romi, se întorc acasă din cauza crizei financiare. Dacă ne-am întoarce, ar trebui să depindem de ajutorul social*”.⁶⁹

Răspunsurile romilor intervievați indică două caracteristici definitorii ale deplasării: Prima este durata deplasării – pe termen lung sau pe termen scurt. Cea de-a doua se referă la deplasarea individuală în raport cu deplasarea în grup. Tendința generală în rândul respondenților romi a fost către o mobilitate la scară mai mare, grupurile având tendința de a fi constituite în funcție de orașul sau zona de origine sau să reprezinte familii extinse ori să se înscrie în ambele cazuri: „*Ceea ce mi se spunea despre viața din Spania îmi convenea foarte mult – locuri de muncă disponibile, mâncare ieftină și posibilitatea de a economisi bani pentru rudele din Bulgaria. [...] Faptul că alții reușeau să trimită acasă 40 - 50 de euro pe lună m-a determinat să plec din Bulgaria. Soția mea m-a urmat după trei luni împreună cu fiica noastră. Și mama mea ne-a chemat. Aici sunt susținut și acceptat de rudele mele și de spaniolii*

unii romi musulmani din Tracia de Vest au migrat către Germania pentru a-și găsi un loc de muncă până în anii 1990.

⁶⁸ Sdružení Dženo „Brief Analysis of Roma Migration from Slovakia to Czech Republic” disponibilă la: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/sdruzeni2.doc> (24.9.2009).

⁶⁹ Interviu cu o femeie romă, Regatul Unit, 23.3.2009.

*obișnuieți. Am reușit să plătesc biletele către Spania și să-mi aduc familia – fiica, fiul meu împreună cu soția și cei doi copii, fiul mai mic și fratele meu”.*⁷⁰

Cercetările anterioare privind migrația romilor înainte de extinderea UE din 2004 au arătat că „[...] nu este vorba despre o migrație a persoanelor, ci a unor familii nucleice, iar în multe cazuri, a mai multor ramuri ale unor familii extinse sau clanuri [...]. Structurile familiale apropiate, o trăsătură specifică societății romilor, se adaugă la dorința de asumare a riscurilor generate de migrație în împrejurările legale și sociale cele mai nefavorabile”.⁷¹

Prezenta cercetare a identificat unii respondenți romi care s-au deplasat și individual. Experiența lor a fost extrem de dificilă, întrucât nu se bucurau de sprijinul familiei sau al comunității în țara de destinație: „În România eram divorțată și nu putea să mă întrețin și să îi întrețin pe copii. Am venit singură aici, pentru că am auzit că poți să îți câștigi existența. Nu cunoșteam pe nimeni, însă m-am întâlnit cu unii romi români și acum ei sunt prietenii mei”.⁷²

În general, tiparele actuale ale deplasării pot fi împărțite în patru categorii distincte:

- Deplasarea planificată, permanentă – romii s-au mutat într-un alt stat membru și sunt aproape siguri că vor rămâne aici (au „emigrat” în sensul tradițional);
- Deplasarea planificată, nepermanentă – romii s-au deplasat către un alt stat membru în cadrul unui episod de migrație semnificativ, pe termen lung, și apoi s-au întors acasă (deși nu este clar dacă întoarcerea lor este permanentă);
- Deplasarea regulată între țara de origine și țara de destinație, în cadrul unui tipar stabilit;
- Deplasarea permanentă către diferite state membre în cadrul unei căutări constante a unor oportunități bune, care exclude, de obicei, întoarcerea în țara de origine.

Deplasarea permanentă apare într-o situație de stabilitate relativă, în care oamenii indică în mod clar că s-au hotărât să se mute în țara de destinație: „După ce am ajuns în Regatul Unit, [soțul meu] și-a găsit de lucru. Una dintre fiicele noastre a rămas în Slovacia. Deși soțul meu și-a pierdut locul de muncă, avem suficiente resurse pentru a putea trăi; este mult mai mult decât aveam în Slovacia. În sfârșit putem să trăim ca oamenii, nu ca animalele”.⁷³ Este important să observăm că unele respondente au menționat ca motive ale refuzului de a se întoarce oportunități mai bune pentru copii în țările de destinație, precum și recunoașterea drepturilor femeilor și protecția împotriva violenței domestice: „Nu vreau să mă întorc în Bulgaria, vreau să rămân

⁷⁰ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 23.3.2009.

⁷¹ Y. Matras (2000) „Romani Migrations in the post-communist era: Their political and historical significance” în: *Cambridge review of International Affairs*, Vol. 13, No. 2, pp. 36-37; E. Sobotka, (2003) „Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy” în *Romani Studies*, 5, Vol. 13, No. 2, 79-121.

⁷² Interviu cu o femeie romă, Finlanda, 6.5.2009.

⁷³ Interviu cu o familie romă, Regatul Unit, 30.3.2009.

*acasă, îmi place foarte mult aici. Îmi place că femeile și copiii au multe drepturi, că aici soții nu au voie să le bată pe femei sau pe copii. Nu vreau decât o viață normală, să îmi permit să plătesc tot ce trebuie și vreau ca toți copiii mei să meargă în continuare la școală aici”.*⁷⁴

Romii care s-au deplasat într-un alt stat membru și apoi s-au întors acasă sau intenționează în mod clar să revină acasă privesc mobilitatea dintr-o perspectivă mai funcțională: „*[Am venit în Italia] pentru a-mi urma familia, care se afla deja în Italia, și pentru a-mi găsi un loc de muncă, pentru că în România nu există. Mi-am găsit primul loc de muncă aici, în Italia. [...]. Nu vreau să rămân aici, pentru că vreau să mă întorc în România. Vrem să rămânem aici doar atât cât e nevoie ca să muncim și să strângem bani, după care să ne întoarcem în România”.*⁷⁵ „*După ce reușesc să strâng puțin bani, mă voi întoarce în Bulgaria. Altfel, vecinii ar putea spune: «A fost plecat în străinătate și acum s-a întors flămând!».*”⁷⁶

Oamenii care se înscriu în această categorie a deplasărilor își exprimă deseori dorința puternică de a reveni acasă: „*[Am plecat din România] pentru a-mi găsi un loc de muncă. [...] În România ne este greu să găsim un loc de muncă, pentru că suntem romi. În România e criză economică. Romii nu beneficiază de sprijin de nicăieri. Aici salariul este mai bun. Dacă cineva mi-ar da jumătate din salariul pe care îl am acum în Italia, m-aș întoarce imediat în România. [...] Vreau să mă întorc în România, sunt obosit. Aștept să se termine criza din România și apoi mă voi întoarce. Îmi este dor de țara mea”.*⁷⁷

Totuși, pentru alte persoane care s-au întors acasă sau intenționează să se întoarcă acasă, nu este clar dacă întoarcerea lor este permanentă. Așadar, uneori această experiență ar putea să coincidă parțial cu cea a romilor care stabilesc al treilea tipar al mișcării – tipare de mobilitate stabilite între statele membre. Deplasarea stabilită între țara de origine și țara de destinație presupune, de asemenea, un nivel de securitate din punct de vedere al locului de muncă și al statutului: „*Pentru moment, ne planificăm călătoriile în Slovacia în funcție de vacanțe. Unul dintre motivele pentru care am venit aici este de a putea merge în vacanță la mare, așa cum fac cetățenii care nu sunt de etnie romă, de exemplu. De ce romii trebuie să fie întotdeauna săraci, analfabeți, incapabili să se descurce și să se bucure de viață?*”⁷⁸

Al patrulea tipar al deplasării în curs rezultă din diferite combinații de experiențe negative, o cunoaștere redusă a drepturilor de ședere și eforturi de a găsi locuri de muncă mai bune. În Finlanda, un rom de 50 de ani a povestit: „*Am venit aici în urmă cu o lună; înainte am locuit în Italia, Spania și Franța. Am stat în fiecare dintre aceste țări aproximativ o lună sau două și am plecat în altă țară unde m-am gândit că aș putea câștiga mai mulți bani”.*⁷⁹ Acest tip de deplasare, dintr-o țară în alta,

⁷⁴ Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.3.2009.

⁷⁵ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 11.2.2009.

⁷⁶ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 25.3.2009.

⁷⁷ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 11.2.2009.

⁷⁸ Interviu cu doi bărbați romi, Regatul Unit, 30.3.2009.

⁷⁹ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 6.5.2009.

raportat de către respondenți, a părut destul de dezorganizat, bazându-se de cele mai multe ori mai degrabă pe speranță decât pe așteptări realiste de a găsi șanse mai bune de viață. Un bărbat rom de 25 de ani a declarat: „Am plecat din România acum patru luni și am venit direct aici cu mașina și cu vaporul. Înainte am mai fost și în alte țări, precum Italia și Spania. Am plecat din aceste țări, pentru că aveam sentimentul că oamenii se opun din ce în ce mai mult prezenței noastre și nu câștigăm suficient ca muzicieni ambulanz. Este prima dată când mă aflu aici, iar pe soție și pe copii i-am lăsat în România”.⁸⁰

Tiparul deplasării mai întâi a bărbaților romi s-a repetat în mai multe țări studiate. Această dinamică în funcție de sex nu este susținută însă, întrucât femeile și de obicei și copiii au avut tendința de a se alătura bărbaților membri ai familiilor lor după ce situația a devenit suficient de stabilă. Conform respondenților din majoritatea țărilor de destinație, numărul bărbaților romi și al femeilor rome din alte state membre este aproximativ egal.

Între timp, și alți respondenți și-au planificat să se deplaseze permanent până în momentul în care puteau găsi o țară în care să își poată realiza aspirațiile. După cum a declarat un rom de origine română care locuia în Italia, „Dacă nu câștig bani în Italia, mă mut în Olanda, Grecia sau Spania. O să merg în țări unde pot să muncesc și unde pot construi un viitor mai bun pentru copiii mei”.⁸¹

Un număr semnificativ de respondenți au afirmat că nu au de gând să se întoarcă acasă. În acest context, noțiunea de „casă” devine nesigură, după cum rezultă din remarcă unui român care locuiește în Finlanda: „Am plecat din România pentru că nu aveam niciun viitor și nu întrevedeam nicio cale de a câștiga ceva, de a ieși din sărăcie. Din păcate, nu mi-a mai rămas nimic acolo: nici casă, nici familie. Pentru mine, România nu mai este casa mea. Este doar țara mea de origine. Dacă ar trebui să mă întorc «acasă», m-aș întoarce în Spania unde locuiește prietena mea”.⁸² Respondenții care locuiesc în alte țări au afirmat că romii nu doresc să se deplaseze în mod constant. În special, majoritatea respondenților care locuiesc în Spania au venit direct aici și nu erau interesați să se mute într-o altă țară.

În cursul unei întâlniri din cadrul cercetării cu profesioniști romi din Budapesta, aceștia au indicat că există o deplasare a intelectualilor și profesioniștilor romi din UE în căutarea unui loc de muncă. Pentru unele dintre țările de origine, acest fenomen este caracterizat drept „exod de creiere” și este perceput ca având consecințe negative grave asupra organizațiilor și politicilor rome. Această mișcare reprezintă o latură foarte restrânsă a mișcării generale a romilor, însă are consecințe semnificative. De asemenea, se pare că această mișcare este mai puțin asociată cu problemele existente. Profesioniștii de etnie romă sunt deseori bine integrați în țările de destinație și este posibil să nu fie identificați – sau să nu se identifice – ca romi.⁸³

⁸⁰ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 8.5.2009.

⁸¹ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 18.2.2009.

⁸² Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 6.5.09.

⁸³ Observații ale profesioniștilor romi la o întâlnire de lucru a European Roma Grassroots Organisation (ERGO), Budapesta, Ungaria, 7.7.2009.

Anumite autorități locale suportă costurile călătoriei și salariile romilor pentru a reveni în țările de origine. Această practică a fost raportată de către presa și ONG-urile din Finlanda,⁸⁴ Franța,⁸⁵ Italia,⁸⁶ Regatul Unit⁸⁷ și, mai recent, Germania.⁸⁸ În Italia,⁸⁹ presa a scris despre un caz în care romilor li s-a oferit suportarea cheltuielilor de repatriere cu condiția ca aceștia să semneze acorduri prin care se angajează să nu revină pe o perioadă de timp stabilită. În luna iulie²⁰⁰⁸, o coaliție formată din ONG-uri franceze a înaintat Comisiei Europene o cerere prin care a solicitat deschiderea procedurii privind încălcarea dreptului comunitar împotriva Franței pentru nerespectarea directivei privind libera circulație.⁹⁰ Cu toate acestea, unii funcționari ai autorității locale intervievați în cadrul studiului de față au susținut că repatrierile au loc într-un context specific: „Am repatriat și persoane care aveau nevoie să se întoarcă în țara lor și bătrâni care doreau să se întoarcă”.⁹¹ Repatrierile voluntare din Franța au fost menționate de către Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului European: „Dorința manifestată de către autoritățile franceze de a introduce o politică de asistență pentru repatrierea pur voluntară este laudabilă, ca și eficiența

-
- ⁸⁴ Helsingin Sanomat, ediție internațională disponibilă la <http://www.hs.fi/english/article/Helsinki+sends+beggar+mothers+back+to+Romania+on+child+welfare+grounds/1135233973925> (23.10.2009).
- ⁸⁵ La 31 iulie 2008, un ONG din Franța a înaintat Comisiei Europene o cerere prin care i se solicită să deschidă procedura privind încălcarea dreptului comunitar în legătură cu nerespectarea directivei privind libera circulație. A se vedea: „Plainte contre la France pour violations du droit communautaire en matière de libre circulation des personnes” introdusă de organizația GISTI, în numele organizațiilor și rețelelor societății civile”, <http://detentions.wordpress.com/2008/10/01/plainte-contre-la-france-pour-violation-du-droit-communautaire> (23.10.2009).
- ⁸⁶ „Italia: Primarul îi «plătește» pe romii-țigani să părăsească orașul” (*Italy: Mayor “pays” Roma-Gypsies to leave the city*), *ADNKronos Internațional*, 21.5.09. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).
- ⁸⁷ În urma atacurilor raportate împotriva comunității formate din aproximativ 100 de romi români din Belfast, Irlanda de Nord, în iunie 2009 guvernul Irlandei de Nord i-a plătit pe majoritatea membrilor acestui grup să se întoarcă în România. H. McDonald (2009) „Românii din Belfast se întorc acasă după atacuri rasiste” (*Belfast Romanians return home after racist attacks*) *Guardian*, 26.06.2009, disponibil la: <http://www.guardian.co.uk/uk/2009/jun/26/northern-ireland-romanians-racism-belfast> (25.10.2009).
- ⁸⁸ Germania: 110 țigani români vor primi 27.000 de euro pentru a se întoarce în România (*110 Romanian Gypsies will receive 27,000 euros to return to Romania*), 15.06.2009, http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-5829643-berlin-bought-its-peace-110-romanian-gypsies-will-receive-27-000-euros-return-romania.htm (25.10.2009).
- ⁸⁹ „Italia: Primarul îi «plătește» pe romii-țigani să părăsească orașul” (*Italy: Mayor “pays” Roma-Gypsies to leave the city*), *ADNKronos Internațional*, 21.05.09. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).
- ⁹⁰ A se vedea „Plainte contre la France pour violations du droit communautaire en matière de libre circulation des personnes” depusă de organizația GISTI, de asemenea în numele organizațiilor și rețelelor societății civile, <http://detentions.wordpress.com/2008/10/01/plainte-contre-la-france-pour-violation-du-droit-communautaire> (25.10.2009).
- ⁹¹ Interviu cu un funcționar al autorității locale, Italia, 19.3.2009 – Atenția presei asupra întoarcerilor în acest oraș a indicat o preocupare față de o posibilă încălcare a drepturilor. A se vedea: *ADNKronos Internațional*, „Italia: Primarul îi «plătește» pe romii-țigani să părăsească orașul” (*Italy: Mayor “pays” Roma-Gypsies to leave the city*), 21.5.09, disponibil la: <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (25.10.2009).

politicii. [...] În calitate de resortisanți ai UE, aceste persoane au libertatea de a se întoarce în Franța după ce au primit ajutorul bănesc. În plus, se pare că această repatriere nu este întotdeauna cu adevărat „voluntară”, întrucât acțiunile de repatriere sunt uneori coordonate cu acțiuni polițienești de intimidare sau chiar inadecvate. Comisarul a fost informat că în anumite situații de repatriere organizată, „voluntarii” și-au dat seama că documentele de identitate le-au fost confiscate, urmând să le fie returnate în momentul în care ajung în țara de origine, așa încât să nu se poată răzgândi. Comisarul ar dori ca la organizarea acestei repatrieri să se țină seama în modul convenit de drepturile celor implicați și să se acorde o garanție deplină a naturii sale „voluntare”. Aceste grupuri ar trebui să beneficieze, de asemenea, de asistență la sosirea în țara lor de origine.”⁹²

2.5. Experiențele la frontieră

„Când am luat avionul în august 2008 și am ajuns la controlul imigranților de la frontieră [în Regatul Unit], funcționarul s-a uitat în pașapoartele noastre și atât. Suntem cetățeni UE, deci nu era nevoie să facă nicio verificare mai serioasă.”⁹³

Sondajul EU-MIDIS realizat de FRA⁹⁴ și-a propus să afle dacă respondenții romi, intervievați aleatoriu în șapte state membre, care au călătorit în ultimele 12 luni în afara țării lor au fost oprți la trecerea frontierei la întoarcerea în țara de origine și dacă au considerat că au fost reperați pentru a fi oprți doar din cauza apartenenței lor la această minoritate. Doar câțiva dintre romii anchetați s-au deplasat în afara propriei țări (în Bulgaria 8 %, în Republica Cehă 5 %, în Grecia 6 %, în Ungaria 7 %, în Polonia 11 %, în România 14 %, iar în Slovacia 12 %) și dintre aceștia, 58 % în Bulgaria, 80 % în Republica Cehă, 48 % în Grecia, 60 % în Ungaria, 24 % în Polonia, 80 % în România și 61 % în Slovacia au declarat că au fost oprți. Dintre aceste persoane oprte, 25 % în Bulgaria, 48 % în Cehia, 31 % în Grecia, 9 % în Ungaria, 44 % în Polonia, 6 % în România și 41 % în Slovacia au considerat că au fost oprte din cauza etniei. Faptul că patru din cinci țări de destinație incluse în prezentul raport (excepția făcând-o Regatul Unit) se află în zona Schengen și nu dispun de controale la frontierele externe pe pământ/pe apă scade semnificativ probabilitatea experimentării acestui tip de problemă la granița unei țări de destinație.

⁹² „Memorandumul lui Thomas Hammarberg, Comisarul pentru Drepturile Omului, în urma vizitei sale în Franța din perioada 21 - 23 mai 2008” (*Memorandum by Thomas Hammarberg, Council of Europe Commissioner for Human Rights, following his visit to France from 21 to 23 May 2008*), CommDH(2008)34, p. 28.

⁹³ Interviu cu o familie romă, Regatul Unit, 12.4.09.

⁹⁴ EU-MIDIS a interviuat romii din șapte state membre UE (Bulgaria, Cehia, Grecia, Ungaria, Polonia, România și Slovacia). Conform rezultatelor studiului, romii din aceste țări sunt în general minorități recunoscute, respectiv resortisanți născuți în țările care au fost studiate (97%-100%). Proporția de „imigranți” în rândul romilor este în mod clar cea mai ridicată din Republica Cehă, unde 12 % dintre cei intervievați au indicat că s-au născut în afara țării (inclusiv în afara fostei Cehoslovacii – adică Republica Slovacă). Pentru mai multe informații, a se vedea http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm (24.11.2009).

Drepturile la libera circulație sunt în general înțelese de către cetățenii romi din UE și respectate de către funcționari. În Finlanda, un bărbat rom în vârstă a afirmat: „*De ce să avem probleme, dacă nu am făcut nimic ilegal? Acum e ușor să ieșim din România, nu trebuie decât să arătăm pașaportul și suntem liberi să trecem*”.⁹⁵ Un tânăr rom a adăugat: „*Nu avem probleme la graniță. Știu că am intrat în UE de doi ani, iar acest lucru înseamnă că putem merge oriunde. Înainte de 2007 era mai dificil să ieșim din România, însă acum nu există nicio restricție*”.⁹⁶

Experiența actuală contrastează puternic cu experiența anterioară și pune la dispoziție dovezi privind importanța drepturilor de mișcare pentru cetățenii UE: „*Prima dată am încercat să plec din România acum șapte ani, a trebuit să încercăm de mai multe ori pentru că nouă, celor cu pielea închisă la culoare, nu ni se dădea voie să trecem granița. Până la urmă, am reușit să trecem într-un camion cu ajutorul unei persoane care a plătit un funcționar vamal. Șoferul mi-a spus: «Nu vreau să te supăr, dar te rog să-ți dai cu puțină pudră pe față. Nu o faci pentru mine, ci pentru tine»*”.⁹⁷

Astfel de sechele continuă marcheze așteptările cetățenilor romi din UE, însă majoritatea respondenților au avut experiențe pozitive: „*Am trecut granița cu pașaportul și nu au fost probleme. La început mi-a fost frică, însă am văzut că mă tratează bine și m-am calmat*”.⁹⁸

S-au făcut unele referiri la situații de tratament inegal, însă acestea nu au împiedicat neapărat libertatea de mișcare și ședere, ci au îngreunat-o: „*Era în martie 2008 [călătoream din Franța în Regatul Unit cu autobuzul]. Toți călătorii au fost obligați să coboare din autobuz: E o procedură normală. Însă apoi francezii au ales mai multe persoane, toate acestea fiind romi. Le-a luat mult mai mult timp să ne verifice documentele de identitate și ne-au cerut să dovedim că toți copiii care călătoreau cu noi erau ai noștri. Și britanicii s-au uitat atent la noi, însă nu ne-au supus niciunor verificări inutile*”.⁹⁹ Astfel de afirmații ar putea indica faptul că stereotipurile dominante ale implicării romilor în traficul de persoane pot afecta cetățenii romi din UE care călătoresc în UE.

Este important să subliniem faptul că respondenții romi au fost expuși unor probleme, inclusiv cereri de mită adresate de funcționari corupți, într-o măsură mai mare la ieșirea din țările de origine decât la intrarea în țările de destinație: După cum a afirmat un bărbat rom care locuia în Franța: „*Funcționarii noștri vamali [bulgari] ne creează întotdeauna probleme ori de câte ori trecem granița. Cotrobăiesc prin bagaje; fac caz din fiecare detaliu. De câte ori mă întorc în Bulgaria, întrucât nu pot să stau aici decât trei luni fără să muncesc, mi se cere întotdeauna să prezint anumite tipuri de documente. Uneori ni s-a cerut să dăm bani pentru a ni se permite să plecăm în Franța*”.¹⁰⁰ Aceste experiențe au fost repetate de alți respondenți romi

⁹⁵ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 6.5.2009.

⁹⁶ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 7.5.2009.

⁹⁷ Interviu cu o femeie romă, Spania, 2.3.2009.

⁹⁸ Interviu cu o femeie romă, Spania, 27.2.2009.

⁹⁹ Interviu cu un bărbat rom, Regatul Unit, 2.4.2009.

¹⁰⁰ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

din diferite țări, care au menționat diferite probleme legate de corupție, care au un impact asupra exercitării dreptului la libertatea de mișcare: „*Poliția maghiară mi-a cerut bani pentru tranzit; dacă nu le-aș fi dat bani, ar fi trebuit să plătesc o amendă fără să fi făcut nimic greșit. Mi-au cerut 50 de euro, spunându-mi că dacă nu le dau lor banii, voi plăti o amendă de 100 de euro*”.¹⁰¹ Raportarea frecventă a acestui tip de abuz în rândul respondenților din țările cercetate arată că este vorba despre o experiență de „rutină” deosebit de gravă în rândul romilor care călătoresc în UE: „*În 2004, de exemplu, am trecut granița, iar [poliția] mi-a cerut bani, pe care i-am pus în documente. Chiar și acum, când trec granița, îmi cer bani. Asta se întâmplă în România, dar și în Ungaria. De obicei cer 20-30 de euro*”.¹⁰²

¹⁰¹ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 11.2.2009.

¹⁰² Interviu cu un bărbat rom, Italia, 18.2.2009.

3. Situația romilor în țările de destinație

Cercetările au indicat faptul că experiențele romilor în statele membre de destinație ale UE au variat foarte mult de la o țară la alta și în diferite domenii ale vieții, cum ar fi ocuparea forței de muncă, locuințele, sănătatea, educația și asistența socială. Pentru unii cetățeni romi din UE, deplasarea într-o altă țară a UE a fost o experiență pozitivă; însă pentru alții, această experiență a fost întru totul negativă, accentuându-le experiența inegalității și excluziunii sociale. Accesul la locuri de muncă¹⁰³ a părut a fi un aspect definitoriu al acestor experiențe, facilitând integrarea socială și accesul la serviciile sociale, inclusiv, în primul rând, la locuințe.

Cu toate acestea, cercetările au arătat că, deseori, aplicarea incorectă a directivei privind libera circulație de către autoritățile naționale la diferite niveluri ale administrației care nu sunt instruite corespunzător poate fi responsabilă de retragerea *de facto* a anumitor drepturi, în special în domeniul asistenței sociale, conform celor afirmate de un funcționar din provincia Napoli, Italia: „În cazul romilor din România, dacă nu au un document [certificat de înregistrare¹⁰⁴] nu pot plăti pentru apă, nu pot încheia un contract pentru alimentarea cu electricitate și nu pot fi angajați [...]. Astfel, acești oameni nu există”¹⁰⁵.

De asemenea, cercetările au explorat unele cazuri de discriminare multiplă¹⁰⁶ și au arătat că acestea pot avea impact asupra grupurilor vulnerabile în diferite moduri, adăugând la excluziunea și inegalitatea la care sunt supuși romii din cauza etniei lor pe cea cu care se confruntă pentru că sunt femei, copii, bătrâni sau persoane cu handicap.¹⁰⁷

¹⁰³ Accesul la servicii sociale este disponibil pentru toți cetățenii UE care locuiesc într-un alt stat membru, cu condiția ca aceștia să dispună de resurse suficiente (cerință pe care mulți romi nu o pot îndeplini) sau să fie angajați sau să lucreze pe cont propriu.

¹⁰⁴ Articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE „Se eliberează imediat un certificat de înregistrare, care cuprinde numele și adresa persoanei înregistrate, precum și data înregistrării”, text disponibil la: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2004/l_158/l_15820040430en00770123.pdf (0.10.2009).

¹⁰⁵ Interviu cu un funcționar din Provincia Napoli, Italia, 05.03.09.

¹⁰⁶ Discriminarea multiplă are loc atunci când o persoană este discriminată din mai multe motive, fiind tratată, de exemplu, mai puțin favorabil nu doar din motive legate de originea etnică, ci și din motive de vârstă, sex sau handicap. A se vedea Comisia Europeană (2007) *Abordarea problemei discriminării multiple*, disponibilă la: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=51&type=2&furtherPubs=no> (23.10.2009).

¹⁰⁷ Același lucru se poate spune despre aspecte precum orientarea sexuală sau existența unui handicap, deși dinamica discriminării multiple i s-a acordat mai puțină atenție în cadrul studiului.

3.1. Cadrul juridic și politic

3.1.1. Cadrul juridic

Articolul 6 din directiva privind libera circulație garantează pentru fiecare cetățean al Uniunii Europene dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pe o perioadă de cel mult trei luni, fără nicio altă condiție sau formalitate în afara cerinței de a deține un document de identitate valabil. În conformitate cu articolul 7, dreptul de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni este supus anumitor condiții ce trebuie îndeplinite de cetățeni, precum:

- să fie lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente; sau
- să dispună de suficiente resurse, precum și de asigurări medicale complete pentru a se asigura că ei (și membrii familiilor lor) nu devin o povară pentru sistemul de asistență al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere. În acest context, este posibil ca statele membre să nu poată specifica o sumă minimă pe care o consideră suficientă, ci trebuie să țină seama de împrejurările personale;¹⁰⁸ sau
- să urmeze studii, inclusiv de formare profesională și să dispună de resurse suficiente, precum și de asigurări medicale complete astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere; sau
- să fie membri de familie ai unui cetățean al Uniunii care se înscrie în una dintre categoriile menționate mai sus.

Pentru cetățenii UE a fost eliminată obligația de a avea permise de ședere. Cu toate acestea, statele membre pot solicita cetățenilor să se înregistreze pe lângă autoritățile competente pentru perioade de ședere mai mari de trei luni de la data sosirii. Dovada înregistrării va fi emisă la prezentarea unei cărți de identitate sau a unui pașaport valabil, împreună cu dovada îndeplinirii condițiilor de mai sus (articolul 8).

Cetățenii UE care locuiesc într-un alt stat membru dobândesc dreptul de ședere permanentă în statul membru gazdă după o perioadă de cinci ani de ședere legală fără întrerupere.¹⁰⁹ Acest drept de ședere permanentă nu mai este supus niciunei condiții (articolul 16).

¹⁰⁸ Comisia Europeană, Comunicarea privind orientări pentru o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, COM(2009) 313/4, Bruxelles, pp. 8-9.

¹⁰⁹ Articolul 16 alineatul (3) din directiva privind libera circulație prevede: „Continuitatea șederii nu este afectată de absențe temporare care nu depășesc un total de șase luni pe an sau de absențe de durată mai lungă în vederea îndeplinirii serviciului militar obligatoriu ori de o absență de maxim

Cetățenii UE care îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului de ședere sau a dreptului de ședere permanentă, precum și membrii familiei acestora beneficiază, de asemenea, de tratament egal cu cel al resortisanților din țara gazdă în domeniile care intră sub incidența tratatului. Beneficiul acestui drept este extins la membrii familiei care nu sunt resortisanți ai unui stat membru și care au dreptul de ședere sau dreptul de ședere permanentă (articolul 24).

Cu toate acestea, statul membru gazdă nu este obligat să acorde dreptul la prestații de asistență socială în timpul primelor trei luni de ședere sau, după caz, în decursul unei perioade mai lungi, unor persoane altele decât lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente, persoanelor care își mențin acest statut și membrilor familiei lor. Pentru aceste persoane, statele membre gazdă nu sunt obligate ca, înainte de dobândirea dreptului de ședere personală, să acorde drepturi de ședere permanentă, să acorde ajutoare pentru studii, inclusiv pentru formare profesională, constând în burse de studiu sau împrumuturi [articolul 24 (2)].

Deși directiva privind libera circulație reprezintă o evoluție foarte importantă din punct de vedere juridic, au existat probleme semnificative în legătură cu transpunerea ei. După cum a subliniat Comisia în raportul său din decembrie 2008 privind aplicarea Directivei 2004/38/CE, deși statele membre din unele zone au adoptat măsuri mai favorabile pentru cetățenii UE și membrii familiei lor decât impunea directiva, „în general, transpunerea Directivei 2004/38/CE nu este satisfăcătoare. Niciun stat membru nu a transpus integral directiva în mod eficient și corect. Niciun articol din directivă nu a fost transpus în mod eficient și corect de către toate statele membre.” Conform raportului, „în cele treizeci de luni de la data intrării în vigoare a directivei, Comisia a primit peste 1 800 de reclamații individuale, 40 de întrebări din partea Parlamentului și 33 de petiții privind aplicarea acesteia. Ea a înregistrat 115 reclamații și a deschis cinci cazuri de încălcare pentru aplicarea incorectă a directivei.”¹¹⁰

3.1.2. Politici de integrare

La nivelul statelor membre, nu există niciun cadru politic specific privind incluziunea și integrarea cetățenilor romi din UE care și-au exercitat dreptul la libera circulație și ședere în oricare dintre țările țintă incluse în prezentul raport.

doisprezece luni consecutive determinată de motive importante, precum sarcina și nașterea, boli grave, studiile sau formarea profesională ori detașarea în alt stat membru sau într-o țară terță”.

¹¹⁰ Comisia Europeană, Raport privind aplicarea Directivei 2004/38 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, COM(2008) 840 final, Bruxelles, 10.10.2008, text disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0840:FIN:EN:PDF> (30.10.2009). Pentru o analiză a impactului acestor diferențe asupra cetățeniei, a se vedea Carrera, S. și Faure Atger, A. (2009) Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship? CEPS Special Report/April 2009.

Legislația și politica generală privind resortisanții romi și traveller pot asigura un context politic cheie pentru romii din alte state membre. Majoritatea statelor membre dispun de o legislație și politici specifice privind romii (sau „țigani”, „traveller” sau „nomazii”), iar acestea au tendința de a influența experiența romilor din alte state membre.

Aceste politici nu se referă de obicei la situația romilor din alte state membre în mod direct, ci constituie paradigma legislativă și politică folosită în general pentru abordarea situației lor din fiecare stat membru. Consecințele acestei „integrări” sunt uneori pozitive, iar alteori negative. De exemplu, Spania furnizează exemple bune de extindere a politicii naționale romi pentru a-i include în mod pozitiv pe romii din alte state membre. Politica privind educația nomazilor din Regatul Unit are aproximativ același rol. În schimb, în Italia, legile „specifice nomazilor” și intervențiile politice adresate etnicilor romi și sinti au un impact negativ asupra romilor din Italia și din alte state membre.

3.2. Drepturi civile

În iulie 2009, Comisia Europeană a emis o comunicare¹¹¹ pentru a oferi îndrumări statelor membre privind modul de aplicare a Directivei 2004/38/CE cu scopul de a aduce o îmbunătățire reală pentru toți cetățenii UE și pentru a transforma UE într-o zonă de securitate, libertate și justiție. În acest document, Comisia Europeană subliniază faptul că directiva trebuie interpretată și aplicată în conformitate cu drepturile fundamentale, în special „[...] dreptul la respectarea vieții private și de familie, principiul nediscriminării, drepturile copilului și dreptul la o cale de atac eficientă, garantate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și reflectate în Carta drepturilor fundamentale a UE”. Astfel, exercitarea dreptului la libera circulație a cetățenilor UE are loc în cadrul unui regim complex al drepturilor. Cu toate acestea, cercetarea de față aduce dovezi conform cărora drepturile civile ale cetățenilor romi din UE care își exercită dreptul la libera circulație nu sunt îndeplinite pe deplin în anumite privințe.

Înregistrarea reședinței reprezintă un aspect din cauza căruia cetățenii romi din UE se confruntă în mod recurent cu dificultăți în țările de destinație examinate în prezentul raport. Fără această înregistrare, cetățenii din UE pot fi practic excluși de la beneficiile pozitive ale cetățeniei. Procesul înregistrării îmbracă forme diferite de la un stat membru la altul, iar cercetarea arată în mod clar că procesele pot fi extrem de anevoioase. De asemenea, în unele state membre există diferite tipuri de înregistrare,

¹¹¹ Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind orientări pentru o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, p.3, text disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:EN:PDF> (24.10.2009).

cum ar fi înregistrarea municipală, care se suprapun cu cerințele legate de înregistrare enunțate în directiva privind libera circulație.

În Finlanda, de exemplu, respondenții nu cunoșteau prea bine care este procesul de înregistrare: „*Aș dori să muncesc, însă am auzit că este greu să-ți găsești un loc de muncă aici, pentru că nu avem o adresă permanentă; [reprezentantul ONG] și alți romi români ne-au spus acest lucru*”.¹¹² În Italia, respondenții s-au plâns în legătură cu practicile de corupție: „*Aici, în Napoli, trebuie să plătești pentru certificatul de înregistrare. Soțul meu a plătit 1 000 de euro unui bărbat pentru a avea reședința acolo unde locuia. În barăci [în tabere] ei [autoritățile] nu recunosc reședința*.”¹¹³

Pe de altă parte, în Spania, cetățenii UE care își înregistrează reședința nu trebuie să dovedească faptul că prestează o activitate profesională, că au resurse suficiente sau o asigurare de sănătate, ci trebuie să depună doar datele personale și o adresă.¹¹⁴ Rezidenții din Spania trebuie, de asemenea, să se înregistreze la autoritatea municipală de la locul de reședință, aspect esențial pentru a avea acces la serviciile publice. Relația dintre cele două forme de înregistrare este complexă și diferă de la o locație la alta în zonele care au făcut obiectul cercetării. În conformitate cu *Consejo de Empadronamiento* [Consiliul municipal pentru înregistrare],¹¹⁵ certificatul de înregistrare în Registrul Central al Străinilor ar putea fi necesar pentru înregistrarea municipală a cetățenilor UE, însă nu și invers.

Cu toate acestea, în unele cazuri, pe parcursul cercetărilor s-au constatat inconsecvențe în cadrul aplicării cerințelor din directiva privind libera circulație. De exemplu, conform respondenților, poliția din Barcelona a cerut dovada înregistrării în cadrul unui recensământ municipal (ceea ce este deseori prea dificil pentru romi) înainte de înregistrarea reședinței, deși acest lucru nu este specificat în lege. Cu toate acestea, respondenții au raportat că cel puțin o secție de poliție nu a solicitat înregistrarea municipală și că aici cetățenii romi din UE se înregistrează și își obțin certificatul.

În Valencia, până la data studiului de față, această practică a fost aparent sistată. Aceeași cerință se aplică și în Asturias, însă, întrucât înregistrarea municipală este destul de simplă în această zonă, din datele comunicate se pare că cetățenii romi din UE sunt în măsură să corespundă criteriilor. Același lucru a fost solicitat în Cordoba, însă în urma intervenției unui ONG, autoritățile au început să le permită romilor care

¹¹² Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 6.5.2009.

¹¹³ Interviu cu o femeie romă, Italia, 18.2.2009.

¹¹⁴ Spania/Real Decreto 240/2007 (16.2.2007) [Decretul Regal privind intrarea, libertatea de mișcare și reședința din Spania a cetățenilor din statele membre UE și alte state care au aderat la Acordul privind SEE], articolul 7 alineatul (1).

¹¹⁵ Consejo de Empadronamiento (2007) Nota sobre la obligación de exigir el certificado de inscripción en el Registro Central de Extranjeros para empadronar a los ciudadanos de los Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo [Notă privind obligativitatea certificatului de înregistrare în Registrul Central al Străinilor pentru înregistrarea la autoritățile municipale a cetățenilor din statele membre și alte state care au aderat la SEE], text disponibil la <https://idapadron.ine.es/idaweb/legisla/RCE.PDF> (4.5.2009).

aveau înregistrarea municipală să se înregistreze folosind adresa Fundación Secretariado Gitano (FSG).¹¹⁶

Conform unui număr semnificativ de romi intervievați, incapacitatea de a găsi de lucru pe piața oficială a muncii, împreună cu lipsa „resurselor suficiente” i-au împiedicat pe mulți dintre ei să își înregistreze reședința. Spania a fost singura excepție din toate țările cercetate. Raportul Comisiei Europene privind aplicarea Directivei 2004/38/CE a menționat că 12 state membre, printre care Italia și Finlanda, au transpus noțiunea de „resurse suficiente” în mod incorect sau ambiguu. Problemele se referă în principal la definirea sumei minime care ar fi considerată „suficientă” și neluarea unei decizii pe baza împrejurărilor personale.¹¹⁷

Există, de asemenea, alte aspecte legate de drepturile civile permanente pentru mulți romi din alte state membre. După cum s-a arătat anterior, drepturile la libera circulație sunt cunoscute pe scară largă, însă celelalte drepturi sunt mai puțin cunoscute. De exemplu, respondenții au arătat că nu cunosc nimic despre dreptul de a-și menține statutul de lucrător, în cazul în care lucrătorii au fost concediați involuntar și se înregistrează ca persoane care își caută în loc de muncă la un birou relevant de recrutare.¹¹⁸ În același timp, noțiunea de drept la „reședință permanentă” după cinci ani – care nu mai depinde de existența unor resurse suficiente – este deseori atât de îndepărtată, încât aproape nu are nicio relevanță pentru romii implicați.¹¹⁹ De asemenea, în cadrul cercetării nu s-a descoperit nicio dovadă a eforturilor făcute de autoritățile locale pentru a familiariza cetățenii UE cu drepturile asigurate de directiva privind libera circulație.

Din cercetare reiese în mod evident că dispozițiile directivei privind libera circulație, în ciuda orientărilor clare puse la dispoziție de Comisia Europeană, nu sunt întotdeauna aplicate în practică și că existența formelor suprapuse de înregistrare reprezintă o barieră semnificativă în calea accesului la o serie de beneficii. Întrucât niciun stat membru nu aplică sisteme de înregistrare fără a se confrunța cu dificultăți evidente, se pune întrebarea dacă și alte state nu ar trebui să urmeze acest exemplu. Înregistrarea nu este necesară pentru primele trei luni de ședere – este suficientă o carte de identitate sau un pașaport valabil – astfel încât să se poate discuta despre motivul pentru care acest statut ar trebui să fie transformat după trei luni și dacă obligația de înregistrare este într-adevăr necesară.

Experiențe negative cu poliția au fost raportate deseori de către respondenții din Italia, care le-au corelat cu „starea de urgență în legătură cu așezările de comunități nomade de pe teritoriul regiunilor din Campania, Lazio și Lombardia”¹²⁰, care a

¹¹⁶ Interviuri cu FSG în diferite locații din Spania, 02-05.2009.

¹¹⁷ Comisia Europeană (2008) *Raportul Comisiei către Parlamentul European și către Consiliul privind aplicarea Directivei 2004/38/EC privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora Bruxelles, COM (2008) 840/3. p. 6.*

¹¹⁸ Articolul 7 alineatul (3) literele (b) și (c) din directiva privind libera circulație.

¹¹⁹ A se vedea articolul 16 alineatul (1) din directiva privind libera circulație.

¹²⁰ Decretul Președintelui Consiliului Miniștrilor din 21 mai 2008. Dichiarazione dello stato di emergenza in relazione agli insediamenti di comunità nomadi nel territorio delle regioni

condus la recensământul obligatoriu al etnicilor romi și sinti în aceste zone¹²¹ și au sporit semnificativ controalele oficiale și neoficiale pentru romi: „Am avut probleme cu poliția, întrucât într-o zi m-au oprit pe stradă pentru a-mi verifica documentele și nu mi le-au dat înapoi. După ce au terminat verificarea, le-am cerut să-mi dea înapoi documentele de identificare, însă poliția mi-a spus că nu știu unde se află și că ar trebui să mă adresez ambasadei României”¹²²

Există, de asemenea, dovezi că tratamentul de acest tip generează fenomenul de „strămutare” ca urmare a implicațiilor libertății de circulație. În Spania, un respondent rom a remarcat: „Am plecat din Italia pentru că nu aveam de lucru acolo și din cauza carabinieriilor. Un prieten de-al meu a fost bătut de carabinieri chiar în fața mea. Nu m-aș mai întoarce în Italia. Aici [în Spania] polițiștii nu sunt atât de brutali. Unii dintre ei vorbesc politicos, alții nu, însă în Italia niciunul nu este politicos [...]. În general, italienii nu sunt ca spaniolii, problema o reprezintă poliția”¹²³ Acest lucru este confirmat de către ONG-urile din Spania care lucrează cu romii: „Am observat că anul trecut, cam pe la sfârșitul verii, s-au întors unele familii de romi care fuseseră expulzate. Aceste persoane erau înspăimântate. Când mediatorul s-a apropiat de ele, l-au întrebat „sunteți de la poliție?”¹²⁴

În alte cazuri unii romi intervievați au susținut că au fost atacați verbal de către polițiști: „Într-o seară, tocmai când ieșeam din moschee, am fost oprit de poliție. Poliția a percheziționat mașina. [...] Am fost reținut timp de o oră și jumătate, apoi au venit două patrule. Erau doisprezece polițiști în locul respectiv. Apoi polițiștii tineri au început să adreseze cele mai urâte insulte, cum ar fi: „Țigani! I-aș pune să stea lipiți de perete și i-aș împușca”¹²⁵

În schimb, atunci când au fost întrebați despre întâlnirile cu polițiștii din Franța, răspunsul unui respondent rom a fost relevant: „Vă pot spune mai multe despre întâlnirile mele cu poliția noastră din Bulgaria. Ultima dată, când am fost într-o stațiune din nord-estul Bulgariei, la Marea Neagră, în timp ce mă plimbam pe o stradă care face legătura între plajă și Cazino, am fost oprit de patru ori de către

Campania, Lazio e Lombardia (Declararea unei stări de urgență în legătură cu așezările comunităților nomade de pe teritoriul regiunilor Campania, Lazio și Lombardia). Disponibil la: http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/servizi/legislazione/immigrazione/0979_2008_05_27_decreto_21_maggio_2008.html. În luna mai 2009, starea de urgență a fost prelungită până în decembrie 2010 și a inclus, în plus, Torino și Venetia.

¹²¹ Centrul European pentru Drepturile Romilor, Open Society Institute and osservazione (mai 2009) Memorandum către Comisia Europeană privind încălcările legii CE și a drepturilor fundamentale ale etnicilor romi și sinti de către guvernul italian în aplicarea recensământului în „taberele nomade” (Memorandum to the European Commission concerning violations of EC law and the fundamental rights of Roma and Sinti by the Italian Government in the implementation of the census in “nomad camps), disponibil la: <http://www.errc.org/db/03/D5/m000003D5.pdf> (30.10.2009).

¹²² Interviu cu un bărbat rom, Italia, 20.2.2009.

¹²³ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 2.3.2009.

¹²⁴ Interviu cu sucursala din orașul Gijón a ONG-ului ACCEM, Spania, 12.3.2009.

¹²⁵ Interviu cu un bărbat rom din Amalipe, Italia, 30.3.2009.

poliție pentru a-mi prezenta cartea de identitate. Aici, nu am fost oprit niciodată pentru a fi identificat de către poliție și sunt aici de patru ani”.¹²⁶

3.3. Drepturi politice

*„În mod ironic, am drept de vot, dar nu am drept de muncă. La ultimele alegeri locale, primarul actual, pe vremea aceea candidat, a venit la centrul de integrare, așa cum s-a întâmplat întotdeauna în Bulgaria, pentru a ne convinge să votăm pentru el. Ne-a promis că, dacă votăm pentru el, vom primi ajutor social”.*¹²⁷

Încă din 1992, Tratatul CE prevede (la actualul articol19) dreptul cetățeanului UE de a alege și de a fi ales la alegerile europene și locale în statul în care locuiește acesta. În consecință, articolul 3 din *Directiva 94/80/CE a Consiliului* prevede că: „Oricare persoană care, în ziua de referință: (a) este cetățean al Uniunii [...] și (b) fără a avea cetățenie, îndeplinește totuși condițiile de care depinde dreptul de a alege și de a fi ales al resortisanților, în conformitate cu legislația statului membru de reședință, are drept de a alege și de a fi ales la alegerile locale în acest stat membru.”¹²⁸ Deși există anumite posibilități de derogare, cetățenii UE ar trebui să poată să se înregistreze și să voteze în același fel ca resortisanții la alegerile locale și europene, deși nu există reguli comune la nivelul statelor membre privind înregistrarea votării.

Comisia Europeană a raportat în 2008 următoarele: „În decembrie 2006, Comisia a adoptat un raport precizând că la alegerile pentru PE din 2004 [...] s-a constatat o creștere a participării cetățenilor Uniunii care locuiesc într-un stat membru, altul decât statul lor de origine. Peste un milion de cetățeni ai Uniunii s-au înregistrat pentru a vota în statul lor de reședință în 2004, reprezentând aproape 12 % [dintre cetățenii UE cu reședința în statele membre, altele decât propriul lor stat], comparativ cu 5,9 % în 1994 și 9 % în 1999. Creșterea participării este explicată prin „mobilitatea mai mare a cetățenilor pe teritoriul UE și efortul statelor membre de a-i informa despre drepturile lor. Cu toate acestea, puțini dintre ei candidează: 62 în 1999 față de 57 în 2004 [...]”.¹²⁹

În Franța, unii romi bulgari s-au înregistrat pentru a vota la alegerile locale din 2008, fiind încurajați de activiștii locali, însă se pare că doar foarte puțini romi au votat. Nu a existat nicio dovadă a unui sprijin similar sau a unei încurajări a implicării politice în alte locuri din Franța.

¹²⁶ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

¹²⁷ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

¹²⁸ Directiva 93/109/CE a Consiliului din 6 decembrie 1993 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales pentru Parlamentul European pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat membru în care nu sunt resortisanți, *JO L 329, 30.12.1993*; Directiva 94/80/CE din 19 decembrie 1994 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales la alegerile locale pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat membru a cărui cetățenie nu o dețin, *JO L 368, 31.12.1994*.

¹²⁹ Comisia Comunităților Europene 2008 *Al cincilea raport privind cetățenia Uniunii* (1 mai 2004 - 30 iunie 2007) Bruxelles, 15.2.2008 COM(2008) 85 final, p. 6.

În Spania, un funcționar FSG a susținut că „Dintre cei [romii] pe care îi cunoaștem, niciunul nu a votat [la alegerile pentru Parlamentul European din iunie 2009]”.¹³⁰ Probabil că lipsa de informații privind procedurile de înregistrare a votanților ar putea fi responsabilă pentru rata redusă de participare la alegeri în rândul romilor din alte state membre.

Singura inițiativă politică pozitivă identificată de cercetare a fost luată în Franța de către ONG-ul *Romeurope*, care a organizat o întâlnire cu funcționarii aleși în luna septembrie 2008 pentru a sensibiliza noii funcționari aleși în legătură cu situația romilor din alte state membre UE și pentru a le obține sprijinul pentru politici în vederea îmbunătățirii situației. După această întâlnire, a fost publicat un apel: „Noi, în calitate de reprezentanți aleși, în diversitatea mandatelor noastre, în pluralitatea culorilor noastre politice, ne-am confruntat la diferite niveluri cu provocarea pe care o reprezintă instalarea romilor din Europa de Est pe teritoriile noastre. În fața suferinței umane a romilor, refuzăm să fim pasivi și indiferenți. Ca cetățeni ai Uniunii Europene privați de dreptul de a munci în urma instituirii, în Franța, a unor mecanisme legate de regimul transnațional, romii bulgari și români nu se pot integra. Această situație, contrară ideii europene, generează inegalități, dar contribuie, în același timp, la ilegalitatea prezenței lor în Franța și prin urmare la mizeria lor. Statul poate pune capăt mecanismelor transnaționale. Trebuie să existe voință politică. Cerem statului să pună capăt regimului transnațional care nu acordă românilor și bulgarilor acces la locuri de muncă și îi transformă în europeni de mâna a doua”.¹³¹

Din punctul de vedere al chestiunii mai ample a participării civice și a participării la viața publică, în urma cercetărilor s-a constatat un nivel ridicat de neparticipare și segregare. Există foarte puține dovezi care să indice că romii din alte state membre ale UE fac parte din organizații ale societății civile. Segregarea fizică a romilor din alte state europene pe teritoriul statelor-țintă accentuează în mod evident izolarea socială a acestora.

Un lucru și mai îngrijorător este că uneori chiar și ONG-urile, deliberat sau nu, pot reprezenta o barieră în calea participării romilor la viața publică. După cum a afirmat un respondent rom care locuiește în Franța: „Când am mers la primărie pentru a mă înregistra la adresa Centrului de Integrare, mi s-a spus că PMG administrează centrul și urmează să comunice cu ei”.¹³² Un alt respondent rom a afirmat: „Suntem foarte recunoscători pentru atenția care ne-a fost acordată de asistenții sociali de la stat și de personalul autorităților locale de protecție a copiilor. Dar eu nu sunt niciodată în contact cu administrația municipală. Au existat întotdeauna persoane de la ONG-uri care ne-au ajutat și ne-au oferit cadouri din orice motiv”.¹³³ În mod clar, este important ca organizațiile societății civile să treacă de la atitudinea de susținere a

¹³⁰ Interviu cu Fundación Secretariado Gitano, Spania, 13.07.2009.

¹³¹ „Appel des élus pour une politique d'accueil et d'accès aux droits en direction des Rroms d'Europe de l'Est installés en France” [Apelul reprezentanților aleși pentru o politică de acceptare și acces la drepturi adresată romilor din estul Uniunii Europene instalați în Franța] *Romeurope*, 7.7.2009, disponibil la: <http://www.romeurope.org/?p=1398#more-1398> (23.10.2009).

¹³² Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

¹³³ Interviu cu o femeie romă, Franța, 26.3.2009.

romilor prin reprezentarea lor pe lângă autoritățile publice la acordarea puterii de a se adresa autorităților în mod direct.

Unul dintre puținele exemple de implicare devotată în viața publică este „luna istorică a țiganilor, romilor și traveller” din Regatul Unit, care atrage participarea unui număr semnificativ de romi din alte state membre și este aprobată de subsecretarul parlamentar de stat pentru școli. Această inițiativă reprezintă „un parteneriat între comunitățile noastre și cele ale autorității locale și centrale care doresc să ne ajute, însă, pentru a reuși, este necesară implicarea activă a tuturor celor din cadrul comunității țiganilor, romilor și traveller”.¹³⁴ Multe dintre evenimentele din cadrul lunii istorice a țiganilor, romilor și traveller includ sau sunt axate pe romii din alte state membre ale UE.

3.4. Drepturi economice și sociale

Cetățenii UE din alte state membre care sunt salariați sau prestează activități independente au acces la drepturile sociale asociate ocupării forței de muncă în condiții de egalitate cu resortisanții. Cu toate acestea, dacă nu sunt angajați oficial sau nu prestează activități independente, drepturile lor sociale sunt reduse semnificativ, iar cerința deținerii unor „resurse suficiente” nu mai este îndeplinită. Deși se aplică în mod egal cetățenilor de etnie romă și celor de alte etnii, această cerință pare a avea un impact disproporționat asupra romilor, întrucât este mai probabil ca aceștia să fie percepuți drept „inactivi din punct de vedere economic” din cauza activității lor în economia informală.

Cu toate acestea, Comisia Europeană a indicat în mod clar că noțiunea de „resurse suficiente” trebuie interpretată ținând seama de obiectivul directivei, care constă în facilitarea libertății de mișcare. În realitate, directiva privind libera circulație interzice statelor membre să prevadă, direct sau indirect, o sumă fixă care să fie considerată „resurse suficiente”, sub al cărei nivel dreptul de ședere să poată fi refuzat automat. Astfel, autoritățile statelor membre trebuie să ia în considerare situația personală a persoanei în cauză. În această privință, Comisia Europeană subliniază faptul că autoritățile trebuie să aplice un test al proporționalității. În acest scop, orientările Comisiei Europene includ trei ansambluri de criterii referitoare la durata beneficiului, situația personală și suma în cauză.¹³⁵

Atâta timp cât cetățenii UE nu devin o sarcină excesivă pentru sistemul de asistență socială al unui stat membru gazdă, aceștia nu pot fi expulzați din acest motiv.

¹³⁴ „Ce este GRTHM?” (*What is GRTHM?*), text disponibil la: <http://www.grthm.co.uk/whatis.php> (27.8.2009).

¹³⁵ A se vedea Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind orientări pentru o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, COM(2009) 313/4 final, 2.7.2009, pp. 8-9, text disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0313:FIN:EN:PDF> (29.10.2009).

Comisia Europeană subliniază faptul că simpla „primire a prestațiilor de asigurări sociale poate fi considerată relevantă pentru a stabili dacă persoana în cauză este o sarcină pentru sistemul de asistență socială”. Nevoia de evaluare a situației personale a respectivilor cetățeni UE și accentul pe care Comisia Europeană îl pune asupra principiului proporționalității indică în mod clar simplul fapt că cineva care se bazează doar pe asistența socială de bază nu poate fi expulzat în mod automat.¹³⁶ De asemenea, este respinsă interpretarea clauzei legate de existența „resurselor suficiente” ca o „interdicție de a recurge la fonduri publice”, care pare a sta la baza practicii față de cetățenii UE de etnie romă din unele state membre.

Teama de a deveni o „sarcină excesivă” poate reprezenta un factor care îi împiedică pe romi să aibă acces la serviciile de asistență socială. După cum spunea un funcționar al Unității Internaționale de Protecție a Ministerului de Interne finlandez: „*Legea privind străinii nu prevede sancțiuni legate de obligația de înregistrare a dreptului de ședere și este ignorată în rândul tuturor cetățenilor UE cu sediul în Finlanda. [...] Am impresia că și în cazul în care aceste informații au fost transmise romilor din UE care își exercită dreptul la libertatea de mișcare și ședere, aceștia nu au dorit să își înregistreze dreptul de ședere. În general, nu au dorit să aibă de-a face cu autoritățile*”.¹³⁷ Astfel, „rămânerea în umbră” devine o strategie de supraviețuire sensibilă: cine este capabil să supraviețuiască cerșind, să doarmă pe străzi și să trăiască fără îngrijiri medicale nu devine o sarcină pentru sistemul de asigurări sociale.

În plus, din cercetări reiese că și atunci când există un drept clar la beneficii, accesul la acestea pentru cetățenii romi din UE din alte state membre poate fi împiedicat de birocrațiile naționale și locale și de o rezistență generală la asigurarea bunăstării romilor. În ceea ce privește experiența integrării cetățenilor romi din UE, studiul stabilește continuarea aplicării tratamentului echivalent cu cel aplicat resortisanților în ceea ce privește excluderea efectivă de la asigurările sociale.

3.5. Accesul la locuri de muncă

Libera circulație a lucrărilor reprezintă una dintre libertățile fundamentale ale Uniunii Europene. Articolul 15 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene prevede că, sub rezerva condițiilor și limitelor aplicabile dreptului Uniunii pe care acestea sunt întemeiate și care sunt prevăzute în tratate, „(1) Orice persoană are

¹³⁶ După cum indică Centrul pentru Studii Politice Europene: „Deși Directiva 2004/38 nu permite statelor membre să expulzeze în mod automat un cetățean al Uniunii din cauza faptului că acesta este o povară „nerezonabilă” asupra sistemului de asigurări sociale, mai multe state membre par să aplice această abordare” în Carrera, S. și Faure Atger, A. 2009. Implementarea Directivei Directive 2004/38 în contextul Extinderii UE: Proliferarea diferitelor forme de cetățenie? (*Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship?*) CEPS Raport special /aprilie 2009, p. 12.

¹³⁷ Interviu cu un funcționar al Unității Internaționale de Protecție a Ministerului de Interne, Helsinki, Finlanda, 12.5.2009.

dreptul la muncă și dreptul de a exercita o ocupație aleasă sau acceptată în mod liber.
(2) Orice cetățean al Uniunii are libertatea de a-și căuta un loc de muncă, de a lucra, de a se stabili sau de a presta servicii în orice stat membru”.

Articolul 7 din directiva privind libera circulație privind „dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membre pentru o perioadă mai mare de trei luni” plasează libertatea de mișcare în contextul ocupării unui loc de muncă: „Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care [...] sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă”. Aceste dispoziții creează un regim relativ simplu al drepturilor pentru romii din alte state membre. În cazul în care aceștia sunt cetățeni ai UE și desfășoară o activitate oficială, au un drept de ședere indiscutabil. Din acest statut decurg și alte drepturi economice și sociale semnificative.

Curtea Europeană de Justiție a confirmat că cetățenii UE beneficiază, de asemenea, de dreptul de ședere pe o perioadă de cel puțin șase luni în cazul în care „furnizează dovezi că [aceștia] continuă să caute un loc de muncă și că [au] șanse reale de a fi angajați”.¹³⁸ Directiva privind libera circulație prevede în mod clar că un cetățean al Uniunii care a pătruns pe teritoriul unui stat membru „pentru a căuta un loc de muncă” nu poate în „niciun caz” să fie expulzat atâta timp cât poate aduce dovezi că își caută un loc de muncă și că are „o șansă reală de a fi angajat”.¹³⁹

Dreptul de a fi angajat este reglementat în primul rând prin măsuri tranzitorii incluse în Tratatul de aderare din 16 aprilie 2003 – în ceea ce privește aderarea Republicii Cehe, Estoniei, Ciprului, Letoniei, Lituaniei, Ungariei, Maltei, Poloniei, Sloveniei și Slovaciei – iar începând din 25 aprilie 2005 – cu privire la aderarea Bulgariei și României.¹⁴⁰ Aceste restricții continuă să limiteze drepturile de angajare în mod oficial mai mult decât în orice alt domeniu al drepturilor.¹⁴¹ Ele indică în mod clar că cetățenii acestor țări se pot confrunta cu restricții impuse asupra accesului la piața muncii în alte state membre, însă restricțiile din punct de vedere al altor drepturi sociale și economice, deși indirecte, nu sunt exprimate. Prin urmare, acești cetățeni –

¹³⁸ CEJ, C-292/89, *Antonissen*, hotărârea din 26.2.1991.

¹³⁹ A se vedea articolul 14 alineatul (4) din directiva privind libera circulație.

¹⁴⁰ Tratatul de Aderare a României și Bulgariei 2003, disponibil la:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/treaty_2003/index_en.htm (5.9.2009) și

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/treaty_2005_en.htm (5.9.2009).

¹⁴¹ Restricția a urmat o logică de 2+3+2 ani: Măsurile tranzitorii au prevăzut ca pentru primii doi ani după aderare, accesul la piețele muncii ale statelor membre vechi depinde de legea națională și de politica statelor membre respective. Astfel, era foarte posibil ca lucrătorii din statele membre noi să aibă nevoie de un permis de muncă. Aceste măsuri naționale pot fi prelungite pentru o perioadă suplimentară de trei ani. Ulterior, un stat membru care a aplicat măsurile naționale poate continua să le aplice pentru o nouă perioadă de doi ani, în cazul în care adresează o notificare Comisiei în legătură cu existența unor perturbări grave ale pieței muncii. În orice caz, lucrătorilor din statele membre noi trebuie să li se acorde prioritate în fața lucrătorilor din țările terțe. După ce obțin acces pe piața muncii, lucrătorii beneficiază de tratament egal cu lucrătorii resortisanți.

inclusiv romii – au fost excluși oficial de pe piața muncii din diferite țări UE.¹⁴² În unele cazuri, aceste bariere nu au fost încă eliminate (a se vedea tabelul 1).

Comisia Europeană a precizat că este de opinie că aceste restricții ar trebui eliminate pentru a realiza libertatea de mișcare a lucrătorilor: „Ridicarea restricțiilor nu numai că ar avea un sens economic, fără a cauza prejudicii semnificative piețelor locale ale muncii, însă ar contribui și la evitarea unor probleme mai grave asociate cu piețele închise ale muncii, în special activitatea nedeclarată și activitățile independente fantomă. Volumul și direcția fluxurilor de mobilitate sunt favorizate mai degrabă de oferta și cererea de forță de muncă și de alți factori decât de restricțiile legate de accesul la piața muncii. Aceste restricții ar putea chiar conduce la întârzierea ajustărilor de pe piața muncii și ar putea exacerba incidența muncii nedeclarate”.¹⁴³

Tabelul 1: Lucrători din statele membre noi – măsuri tranzitorii¹⁴⁴	
UE-8: Republica Cehă, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia, Slovenia și Slovacia	
UE-2: Bulgaria, România	
FI Finlanda	EU-8 Acces liber (1 mai 2006) EU-2 Acces liber (1 ianuarie 2007)
FR Franța	EU-8 Acces liber (1 iulie 2008) EU-2 Restricții cu simplificări
IT Italia	EU-8 Acces liber (27 iulie 2006) EU-2 Restricții cu simplificări
ES Spania	EU-8 Acces liber (1 mai 2006); EU-2 Acces liber (1 ianuarie 2009)
UK Regatul Unit	EU-8 Programul de înregistrare obligatorie a lucrătorilor în vederea accesului (1 mai 2004) EU-2 Restricții cu simplificări

¹⁴² A se vedea Rezoluția Parlamentului European din 2 aprilie 2009 referitoare la aplicarea Directivei 2004/38/CE privind dreptul la libera circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, care menționează că „întrucât patru dintre statele membre UE-15 încă nu au deschis piața muncii pentru lucrătorii din statele membre UE-8 [și] 11 state membre au comunicat Comisiei decizia lor de a menține restricțiile de pe piața muncii față de cetățenii români și bulgari, începând cu 1 ianuarie 2009”.

¹⁴³ „Raportul Comisiei privind măsurile tranzitorii legate de libera circulație a lucrătorilor” (*Commission report on transitional arrangements regarding free movement of workers*) MEMO/08/718 Bruxelles, 18.11.2008, p. 2.

¹⁴⁴ Comisia Europeană, disponibil la: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=466&langId=en> (24.11.2009).

Excluderea de pe piața muncii și economia informală

*„Am lucrat în agricultură aici, la cules de struguri, de cartofi... ultima dată cu contract, înainte însă nu. Nu am venit să caut ajutor; Am venit să caut de lucru, pentru că am mâini și picioare. Îmi place să muncesc”.*¹⁴⁵

Dorința generală exprimată de către respondenții romi în cadrul acestei cercetări a fost aceea de a lucra în cadrul economiei formale. Dorința de a lucra în economia formală reprezintă de departe cel mai important factor de respingere definitivă în țările de origine și factorul de atracție cheie din țările de destinație. După cum a afirmat un respondent rom din Franța: *„În România, am lucrat în sectorul construcțiilor împreună cu verii mei stabiliți în cartier încă de pe vremea lui Ceaușescu, însă aici nu am lucrat mai mult de trei luni. Am muncit puțin pentru primărie, apoi într-o tipografie care însă s-a închis pentru că nu primea de lucru. Pentru că nu am nicio pregătire, am lucrat în agricultură și ca tăietor de lemne în pădure. N-am primit mai mult de cinci euro pe zi și nu am nicio perspectivă. Cu toate acestea, sunt bine integrat și nu am probleme cu poliția. Tatăl meu a murit, mama și cele două surori ale mele continuă să trăiască în sat și sunt singurul lor sprijin. Acesta este motivul pentru care m-am hotărât să plec de acolo și să vin în Franța. Nu am un loc de muncă, însă îmi caut de lucru în sectorul construcțiilor de clădiri și de autostrăzi. Vreau să rămân în Franța să muncesc”.*¹⁴⁶

Respondenții și-au manifestat clar dorința generală de a lucra în toate sectoarele economiei formale: *„Am lucrat în construcții și în salubritate în 2008, cu contract. Apoi am primit ajutor de șomaj șase luni și patru luni, timp în care am fost în România. Acum ajutorul a expirat și îmi caut un loc de muncă, nu vreau ajutor social, dacă îmi găsesc de lucru nu vreau să primesc ajutor social [...] Acum n-am decât 45 de euro în buzunar, însă nu cer ajutor, îmi caut de lucru”.*¹⁴⁷ Restricțiile tranzitorii legate de locurile de muncă, lipsa aptitudinilor corespunzătoare și cunoașterea necorespunzătoare a limbii naționale îngreunează accesul romilor la locurile de muncă formale.

La nivelul țărilor studiate au fost constatate diferite forme de excludere formală și informală. O parte a acestor excluderi sunt structurale – mulți romi doresc să muncească, însă sunt necalificați, ca urmare a discriminării cronice în materie de educație din țările lor gazdă. Chiar și pentru munca necalificată, competența în limba națională poate reprezenta o barieră insurmontabilă: *„Nu pot să-mi caut un loc de muncă aici pentru că nu vorbesc finlandeza și nu înțeleg nimic în această limbă. Însă mi-aș dori foarte mult să îmi caut de lucru aici, să nu mai cerșesc pe stradă pe frigul ăsta”.*¹⁴⁸

¹⁴⁵ Interviu cu o femeie romă, Spania, 4.3.2009.

¹⁴⁶ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 14.3.2009.

¹⁴⁷ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 3.3.2009.

¹⁴⁸ Interviu cu o femeie romă, Finlanda, 6.5.2009.

Romii sunt, de asemenea, afectați de acte rasiste și xenofobie: „Trebuie să-mi păzesc casa cu o bătă de baseball. Copiii britanici îmi amenințau copiii, numindu-i «pakistanezii naibii». Romii sunt considerați fie est-europeni, fie asiatici, fie migranți. Și niciuna dintre aceste imagini nu reprezintă un avantaj atunci când îți cauți de lucru în Regatul Unit”.¹⁴⁹ În Italia, respondenții romi au menționat prejudiciile și stereotipurile negative ale atitudinii față de romi, italieni sau nu, ca principal obstacol structural în calea găsirii unui loc de muncă.¹⁵⁰

Discriminarea rasială are un impact specific și direct asupra cetățenilor romi din Uniunea Europeană: „Unele dintre femeile care cerșesc au urmat cursuri de călcat, menaj și așa mai departe, însă este foarte dificil pentru noi să găsim o familie care să dorească să ne angajeze. La telefon, ni s-a spus direct «Nu vreau țigani români»”.¹⁵¹ Acest tip de discriminare pare a fi ceva obișnuit. Un respondent rom din Italia a remarcat: „Din păcate, acum nu am serviciu. Înainte am lucrat în construcții, era un loc de muncă permanent. [...] Acum situația este dificilă. Deseori problema pornește de la documentul de înregistrare. Dacă pe documentul de identificare este scris că locuiesc pe via Triboniano, niciun patron nu mă primește, pentru că toată lumea știe că pe via Triboniano este o tabără de romi. Când îmi caut un loc de muncă, nu pot să spun că locuiesc într-o tabără și că sunt rom”.¹⁵²

Încercările romilor de a se implica în activități ale economiei formale sunt îngreunate și de unele măsuri luate de autoritățile locale: „Romii români și-au construit o organizație bună pentru colectarea fierului. Colectarea fierului a fost întotdeauna una dintre principalele activități ale romilor români. Apoi autoritățile municipale din Napoli au emis o ordonanță prin care se interzice colectarea fierului. [...] În ultimele trei luni, nu s-a putut strânge fier. Într-adevăr, de la începutul anului, [romii] se plâng că nu mai pot colecta fier ca înainte, pentru că sunt opriți de poliție, iar vehiculele sunt confiscate. [...] În realitate, șomajul afectează acum bărbații mai mult decât înainte”.¹⁵³

Distincția dintre munca în economia formală și cea în economia informală rămâne absolut definitorie din punctul de vedere al experienței romilor legate de libertatea de mișcare și de ședere. În Franța și Spania, de exemplu, chiar atunci când erau relativ mulțumiți de experiența lor în proiectele de integrare, dorința romilor de a munci a fost foarte evidentă: „Sunt mulțumit că am fost inclus în cadrul proiectului de integrare. Suntem cazați într-un loc sigur, pentru care plătim 50 de euro pe lună. Aici lucrează ca asistenți sociali câțiva romi spanioli și un algerian. Ei fac tot ce pot pentru a ne ajuta să ne găsim de lucru. Ne ajută să ne facem un rost aici. Însă cel mai important ajutor pentru noi ar fi să muncim legal. Nu avem contact direct cu autoritățile locale. Nu avem nicio idee despre situația reală de pe piața muncii, dacă

¹⁴⁹ Interviu cu un bărbat rom, Regatul Unit, 31.3.2009.

¹⁵⁰ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 20.2.2009.

¹⁵¹ Interviu cu Córdoba Acoge, Spania, 13.3.2009.

¹⁵² Interviu cu un bărbat rom, Italia, 11.2.2009.

¹⁵³ Interviu cu un reprezentant al Comunității din St. Egidio, Italia, 5.3.2009.

*ce am auzit noi este adevărat sau fals. Auzim din diverse surse că există locuri de muncă la culesul legumelor în alte părți ale țării”.*¹⁵⁴

Această situație diferă deseori în funcție de sexe. Femeile rome se găsesc mult mai des în situația de a presta activități neremunerate: „*Suntem o familie foarte numeroasă. Fata mea cea mică are 13 ani, ceea ce înseamnă că aș putea să merg la serviciu, dacă aș vrea. Există mai multe oportunități pentru romi în Anglia. Însă soțul meu și cu mine am hotărât să rămân acasă și să am grijă de gospodărie, pentru că sunt foarte multe de făcut aici. Copiii noștri cei mai mari au deja copii, iar când ei sunt la muncă am grijă de nepoți”.*¹⁵⁵

Atunci când romii își găsesc de lucru în economia formală, este vorba, de obicei despre sectoare marginale, volatile, care implică o muncă aproape necalificată. Aceste sectoare pot fi relativ bine plătite, însă depind de o forță de muncă flexibilă, iar siguranța locurilor de muncă este scăzută. De exemplu, în Italia, unii respondenți romi de sex masculin s-au referit la criza economică actuală și la impactul direct al acesteia asupra sectorului construcțiilor din Italia, unde în ultimii ani și-au găsit de lucru mulți romi din alte state membre.

În Regatul Unit, dependența de munca necalificată, temporară, este echivalentă cu dependența specifică a romilor de accesul la locuri de muncă prin agenții de ocupare a forței de muncă, ceea ce poate conduce la anumite forme de tratament inechitabil și exploatare: „*Sunt aici de aproape 5 ani. În trecut, lucram prin intermediul unei agenții de ocupare a forței de muncă, aici, în [locația X]. Aveam mereu slujbe temporare; după ce terminam ce aveam de făcut, așteptam să mă sune cei de la agenție și să-mi spună că a apărut un post nou. Acum sunt șomer și nu pot cere indemnizația pentru căutarea unui loc de muncă, pentru că nu îndeplinesc condițiile necesare. Am avut foarte multe posturi temporare, însă în niciunul nu am putut fi angajat mai mult de 12 luni.”*¹⁵⁶

Poziția marginală din punct de vedere economic a multor cetățeni romi din UE arată că aceștia sunt în mod deosebit vulnerabili atât la criza economică, cât și la practicile inechitabile de angajare. Într-un interviu, un bărbat rom din estul Slovaciei a comentat asupra problemelor cu care se confruntă agențiile de ocupare a forței de muncă din Regatul Unit: „*Muncesc prin intermediul unei agenții de ocupare a forței de muncă. Mi se cere să muncesc continuu, timp de opt luni. După aceste opt luni, trebuie să semnez un contract nou cu aceeași agenție de ocupare a forței de muncă și cu același angajator. Am cerut în mod repetat atât agenției, cât și angajatorului să îmi facă un contract permanent. Nu vor, pentru că angajează doar foarte puține persoane cu normă întreagă”.*¹⁵⁷ În Regatul Unit, modul de funcționare a agențiilor de ocupare a forței de muncă, împreună cu impactul Programului de înregistrare obligatorie a lucrătorilor pune probleme semnificative romilor din alte state membre ale UE.

¹⁵⁴ Intervi cu un respondent rom, Franța, 26.3.2009.

¹⁵⁵ Intervi cu o femeie romă, Regatul Unit, 23.3.2009.

¹⁵⁶ Intervi cu un bărbat rom, Regatul Unit, 2.4.2009.

¹⁵⁷ Intervi cu un bărbat rom, Regatul Unit, 23.3.2009.

Aceste experiențe au fost recurente pe parcursul studiului: „*Lucram într-o fabrică de șampon; trebuia să muncesc toată noaptea, de la ora nouă seara până la șapte dimineața, pentru 18 euro pe zi! [...] Aici unii oameni abuzează de noi, pentru că nu știm cum merg lucrurile*”.¹⁵⁸ – „*Încă de la sosirea noastră aici [în 2005] am lucrat fără pauză, fără contracte. În august 2008, am dorit să ne întoarcem în Bulgaria în vacanță. Însă atât patronii soțului meu, cât și patronii mei au fost împotriva. Ne-au spus clar că, dacă plecăm în vacanță, nu mai avem de lucru când ne întoarcem. Când ne-am întors, în locul nostru erau angajate alte persoane. Am lucrat trei ani, ne-am luat vacanță o singură dată timp de o lună și angajatorii ne-au dat afară*”.¹⁵⁹

Respondenții din ONG-uri au confirmat aceste abuzuri: „*Se întâmplă uneori să nu fie plătiți pe măsura muncii prestate. Angajatorii erau firme mici, administrate de persoane fizice independente, care abuzau de ei, plătindu-i puțin sau chiar deloc. Cunosoc cel puțin cinci cazuri*”.¹⁶⁰

Romii sunt afectați în special de lipsa competențelor necesare ca urmare a moștenirii discriminării structurale și inechității din țările gazdă. Ținând seama, în plus, și de discriminarea din țara de destinație, acestora le este foarte dificil să pătrundă pe piața formală a muncii: „*Aș dori atât de mult să am un loc de muncă. Am încercat, însă nu am nicio calificare, iar pe piața neagră, nimeni nu vrea să mă angajeze. Aș vrea ca autoritățile să îmi dea toate documentele pentru a mă înregistra și a putea munci. Oamenii spun că am nevoie doar de un pașaport, însă mai există și problema limbii: cum să cer un loc de muncă, dacă nu le vorbesc limba? Nici măcar nu știu unde se află biroul pentru șomeri și se pare oricum că cei de aici nu pot să ne ajute, pentru că nu avem adresă fixă. Deocamdată trăim din reciclarea sticlelor: Dacă ne-ați urmări atent, ne-ați vedea căutând sticle în toate containerele de gunoi; doar asta facem toată ziua*”.¹⁶¹

Caracterul degradant al acestei munci marginale este acut resimțit: „*Tot ce ne trebuie este să facem ceva. De când sunt aici, mi-e rușine. Sunt un bărbat de 42 de ani care strânge gunoi în fiecare zi. Așa reușim să o scoatem la capăt aici. Căutăm un loc de muncă. Orașul este departe. Nu există locuri de muncă. Nu avem bani, nu avem nimic*”.¹⁶²

Desigur, există explicații pentru excluziunea permanentă a romilor de pe piața muncii. În Finlanda, de exemplu, un membru al Departamentului de Servicii Sociale din Helsinki a comentat: „*Cea mai gravă problemă o reprezintă lipsa competențelor lingvistice necesare. O altă problemă este lipsa competențelor de bază educaționale și profesionale și prin urmare romilor le este dificil să își găsească un loc de muncă, indiferent cât ar fi de dornici să muncească. Criza economică înrăutățește și mai*

¹⁵⁸ Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.3.2009.

¹⁵⁹ Interviu cu o femeie romă, Spania, 24.3.2009.

¹⁶⁰ Interviu cu Fundación Secretariado Gitano, Spania, 13.3.2009.

¹⁶¹ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 5.5.2009.

¹⁶² Interviu cu un bărbat rom, Spania, 23.3.2009.

mult situația locurilor de muncă. În contextul actual, chiar și posturile pe termen scurt sunt dificil de găsit.¹⁶³

Data fiind dorința exprimată la nivel general de către respondenții romi de a lucra în orice context formal, o provocare-cheie va fi aceea de a găsi moduri de a-i integra în economia formală. În mod clar, există în continuare o cerere de muncitori necalificați în multe state membre, iar accesul la aceste posturi poate juca un rol esențial în ceea ce privește integrarea. În Spania, de exemplu, posibilitatea de a munci în agricultură a fost un factor de atracție pentru mulți romi și o modalitate prin care aceștia au putut să atingă standarde decente de viață.

Majoritatea romilor din alte state membre sunt implicați în activități economice, însă acestea există într-o măsură disproporționată în economia informală. În acest sens, aceștia nu sunt „inactivi din punct de vedere economic”, după cum consideră autoritățile locale în ceea ce privește romii care au locuri de muncă în economia informală. Această situație presupune o serie de activități generatoare de venituri și ar putea include reciclarea sticlei sau a metalelor, cântatul pe stradă sau cerșitul, printre altele. Aceste activități sunt considerate deseori „anormale” sau „reprobabile”, iar cei care le desfășoară pot fi asociați cu acuzații de comportament infracțional.

3.6. Cerșetoria, infracționalitatea și victimizarea infracțională

*„Nu îmi place să cerșesc. Nu cerșesc în România, a trebuit să învăț să fac asta aici [în Finlanda], pentru că nu am putut să îmi găsesc un alt loc de muncă. Nu există nimic de lucru aici pentru femeile rome. Ce altceva pot să fac?”*¹⁶⁴

Situarea în cadrul economiei informale îi face pe romii din alte state membre vulnerabili în fața altor forme de exploatare. Deși respondenții din cadrul acestui studiu fac referiri concrete la exemple ale victimizării infracționale sau ale implicării în activități ilegale, sursele media la nivelul UE au făcut deseori trimiteri la implicarea romilor în activitatea infracțională, de obicei în contextul traficului de persoane sau al infracționalității minore.

Stereotipurile legate de implicarea romilor în activitatea infracțională sunt larg răspândite la nivelul statelor membre și se axează asupra romilor din statele membre ale Europei Centrale și de Est. Conform unui raport publicat de BBC: „În Milano, în 2007, după aderarea României la Uniunea Europeană, poliția a remarcat o creștere a numărului de furturi și sustrageri din buzunare comise de copiii romi. A fost inițiată o anchetă la scară largă, în cadrul căreia au fost folosite dispozitive de înregistrare a telefoanelor și de supraveghere, care a arătat că o bandă de infractori folosea copiii pentru a obține profituri uriașe”. Aceeași sursă arată: „Poliția din Madrid susține că

¹⁶³ Interviu cu un funcționar din Helsinki, Finlanda, 29.04.2009.

¹⁶⁴ Interviu cu o femeie romă, Finlanda, 6.5.2009.

95% dintre copiii cu vârsta sub 14 ani pe care îi prinde pe străzi sunt romi din România”.¹⁶⁵ Dată fiind lipsa de date statistice defalcate pe originea etnică, aceste rapoarte ridică importante semne de întrebare în ceea ce privește valabilitatea acestui tip de informații și impactul lor asupra stereotipurilor asociate romilor și prejudiciilor suferite de aceștia. De asemenea, el impune guvernului responsabilitatea investigării detaliate a acestei probleme și a examinării modului în care pot fi susținuți acești copii, victime ale traficului de persoane.

Consiliul Europei a desfășurat un util exercițiu de analiză a acestui aspect în cadrul unei conferințe privind romii și statisticile: „Toți participanții au denunțat colectarea, în general ilicită, a datelor administrative privind infraționalitatea în rândul romilor, care au întărit și mai mult stereotipurile și care deseori nu au reflectat realitatea. [Un participant] a descris... poziția absurdă a anumitor lideri politici, care au pretins că nu dispun de niciun fel de date privind romii, întrucât colectarea datelor pe bază etnică este neconstituțională, dar care însă au fost în măsură să furnizeze cifre foarte exacte despre așa-zisa infraționalitate în rândul romilor.”¹⁶⁶

Scriind ca răspuns la uciderea unui tată de etnie romă și a copilului său în Tatárszentgyörgy, Ungaria, în februarie 2009, Péter Tálas a exprimat aceeași idee: „La fel de problematice sunt, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere profesional, acele declarații care încearcă să încadreze actele infraționale comise de persoanele rome în categoria «infraționalității în rândul romilor». În Ungaria, etnicitatea cetățenilor nu a fost înregistrată în statisticile infraționalității din 1991. În plus, chiar și în cadrul unui recensământ, aceste date pot fi oferite voluntar. Astfel, pot exista doar estimări generale în ceea ce privește dimensiunea globală a populației romilor în Ungaria, și practic nu există date verificate privind rata acestora în rândul infractorilor. Prin urmare, folosirea termenului «infraționalitatea în rândul romilor» nu are niciun temei științific; nu face altceva decât să accentueze prejudecățile împotriva romilor”.¹⁶⁷

La nivelul tuturor țărilor studiate, romii au fost implicați în cerșetorie. În multe cazuri, aceasta pare a fi singura opțiune economică posibilă, însă nedorită, atunci când nu există acces la locurile de muncă: „Alți români din Slatina au povestit că în Spania câștigă bani. Am venit să muncesc. M-am gândit că îmi voi găsi de lucru, însă nu a fost cazul (...) și până la urmă am ales să cerșim”.¹⁶⁸

Majoritatea respondenților romi implicați în cerșetorie au remarcat că preferă să nu fie implicați în această activitate. De asemenea, în ceea ce privește cerșetoria s-au observat unele diferențe de gen. Probabilitatea implicării în această activitate este mai mare în rândul femeilor decât al bărbaților. În cadrul studiului s-a observat, de

¹⁶⁵ BBC News (2009) „Cum folosesc bandele de țigani copiii romi” (*How Gypsy gangs use child thieves*), (2.9.2009).

¹⁶⁶ Consiliul Europei „Romii și statisticile” (*Roma and Statistics*) Strasbourg, 22-23 mai 2000, p. 11, text disponibil la: <http://www.romnews.com/a/pdf/coeStatistics.PDF> (23.10.2009).

¹⁶⁷ P. Tálas „After Tatárszentgyörgy: On the Subjective Perceptions of Security” Zrinyi Miklós National Defence University, Institute for Strategic and Defence Studies Analyses 2009/4.

¹⁶⁸ Interviu cu o femeie romă, Spania, 17.3.2009.

asemenea, că într-o majoritate covârșitoare a cazurilor, cerșitul reprezintă o strategie de generare a venitului pe care romii au dorit să o evite. În țările studiate, reacția oficială obișnuită față de cerșetorie este considerarea acesteia drept o formă de comportament deviant sau ilegal, deși în majoritatea țărilor este fie legală, fie tolerată sub diferite forme. De exemplu, în Finlanda, a fost instituit un grup de lucru național pentru a răspunde la apariția cerșetorilor, definiți fără echivoc drept romi.

Respondenții romi care desfășoară activități de cerșetorie sau care muncesc în economia informală au raportat dificultăți în îndeplinirea cerinței legate de existența unor „resurse suficiente”, necesară pentru a-și înregistra reședința și a rămâne în țara de destinație, întrucât veniturile câștigate din activitățile informale nu sunt recunoscute.

În cadrul studiului nu a fost găsită nicio dovadă a eforturilor de susținere a cetățenilor de etnie romă – sau de alte etnii – din UE, pentru a trece de la formele de muncă din economia informală la cele din economia formală, deși există bune practici pentru intervenții generale și specifice romilor.¹⁶⁹ Activitățile independente pot reprezenta un mecanism-cheie pentru susținerea acestei tranziții, însă, și în acest caz, cercetătorii nu au găsit nicio dovadă privind aplicarea unor măsuri relevante, în ciuda angajamentului UE față de flexicuritate¹⁷⁰, care are drept scop răspândirea flexibilității, mobilității și reconversiei profesionale la nivelul pieței muncii din UE.

3.7. Accesul la locuințe adecvate

„Problema este că [autoritățile] ne-au trimis în această tabără [oficială] de la periferie, departe de toate, unde nu avem nicio legătură cu orașul; nu există autobuze, nu există nimic. [...] În tabără poliția este prezentă zi și noapte. În tabăra

¹⁶⁹ De exemplu, Parlamentul European consideră că Proyecto Clavel din Spania reprezintă un exemplu de bună practică: Parlamentul European (2008) *Situația socială a romilor și îmbunătățirea accesului acestora pe piața muncii din UE*, p. 73-4. Acest proiect „se referă la regularizarea unor activități de comerț ambulant practicat de femeile rome [...]. O activitate „obișnuită” pentru femeile rome – vânzarea florilor pe stradă – a fost selectată pentru a fi inclusă într-un plan de regularizare care a implicat formare, suport tehnic și ulterior venituri mai bune pentru aproximativ douăzeci de femei rome”.

¹⁷⁰ „Flexicuritatea este o combinație de flexibilitate și securitate în cadrul unor acorduri de muncă [...] Flexicuritatea reprezintă o încercare de a combina [...] două nevoi fundamentale. Promovează o combinație între flexibilitatea piețelor muncii și securitatea adecvată. Flexicuritatea poate furniza, de asemenea, un răspuns la dilema UE privind modalitatea de menținere și îmbunătățire a concurenței, întărind, în același timp, modelul social european.” Direcția Generală Ocuparea forței de muncă, afaceri sociale și egalitate de șanse din cadrul Comisiei Europene COM(2007) 359, *Către principii comune ale flexicurității: Locuri de muncă mai multe și mai bune prin flexibilitate și securitate*, text disponibil la: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=102&langId=en&pubId=188&type=2&furtherPubs=yes> (5.9.2009).

*de aici, fiecare are un card cu numele și fotografia. Suntem supravegheați de camere video, după cum vedeți, sunt camere peste tot; aici sunt șase camere”.*¹⁷¹

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, sub rezerva condițiilor și limitelor aplicabile dreptului Uniunii pe care acestea sunt întemeiate și care sunt prevăzute în tratatele UE, „recunoaște și respectă dreptul la asistență socială și la asistență în ceea ce privește locuința, destinate să asigure o viață demnă tuturor celor care nu dispun de resurse suficiente, în conformitate cu normele stabilite de dreptul Uniunii și de legislațiile și practicile naționale” (articolul 34). Dreptul la locuințe este mai puțin clar exprimat, însă accesul la locuințe în rândul romilor din alte state membre are loc în contextul unei infrastructuri mai ample a drepturilor la locuințe.¹⁷²

Romii care sunt cetățeni ai UE și rezidenți legali au dreptul de a fi tratați în condiții de egalitate cu resortisanții în ceea ce privește locuințele publice sau sociale sau indemnizațiile asociate. Cu toate acestea, cetățenii romi din UE fără certificate de înregistrare, acolo unde sunt impuse, au rareori acces la ajutor pentru locuințe, sfârșind deseori în situații marginale legate de locuințe.

În Italia, politica oficială legată de locuințele etnicilor romi și sinti (cu sau fără cetățenie italiană) constă în construirea unor „tabere pentru nomazi” autorizate, dotate cu case sau caravane din materiale prefabricate. Din 1984, 12 regiuni italiene au aplicat legi pentru „protecția” populațiilor nomade și a culturii acestora și au instituit „tabere pentru nomazi”.¹⁷³ Alți romi, în special cei care provin din România, construiesc barăci sau corturi în locații ilegale sau locuiesc în amplasamente ilegale sau în ferme abandonate, din care sunt evacuați deseori cu forța: „*În Milano, în ultimii doi ani, există o politică a evacuărilor permanente orientată în special asupra comunităților de romi din România, fără anunțuri oficiale sau alternative viabile. [...] Există o politică a terorii. În fiecare dimineață sosește poliția și îi amenință pe romi, spunându-le că vor distruge totul*”.¹⁷⁴

În mai 2008, au avut loc atacuri împotriva romilor, în special români, care locuiau în locuințe improvizate din zona Ponticelli din Napoli, Italia, după cum raportează FRA.¹⁷⁵ O femeie romă și-a amintit evenimentele: „*Ne-au incendiat tabăra din Ponticelli de anul trecut, în mai 2008. În acea zi, am mers cu soțul meu să colectăm fier vechi și ne-am lăsat copiii în cort. Când ne-am întors, alți romi mi-au spus că italienii au venit cu benzină și au dat foc la tabără.*”¹⁷⁶

¹⁷¹ Interviu cu o femeie romă, Italia, 20.2.2009.

¹⁷² Comisarul pentru drepturile omului (2009) „Recomandarea Comisarului pentru drepturile omului privind aplicarea dreptului la locuințe” (*Recommendation of the Commissioner for Human Rights on the Implementation of the Right to Housing*) Strasbourg, 30.6.2009.

¹⁷³ A se vedea, de exemplu, Regione Lazio, Legge Regionale N. 82 DEL 24-05-1985: Norme in favore dei rom, (10.6.1985) <http://www.comune.torino.it/stranieri-nomadi/nomadi/normativa/regionale/lazio.pdf> (30.10.2009).

¹⁷⁴ Interviu cu Federația romilor și sinti, Insieme, Italia, 14.4.2009.

¹⁷⁵ FRA (2008) disponibil la: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Incid-Report-Italy-08_en.pdf (23.10.2009).

¹⁷⁶ Interviu cu o femeie romă, Italia, 18.2.2009.

Condițiile de viață precare afectează femeile și copiii în mod disproporționat, întrucât aceștia au tendința să petreacă mai mult timp acasă. În plus, îngrijirea copiilor este considerată în primul rând responsabilitatea femeilor, ceea ce poate pune presiune intensă asupra acestora, în contextul actual al locuințelor.

În luna mai 2009, Centrul European pentru Drepturile Omului (ERRC), Open Society Institute și osservAzione au înaintat Comisiei Europene un memorandum prin care i s-a solicitat acestora să lanseze procedura privind încălcarea dreptului comunitar pentru pretinsa nerespectare de către Italia a directivei privind egalitatea între rase și directiva privind protecția datelor, menționând că „utilizare[a] stereotipurilor construite pe originea etnică drept bază pentru luarea deciziilor oficiale – fie în domeniul aplicării legii, fie în domeniul accesului la locuințe și facilități de cazare publice – încalcă Directiva CE privind egalitatea între rase și, respectiv, drepturile fundamentale prevăzute de CEDO”.¹⁷⁷

La începutul anului 2009, prefectul orașului Milano a semnat „Regulamentul privind zonele destinate nomazilor de pe teritoriul orașului Milano”,¹⁷⁸ care prevede crearea unui comitet de gestionare care să verifice autorizația de a locui în tabere, accesul la tabere, expulzările din tabele și respectarea, de către rezidenți, a „pactelor pentru legalitate și socialitate”. Romii au semnat un document similar.¹⁷⁹

În Spania și în Regatul Unit, mulți respondenți romi au raportat că trăiesc în locuințe particulare închiriate, întrucât majoritatea dintre ei nu au acces la locuințele publice.¹⁸⁰ Închirierea unei locuințe este foarte problematică, întrucât implică proprietari persoane fizice și dotări reduse. Respondenții s-au referit la cazuri de chiriași care au închiriat o locuință fără să semneze un contract, au plătit pentru chirie, iar apoi li s-a cerut să plece. Romii, în special cei nou sosiți, sunt deseori exploatați de către patronii persoane fizice care percep chirii foarte mari: „*Îmi cer 500 euro pe lună pentru apartamente care sunt într-o stare foarte proastă. Au un apartament pentru care trebuie să se plătească 700 euro pe lună. Are patru dormitoare, însă în living și pe hol locuiesc alte patru familii*”.¹⁸¹

¹⁷⁷ A se vedea alineatul 125, disponibil la: <http://www.errc.org/db/03/D5/m000003D5.pdf> (23.10.2009).

¹⁷⁸ A se vedea, de exemplu, Il Commissario per l'emergenza nomadi in Lombardia, Regolamento delle aree destinate ai nomadi nel territorio del Comune di Milano (Regulamentul pentru zonele destinate nomazilor de pe teritoriul administrației locale din Milano) 5.2.2009, disponibil la: http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/assets/files/16/0845_regolamento20090205.pdf (27.11.2009).

¹⁷⁹ Centrul European pentru Drepturile Omului a depus o contestație în instanță împotriva instituirii stării de urgență și ordinelor sale de aplicare, precum și împotriva regulamentelor ulterioare privind controlul taberelor de nomazi la Tribunalul Administrativ Regional Lazio. Încă de la începutul lunii septembrie 2009, ERRC a raportat că o decizie prin care se declară ilegalitatea regulamentelor privind luarea amprentelor digitale și taberele, însă instituirea stării de urgență a fost contestată la Consiliul de Stat de către ambele părți implicate în cauză.

¹⁸⁰ În principal cei care sunt șomeri, bolnavi, cu handicap și/sau cei care îngrijesc copiii bolnavi.

¹⁸¹ Interviu cu Córdoba Acoge, Spania, 17.3.2009.

Cu toate acestea, există și răspunsuri pozitive: „*Proprietarii mei sunt foarte amabili. Multe luni nu am putut să îmi plătesc chiria și mi-au spus «nu vă faceți griji, înțelegem că sunteți singurul care lucrează în familia dumneavoastră.»*”¹⁸²

Lipsa de adăpost reprezintă o problemă foarte gravă, care afectează în toate țările studiate un număr de cetățeni romi din UE care ajung să doarmă în vehicule sau clădiri abandonate. Aceste experiențe negative au fost mai frecvente în rândul respondenților din Italia: „*Am locuit cu alte familii în mijlocul unui câmp, era iarnă; nu era nimic acolo, doar o saltea în mijlocul câmpului. Peste noapte foloseam păturile pe care ni le-au dat cei de la Caritas, însă nu a fost suficient, era prea frig, am pus un covor deasupra păturilor și m-am acoperit cu nailon, ca să nu mă ude ploaia și să nu ajungă șoarecii la mine; în timpul nopții s-au urcat pe mine*”¹⁸³

Totuși, aceste probleme există și în alte locuri, în Finlanda, de exemplu, unde un respondent rom a povestit: „*Locuiesc într-o baracă acoperită din lemn, pe care ne-am construit-o singuri. Șapte oameni locuiesc în această baracă. Nu există facilități de bază aici, pentru că nu este un loc legal de tabără. Este un câmp gol [un teren viran]. Acum patru zile poliția a venit să ne spună că o să ne evacueze, și acum am obținut un document în limba română, scris de către autorități, prin care ni se cere să demolăm baraca într-o săptămână, altfel o vor face ei, pentru că este vorba despre un câmp care aparține orașului Helsinki. [...] Poliția ne-a spus să mergem într-o zonă legală pentru tabără, însă este prea costisitor să mergem acolo; 60 de euro pe săptămână, cum să ne permitem așa ceva?*”¹⁸⁴

În Regatul Unit, Comisia pentru Drepturile Omului din Irlanda de Nord a furnizat recent o prezentare de ansamblu a modului în care atacurile rasiste au dus la situația în care un număr semnificativ de romi români au rămas fără adăposturi: „*Irlanda de Nord a ajuns în centrul atenției presei din întreaga lume ca urmare a atacurilor rasiste împotriva membrilor comunității rome. Cu toate acestea, în urma atacurilor rasiste, deși victimele erau fără adăpost, legislația prevedea că ele nu au dreptul la ajutor social sau la ajutor pentru lipsa adăpostului. [...] Comisia are cunoștință de faptul că Asociația pentru Locuințe, Sănătate și Asistență Socială din Irlanda de Nord a muncit alături de agențiile de voluntariat pentru a oferi sprijin și asistență. [...] Acest episod a constituit o dovadă vizibilă a nevoii urgente de schimbare legislativă și de orientări clare privind responsabilitățile organismelor legale pentru resortisanții de etnii diferite de cea britanică ce se confruntă cu problema lipsei adăpostului*”¹⁸⁵

În Franța, romii din alte state membre ale UE au dreptul la locuințe decente și independente, însă acest lucru depinde de evaluarea dreptului lor de ședere. ONG-ul *Romeurope* a înregistrat aproape 80 de operațiuni de evacuare a romilor din alte state

¹⁸² Interviu cu o femeie romă, Spania, 23.3.2009.

¹⁸³ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 20.2.09.

¹⁸⁴ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 4.5.2009.

¹⁸⁵ Devlin, Roisin și Sorchá McKenna (2009) *No Home from Home: Homelessness for People with No or Limited Access to Public Funds* Belfast: Comisia pentru Drepturile Omului din Irlanda de Nord, p. 3, text disponibil la: [http://www.nihrc.org/dms/data/NIHRC/attachments/dd/files/108/No_Home_from_Home_\(September_2009\).pdf](http://www.nihrc.org/dms/data/NIHRC/attachments/dd/files/108/No_Home_from_Home_(September_2009).pdf) (5.9.2009).

membre ale UE din locuințe ilegale sau din diverse locații doar în perioada 1 ianuarie 2007 - 30 iunie 2008. În două treimi dintre cazuri, a fost vorba de grupuri de peste 50 de oameni, mulți dintre aceștia fiind copii.¹⁸⁶

3.8. Acces la servicii medicale

„Soția mea a leșinat și a căzut, rănindu-se foarte tare ... Ni s-a spus să mergem la doctor să luăm o rețetă, deci am mers la o clinică particulară. Am plătit 50 de euro, iar medicii au tratat-o foarte bine. Însă după o săptămână a trebuit să mergă la control, însă nu ne-am permis să plătim din nou 50 de euro, așa că am mers la un spital public, împreună cu un rom finlandez, care a putut să ne ajute, pentru că știa limba. Medicii au făcut o copie după pașaportul ei, însă au refuzat să o trateze, pentru că nu avea adresa permanentă.”¹⁸⁷

„Sistemul sanitar este mai bun aici. În general ne tratează bine. Este mult mai bine decât în România, unde trebuie să plătim medicul pentru a fi tratați decent. Poate că atitudinea unei asistente a fost mai nepoliticoasă, însă în general tratamentul și serviciile sunt bune”¹⁸⁸

Articolul 35 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene recunoaște în mod explicit dreptul la sănătate, sub rezerva condițiilor și limitelor aplicabile dreptului Uniunii pe care acestea sunt întemeiate și care sunt prevăzute în tratatele UE: „Orice persoană are dreptul de acces la asistența medicală preventivă și de a beneficia de îngrijiri medicale în condițiile stabilite de legislațiile și practicile naționale. În definiția și punerea în aplicare a tuturor politicilor și acțiunilor Uniunii se asigură un nivel ridicat de protecție a sănătății umane”.

Toți cetățenii UE care se deplasează într-un alt stat membru ar trebui să aibă drept de acces la serviciile naționale de sănătate publică în condiții de egalitate cu resortisanții din țara gazdă, prin Cardul European de Asigurări Sociale de Sănătate (CEASS).¹⁸⁹ Țara de origine emite acest card pentru cetățenii înregistrați în sistemul național de asigurări sociale, gratuit pentru o perioadă inițială. Cu toate acestea, după cum a remarcat Comisia Europeană „Cardul european de asigurări sociale de sănătate oferă o astfel de acoperire globală atunci când cetățeanul UE vizat nu își schimbă domiciliul în sensul Regulamentului (CEE) nr. 1408/71 în statul membru gazdă și intenționează să se întoarcă, de exemplu pe perioada studiilor sau atunci când este

¹⁸⁶ Romeurope, *Report 2007-2008* Paris: Romeurope, disponibil la: <http://www.statewatch.org/news/2009/jan/roma-in-europe-report-2008.pdf> (20.10.2009).

¹⁸⁷ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 4.5.2009.

¹⁸⁸ Interviu cu un bărbat rom, Spania, 23.2.2009.

¹⁸⁹ Informații privind cardul european de asigurări sociale de sănătate sunt disponibile la: http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/living_and_working_in_the_internal_market/free_movement_of_workers/c10123_en.htm (27.11.2009).

detașat în alt stat membru”.¹⁹⁰ Cu alte cuvinte, CEASS este destinat pentru cazurile de „vizită”, și nu de „reședință”, într-un alt stat membru.

Primul nivel de excluziune în ceea ce privește accesul la serviciile de asistență medicală apare ca urmare a faptului că, după cum au indicat chiar respondenții romi, CEASS nu este cunoscut foarte bine. Un număr semnificativ de romi din cadrul acestui studiu din diferite țări de origine, în special România, și din toate țările de destinație, nu știau nimic despre acest card și prin urmare nici nu dispuneau de el. Lipsa CEASS poate crea o barieră în calea accesului la serviciile medicale, exceptând cazul copiilor, întrucât sistemele sanitare asigură acces deplin pentru copii, indiferent de situația lor administrativă. În Spania, de exemplu, în regiunea Valencia, noile norme administrative impun cetățenilor UE care nu sunt înscriși în sistemul de asigurări sociale să dispună de un certificat de asigurare medicală din țara de origine.¹⁹¹ Această practică a fost raportată, de asemenea, de unii respondenți din Catalonia. Este paradoxal că, în unele cazuri, cetățenii romi din UE se confruntă cu mai multe dificultăți în ceea ce privește accesul la serviciile medicale decât resortisanții din țările terțe fără documente. O femeie romă a vorbit despre acest lucru: „*Când am venit prima dată, eram însărcinată și am fost dusă la spital, m-au înregistrat și m-au tratat, fără să îmi pună nicio întrebare. M-au tratat frumos și sunt foarte recunoscătoare serviciilor medicale [...]. Acum am un card de sănătate, îl aveam și înainte, însă acum mi s-a spus că trebuie să aduc un certificat din Bulgaria prin care să arăt că am plătit contribuțiile la asigurări*”.¹⁹²

Unii respondenți romi au indicat că le-a fost refuzat dreptul de a primi un CEASS, din cauza contribuțiilor insuficiente la asigurări sociale din țara de origine. Există și problema conexasă legată de acordarea acestuia către cetățenii percepuți ca inactivi din punct de vedere economic, în special copii, care nu pot cotiza la asigurările sociale și cărora, prin urmare, ar trebui să li se emită carduri CEASS în mod automat. Fiind excluși din sistemul public de sănătate și neputând să își permită tratament medical privat, romii se află într-o situație deosebit de vulnerabilă în această privință.

Al doilea nivel de excluziune se referă la accesul la sistemul național de asigurări din țara de destinație. Mulți respondenți nu au putut beneficia de asigurările naționale de sănătate din țara de destinație unde înregistrarea reședinței reprezintă o condiție prealabilă.

În mod ironic, unii respondenți romi au comentat că înainte de aderarea țării lor la UE, accesul la serviciile medicale era mai ușor, întrucât nu li se cerea să dovedească faptul că sunt înregistrați în sistemul național de asigurări de sănătate din țara lor

¹⁹⁰ Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind orientările pentru o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/EC privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, Bruxelles, COM(2009) 313/4.

¹⁹¹ *Agencia Valenciana de Salut* [Agenția de Sănătate din Valencia] Instrucción 03-08 *Asistencia Sanitaria a extranjeros búlgaros y rumanos por carecer de recursos económicos* [Asistență medicală pentru străinii din Bulgaria și România din cauza lipsei de mijloace economice], iulie 2008.

¹⁹² Interviu cu o femeie romă, Spania, 24.3.2009.

gazdă. De exemplu, în Italia, respondenții romi au remarcat că dificultățile privind accesul la locurile de muncă i-a împiedicat să aibă acces la servicii medicale, întrucât cardul de asigurări de sănătate care le permite să beneficieze de asigurări de sănătate în cadrul *Servizio Sanitario Nazionale* (SSN) [Serviciul Național de Sănătate din Italia] este emis doar pentru persoanele care au un loc de muncă sau dispun de un certificat de ședere.¹⁹³ *„Aici, în Milano, avem unele probleme de sănătate. Nu avem carduri de asigurări de sănătate. Cardul depinde de existența unui loc de muncă; dacă nu muncești, nu poți primi cardul. Dacă am nevoie de un medic, trebuie să plătesc serviciul, cu excepția cazurilor urgente, când pot să merg direct la camera de gardă. Mi s-a întâmplat ca într-un spital să îmi ceară bani chiar și la urgență. De multe ori, au refuzat să mă trateze pentru că nu aveam bani. Înainte de 2007, când nu eram europeni, primeam asistență medicală, aveam cardul care asigură îngrijire medicală cetățenilor din afara UE și imigranților ilegali”*.¹⁹⁴

De asemenea, în unele regiuni din Spania, în Valencia, de exemplu și, se pare, în Catalonia, respondenții au arătat că după aderarea țării lor la UE, li s-a cerut să dovedească faptul că sunt înregistrați în sistemul național de asigurări din țara de origine pentru a avea acces la sistemul de asigurări din Spania. În acest context, au nevoie de un certificat care să indice dacă sunt sau nu înregistrați, însă pentru a-l obține trebuie să se deplaseze acasă, pentru că nu îl pot obține de la consulat. Unele probleme similare au fost raportate de respondenții romi din Finlanda. Aceste dificultăți administrative pot deveni bariere insurmontabile pentru cei care nu vorbesc limba țării de destinație.

Romii care trăiesc în condiții extreme de sărăcie se confruntă cu dificultăți și mai mari atunci când este vorba despre accesul la serviciile medicale primare. Un doctor dintr-o unitate medicală mobilă care vizitează zilnic o zonă periferică de locuințe precare din Spania, unde sunt stabiliți aproximativ 500 de romi din alte state membre, a descris situația astfel: *„Dacă trebuie să mergă la un centru medical, nu sunt tocmai bine-veniți. Li se oferă asistență, însă li se cere să semneze un document în care se prevede că trebuie să aducă cardul de asigurări de sănătate sau să plătească în alt mod pentru serviciul respectiv. Pentru a obține cardul de asigurări de sănătate, trebuie să fie înregistrați la primărie, ceea ce este foarte dificil, ținând cont de faptul că locuiesc în această zonă de locuințe precare. Poliția trebuie să viziteze baraca și să emită un raport pozitiv, iar atunci când poliția face vizita respectivă, probabil că nu e nimeni acolo. Am remarcat că romilor le este uneori frică să se revină la centrul medical, întrucât cred că data viitoare vor trebui să plătească[...]. Trebuie să mergă pe jos trei kilometri pentru a ajunge la șosea. E o adevărată aventură să ieși din zona barăcilor. Iar să ajungi să-ți faci testele de sânge, care necesită prezența la*

¹⁹³ Pentru consultarea regulamentelor privind sistemul sanitar din Italia pentru cetățenii UE; a se vedea: Massimiliano, Vrenna (2007), Assistenza Sanitaria. Immigrazione.it., Roma, disponibil la: http://www.caritas.na.it/file/4_Assistenza_sanitaria.pdf (31.10.2009).

¹⁹⁴ Interviu cu un bărbat rom, Italia, 11.2.2009.

centrul medical la 8.30 dimineața, este un lucru foarte complicat pentru o femeie romă, de exemplu, care trebuie să aibă grijă, de obicei, de mai mulți copii.”¹⁹⁵

Totuși, în ciuda acestor probleme, respondenții romi au fost în general mulțumiți de serviciile medicale și de tratament, în special în Regatul Unit și în Spania, și în special comparativ cu țările lor de origine.

3.9. Accesul la educație

*„Am lucrat în agricultură. Eram foarte prost plătit. Nu făcut școala, nici eu, nici soțul meu. De asta vreau să mergă la școală copiii mei. E foarte rău să nu știi să citești și să nu înțelegi ce e scris”.*¹⁹⁶

*„Copiii se integrează foarte bine la școală. Au făcut o excursie la Paris. Ce minunat e să vezi Parisul! A fost organizat un transport special pentru copii între școală și locul în care trăiesc. Copiii noștri se dezvoltă atât de bine, încât nu-mi vine să cred. De exemplu, una dintre fiicele mele are un handicap; nu putea să vorbească. Acum se descurcă excelent la școală”.*¹⁹⁷

Articolul 14 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, „Dreptul la educație” recunoaște în mod explicit dreptul la educație pentru cetățenii UE, sub rezerva condițiilor și limitelor aplicabile dreptului Uniunii pe care acestea sunt întemeiate și care sunt prevăzute în tratatele UE: „Orice persoană are dreptul la educație, precum și la accesul la formare profesională și formare continuă. Acest drept include posibilitatea de a urma gratuit învățământul obligatoriu. Libertatea de a înființa instituții de învățământ cu respectarea principiilor democratice, precum și dreptul părinților de a asigura educarea și instruirea copiilor lor, potrivit propriilor convingeri religioase, filozofice și pedagogice, sunt respectate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestora”.

Cetățenii romi din UE care au o reședință legală au drept la accesul la educație și instruire în același mod ca resortisanții țărilor respective, însă, conform rezultatelor studiului, aceștia se confruntă, în practică, cu o serie de probleme.

În Italia, Franța și Spania, de exemplu, toți copiii au acces la educație, oricare ar fi situația lor administrativă,¹⁹⁸ însă în practică condițiile precare de locuit împiedică frecventarea și performanța școlară.¹⁹⁹ În Finlanda, accesul la educație este

¹⁹⁵ Interviu cu un doctor dintr-o unitate medicală mobilă, Spania, 4.4.2009.

¹⁹⁶ Interviu cu o femeie romă, Italia, 18.2.2009.

¹⁹⁷ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 12.3.2009.

¹⁹⁸ Spania/Ley Orgánica sobre los derechos y libertades de los extranjeros en España, [Legea organică privind drepturile și libertățile străinilor în Spania și integrarea lor socială], articolul 9 alineatul (1) – Italia, Italia/II D.P.R. n. 394/1999, Decretul Președintelui Republicii, „Prevederi privind educația” – Franța, a se vedea Ministère des Affaires Étrangères (2007) „Sistemul educațional în Franța” (*The Education System in France*), disponibil la: http://ambafrance-us.org/IMG/pdf/education_system.pdf (22.10.2009).

¹⁹⁹ Pentru mai multe informații, a se vedea <http://www.romeurope.org/?cat=17> (27.11.2009).

condiționat de înregistrare.²⁰⁰ Prin urmare, aproape niciunul dintre respondenții romi din alte state membre care nu erau înregistrați nu avea copiii înscriși la școală. În Regatul Unit, Legea educației impune autorităților locale obligația generală de a oferi acces la educație. Codul privind accesul în școli din februarie 2009 prevede dreptul la educație al resortisanților din SEE care se află în Regatul Unit în mod legal „pentru a munci sau în alte scopuri economice”.²⁰¹ Autoritățile locale și ONG-urile care lucrează în domeniul educației cu grupuri de romi și traveller nu aveau cunoștință de niciun caz de refuz al accesului copiilor în școli.

În general, în cazul în care copiii frecventează cursurile, ei sunt bine integrați în școlile normale. Acest lucru contrastează deseori cu experiența lor – și cea a părinților lor – din țările gazdă. Cu alte cuvinte, educația integrată poate fi considerată în general un rezultat pozitiv al deplasării.

Educația joacă deseori un rol-cheie în privința integrării copiilor cetățeni romi. Acest lucru este recunoscut uneori în mod explicit de către părinții lor: „*Fiul meu urmează o școală profesională [...] fiica mea e la liceu. [...] Dacă primesc o educație bună, vor ști să se poarte, să își caute de lucru, să trăiască [...] Pentru adolescenți, este mai greu, pentru că încep mai târziu. [Acum,] după trei ani, sunt integrați și se descurcă. La școală, fac activități în comun, călătoresc, merg la cinema*”.²⁰²

3.10. Accesul la asigurări sociale și alte aspecte privind drepturile sociale

Articolul 34 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, „Securitatea socială și asistența socială”, recunoaște în mod explicit dreptul la asigurări și asistență socială, sub rezerva condițiilor și limitelor aplicabile dreptului Uniunii pe care acestea sunt întemeiate și care sunt prevăzute în tratatele UE: „Uniunea recunoaște și respectă dreptul de acces la prestațiile de securitate socială și la serviciile sociale care acordă protecție în caz de maternitate, boală, accident de muncă, dependență de alte persoane sau bătrânețe, precum și în caz de pierdere a locului de muncă, în conformitate cu normele stabilite de dreptul Uniunii și de legislațiile și practicile naționale. Orice persoană care are reședința și se deplasează în mod legal în cadrul Uniunii are dreptul la prestații de securitate socială și la avantaje sociale, în conformitate cu dreptul Uniunii și cu legislațiile și practicile naționale. Pentru a

²⁰⁰ Legea finlandeză privind educația de bază (capitolul 2, secțiunea 2) prevede: „Autoritatea locală are obligația de a asigura educația de bază pentru copiii cu vârsta obligatorie de școlarizare care locuiesc în zona unei școli, precum și educația preșcolară cu un an înainte de școala obligatorie”. În practică, „a locui în zona unei școli” înseamnă a fi un rezident înregistrat la administrația locală. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf> (23.10.2009).

²⁰¹ Department for Children, Schools and Families [Departamentul pentru Copii, Școli și Familii] (2009) *School Admissions Code* [Codul privind accesul în școli] Londra, DSCF, p.22, disponibil la <http://www.dcsf.gov.uk/sacode/downloads/SchoolAdmissionsCodeWEB060309.pdf> (8.9.2009).

²⁰² Interviu cu un bărbat rom, Franța, 12.3.2009.

combate marginalizarea socială și sărăcia, Uniunea recunoaște și respectă dreptul la asistență socială și la asistență în ceea ce privește locuința, destinate să asigure o viață demnă tuturor celor care nu dispun de resurse suficiente, în conformitate cu normele stabilite de dreptul Uniunii și de legislațiile și practicile naționale”.

Asigurarea asistenței sociale pentru cetățenii UE este reglementată de statele membre. Statele membre trebuie să asigure asistență socială cetățenilor UE din alte state membre care locuiesc în mod legal pe teritoriul lor, în condiții de egalitate cu resortisanții țărilor respective. Cu toate acestea, ar trebui remarcat faptul că, întrucât exercitarea dreptului la libertatea de mișcare și ședere nu este necondiționată, este posibil ca cetățenilor din UE care ar putea reprezenta o „sarcină excesivă asupra sistemului de asistență socială din statul membru gazdă” să nu li se permită să își stabilească reședința aici.

În Finlanda, un funcționar al Ministerului Finlandez al Afacerilor Sociale și Sănătății a explicat: *„Desigur, în situații acute, care ar putea include, de exemplu, copii, aceste persoane vor fi ajutate, însă pe baza legislației actuale, nu există niciun mijloc de a presta servicii reale de asigurări sociale.”*²⁰³ *„Serviciile de asigurări sociale nu pot fi prestate, nu din cauza relei voințe a autorităților finlandeze, ci pentru că este nevoie de o modificare a legii. Pentru moment, nu se acordă decât ajutor pe termen scurt în cazuri urgente, însă prestații de asigurări sociale pe termen lung nu pot fi furnizate. În cazul în care persoanele rome din UE doresc să se înregistreze ca membri ai municipalității, este necesar ca persoanele respective să se poată întreține.”*²⁰⁴

Cu toate acestea, studiile au arătat că și în situațiile în care romii sunt înregistrați legal, aspectele administrative pot crea probleme: *„Acum șapte luni, când ne-am înregistrat cu toții ca rezidenți locali, am depus cerere pentru alocația pentru copil. Trecuse mult timp și nu am primit încă ajutorul, iar prietenul meu a mers să îi întrebe de ce și i s-a spus că noi nu am depus de fapt nicio cerere. Am așteptat din nou, dar nu am primit ajutorul timp de o lună. Totuși, ni se cuveneau 3 000 de euro pentru cele trei luni, însă am primit doar 1 400 de euro, întrucât se pare că am mai avea nevoie de documente pentru a obține toți banii. Și nu știu cum o voi scoate la capăt.”*²⁰⁵

Barriere administrative există în toate țările studiate. În Spania, de exemplu, o autoritate locală a remarcat: *„Municipalitatea se ocupă de alocații familiale pentru familiile care beneficiază de ajutor social și de urgență. Romii din România au acces la aceste alocații, însă unii se confruntă cu dificultăți, întrucât cerința este să aibă o locuință normală [...]. În ceea ce privește salariul social, încă nu au acces la el. De-abia acum încep să îl solicite, pentru că sunt înregistrați de doi ani deja.”*²⁰⁶ Reprezentanții ONG-urilor au afirmat că cerința de traducere a documentelor poate reprezenta o altă barieră: *„Documentația trebuie tradusă în limba spaniolă [...]*

²⁰³ Se referă la toate prestațiile de asigurări sociale furnizate cetățenilor finlandezi.

²⁰⁴ Interviu cu un consilier la Ministerul Finlandez al Afacerilor Sociale și Sănătății, Finlanda, 29.4.2009.

²⁰⁵ Interviu cu un bărbat rom, Finlanda, 4.5.2009.

²⁰⁶ Interviu cu un funcționar al primăriei din Cordoba, Spania, 18.3.2009.

certIFICATE de naștere, certificate de căsătorie, diplome oficiale [...]. Când această procedură trebuie făcută prin consulat, durează trei luni și este costisitoare, în plus trebuie să se deplaseze la Madrid”.²⁰⁷ Un respondent rom a afirmat „Ar trebui să primesc alocație pentru copiii mei, pentru alimente și rechizite. Am fost la primărie de mai multe ori și am fost interviuată, însă nu am primit încă nimic. Peste două luni am o nouă întâlnire și sper că se va lua o decizie”.²⁰⁸ Așadar, atunci când romii au drepturi clare, acestea sunt dificil de realizat: „Au avut acces la foarte puține alocații. Există unele la care au dreptul, însă nu le-au fost încă oferite. De exemplu, alocația familială sau ajutorul social; nu sunt informați de autorități că există”.²⁰⁹ „Solicitarea alocațiilor presupune foarte multă birocrație, unii nu sunt interesați și pur și simplu renunță.”²¹⁰

În cazul în care romii lucrează în economia formală, accesul la alocații este asigurat mai bine, chiar dacă reprezintă în continuare un proces laborios. O respondentă romă care locuiește în Regatul Unit a raportat: „Am venit în urmă cu opt luni. Soțul meu lucrează și câștigă suficient pentru a ne întreține familia. Așteptăm aprobarea alocației pentru copil și a scutirii fiscale. Doar atunci vom putea să plecăm de la cumnatul meu, să găsim un apartament și să solicităm alocația pentru locuință, ceea ce nu putem face deocamdată. După ce fiul meu cel mic începe să meargă la școală, aș dori să am un loc de muncă cu jumătate de normă. Sufăr de diabet și nu pot să muncesc cu normă întreagă. Sunt destul de puține posturi libere în magazine, deci nu cred că aș avea o problemă. Romii nu sunt victime ale discriminării în Regatul Unit; dimpotrivă, toți oamenii sunt foarte prietenoși cu noi”.²¹¹

3.11. Protecția copilului

Drepturile copiilor romi fac parte integrantă din toate drepturile discutate anterior – copiii sunt afectați direct de măsura în care părinții lor au acces la locuri de muncă și la locuințe. Există, de asemenea, un cadru politic european care stă la baza drepturilor copilului în foarte multe domenii, inclusiv dreptul familiei, migrația și protecția copilului. Acesta a atins punctul culminant prin lansarea, de către Comisia Europeană, în 2006, a unei strategii europene globale pentru promovarea și apărarea drepturilor copilului.²¹² Tratatul de la Lisabona include, de asemenea, o serie de dispoziții privind drepturile copiilor. Aceste dispoziții confirmă, de exemplu, datoria cu caracter transversal a Uniunii pentru promovarea drepturilor copiilor „oricând și

²⁰⁷ Interviu cu Fundación Secretariado Gitano, Spania, 13.3.2009.

²⁰⁸ Interviu cu o femeie romă, Spania, 24.3.2009.

²⁰⁹ Interviu cu Fundación Secretariado Gitano, Spania, 18.3.2009.

²¹⁰ Interviu cu Fundación Secretariado Gitano, Spania, 4.4.2009.

²¹¹ Interviu cu o femeie romă, Regatul Unit, 1.4.2009.

²¹² Comunicarea Comisiei, Către o strategie UE în domeniul drepturilor copilului, COM(2006) 0367. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0367:EN:NOT> (21.9.2009).

oriunde Uniunea definește și își aplică politicile²¹³ Există o provocare specifică din punct de vedere al integrării acestei politici ample în cazul specific al copiilor romi din alte state membre.

Din nou, există o diferență între teorie și practică. De exemplu, reacția în fața problemei legate de circulația și șederea romilor din punct de vedere al protecției copilului a reprezentat o preocupare majoră în **Finlanda**. Consecința intervențiilor pare a fi separarea copiilor de familiile lor suspectate de trafic de persoane și cerșetorie forțată, fără dovezi prea clare.²¹⁴

Această abordare concentrată asupra protecției copilului a stat la baza acțiunilor întreprinse în Italia. În câteva cazuri, autoritățile locale le-au ridicat părinților romi custodia copiilor. După cum a afirmat o funcționară din cadrul unei autorități locale: „Pe stradă era o fetiță a cărei mamă stătea în gară; era într-un grup cu alte persoane. Nu puteam să tolerez acest lucru, poate pentru că sunt mamă. Pentru că în Italia avem legi pentru protecția minorilor, iarna trecută am ținut femeia sub supraveghere, urmărind-o de fiecare dată când se afla cu fiica ei. I s-a explicat în repetate rânduri că în Italia copiii nu pot fi ținuți pe stradă și că, dacă o găsim din nou [pe stradă,] va trebui să luăm măsuri pentru protecția copilului. Ulterior, mama a fost trimisă în fața instanței, iar fiica ei se află sub protecția unui serviciu social.”²¹⁵ În altă regiune din Italia, un funcționar al unei alte autorități locale a remarcat: „Au fost multe cazuri în care copiii au fost găsiți pe stradă, și nu la școală. ^Aceștia au fost despărțiți de părinții lor și au fost puși sub protecție în instituții publice speciale”²¹⁶

În Franța există exemple de încercări de repatriere a copiilor. Într-una dintre locațiile care constituie obiectul cercetării, respondenții romi au observat că autoritățile locale i-au informat că adulții vor fi incluși într-un proiect pentru locuințe în cazul în care copiii lor s-ar întoarce în Bulgaria. După cum a remarcat un respondent rom: „Singura mea preocupare este că, de când i-am adus, în august 2008, copiii nu pot locui cu noi în satul de integrare. I-am adus în sat, însă administratorii locului mi-au cerut să îi scot de aici”²¹⁷

Aceste răspunsuri contrastează puternic cu practicile de asistență, cum ar fi sprijinul asigurat de primăria din Cordoba, Spania, unde există o creșă pentru copiii ale căror

²¹³ A se vedea articolul 3 alineatul (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană, în JO C 115, 9.5.2009, (Tratatul de la Lisabona, versiunea consolidată).

²¹⁴ A se vedea, în acest context, Rezoluția Parlamentului European din 12 martie 2009 referitoare la copiii migranților care sunt lăsați în țara de origine, text disponibil la: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0132+0+DOC+XML+V0//EN> și Rezoluția Parlamentului European din 2 aprilie 2009 referitoare la educația copiilor migranților, INI/2008/2328, text disponibil la: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0202+0+DOC+XML+V0//EN> (30.10.2009).

²¹⁵ Interviu cu un funcționar al administrației locale din Florența, Italia, 31.3.2009.

²¹⁶ Interviu cu un funcționar din Provincia Napoli, Italia, 5.3.2009.

²¹⁷ Interviu cu un bărbat rom, Franța, 26.3.2009.

mame trebuie să trăiască din cerșit.²¹⁸ Cu toate acestea, chiar și atunci când este asigurată asistență pentru copii, accesul la aceasta este dificil, după cum a raportat, de exemplu, Romeurope pentru Franța în legătură cu accesul la *aide sociale à l'enfance* (ASE) (ajutorul social pentru copii).²¹⁹

4. Răspunsuri ale autorităților locale și ale ONG-urilor

La nivel național, cercetarea a adus puține dovezi privind existența măsurilor de sprijinire a cetățenilor UE, inclusiv a celor de etnie romă, în ceea ce privește efortul acestora de a se stabili într-un alt stat membru. În cazul cetățenilor UE de etnie romă, se poate afirma că această lipsă de măsuri este cu atât mai frapantă, cu cât romii sunt, în general, recunoscuți drept unul dintre cele mai vulnerabile grupuri de cetățeni din UE.

În acest context, nu este surprinzător faptul că studiile nu au identificat niciun răspuns strategic specific la nivelul autorităților locale sau chiar la nivelul societății civile. Aceasta include lipsa de utilizare a fondurilor structurale și, în special, a Fondului social european pentru susținerea incluziunii romilor și combaterea discriminării și excluziunii prin campanii de informare și de sensibilizare.

Vidul legislativ în acest domeniu ar trebui să fie privit în cadrul climatului politic global privind circulația romilor din alte state membre și al campaniilor împotriva romilor conduse de reprezentanții politici în alegerile locale și naționale din țările de destinație. Există unele dovezi de activitate politică bazată pe opoziție explicită față de prezența romilor din alte state membre, de exemplu, în Regatul Unit.²²⁰

Această lipsă de reacție politică este punctată de episoade periodice de interes public, de obicei intens negative, legate de „cerșit”, sau de „trafic”, sau de violență de natură rasistă îndreptată împotriva romilor. De exemplu, în Regatul Unit, în 2008, poliția a

²¹⁸ A se vedea Agenția pentru Drepturi Fundamentale (2009) a Uniunii Europene Bunele practici în sprijinul incluziunii sociale a cetățenilor romi din UE care își exercită dreptul la libertatea de mișcare și de ședere, noiembrie 2009.

²¹⁹ Romeurope (2008) *Report 2007-2008* Paris: Romeurope, p. 83.

²²⁰ De exemplu, BNP din Marea Britanie, care a câștigat două locuri în Parlamentul UE, are intervenții regulate pe tema „țiganilor”. A se vedea <http://bnp.org.uk/tag/gypsies/>. Partidul are legături cu Partidul Național din Republica Cehă, partid explicit antiromi. A se vedea Travellers Times, „Partidul Național Britanic asociat cu promovarea atitudinii ostile romilor pe timpul alegerilor” (*British National Party linked to anti-Gypsy election broadcast*), disponibil la <http://www.travellerstimes.org.uk/list.aspx?c=00619ef1-21e2-40aa-8d5e-f7c38586d32f&n=f3f65ddc-0b22-464a-a854-9f62b7cda0dc> și <http://www.travellerstimes.org.uk/list.aspx?c=00619ef1-21e2-40aa-8d5e-f7c38586d32f&n=f3f65ddc-0b22-464a-a854-9f62b7cda0dc> (22.10.2009).

percheziționat casele romilor în cadrul unei operațiuni de combatere a traficului de mare anvergură. Adevăratul motiv a fost demascat mai târziu. Un diplomat din cadrul ambasadei române a declarat pentru ziarul The Guardian că raidul, care susținea că a anihilat o rețea de traficanți de copii, a fost un „fiasco” și un „eșec”. Funcționarul de rang înalt a declarat că se teme că această operațiune, care a implicat 400 ofițeri de poliție care au descins simultan la 17 adrese în zorii zilei de 24 ianuarie și a condus la luarea în îngrijire pe termen scurt a zece copii, se înscrie într-o tendință antiromânească existentă în Marea Britanie.²²¹

Circulația romilor provenind din alte state membre are loc ca răspuns la politica UE privind mobilitatea și se bazează pe drepturile conferite de cetățenia UE. În ciuda acestui fapt, atunci când există un răspuns politic, este mai probabil ca acesta să fie negativ decât pozitiv.²²² Cu alte cuvinte, este foarte probabil să se întâmple așa, deoarece romii din alte state membre sunt percepuți ca sursă a unor probleme sau amenințări care trebuie „rezolvate”, mai degrabă decât ca populație de cetățeni ai UE care are nevoie de sprijin pentru a se integra și a fi inclusă din punct de vedere social.

În cel mai rău caz, acest tip de răspuns negativ implică stereotipuri rasiste din partea autorităților sau ONG-urilor implicate. În cel mai bun caz, el reprezintă antiteza promovării libertății de circulație și de ședere, atunci când se consideră că „returnarea” sau „mutarea” romilor ce provin din alte state membre ar constitui cel mai adecvat răspuns politic.

Trebuie subliniat, totuși, că nu orice răspuns este caracterizat de panică sau de negativism - mulți actori ai autorităților locale prezintă o evaluare echilibrată a noilor provocări asociate cu libertatea de circulație: „De la intrarea în vigoare a libertății de circulație, nu am observat să fi venit mai mulți, dar am observat o tendință și o intenție mai puternică de a se stabili”.²²³ Campania „Know before you go” din Irlanda, lansată în 2006 de Autoritatea irlandeză de formare și ocupare a forței de muncă, FAS, a fost derulată ca răspuns la creșterea accentuată a numărului de

²²¹ A se vedea The Guardian 02.02.2008, „From brilliant coup to cock-up: How the story of Fagin’s urchins fell apart: High profile raid and lurid claims, but no one is to face child trafficking charges” (De la lovitura genială la zăpăceala totală: Cum s-a destrămat povestea golanilor lui Fagin: Acțiune de imagine și declarații senzaționale, dar nimeni nu va fi acuzat de trafic de minori), <http://www.guardian.co.uk/uk/2008/feb/02/immigration.ukcrime> (1.11.09).

²²² După a remarcat Parlamentul European cu privire la incluziunea socială a romilor: „Identificarea bunelor practici, analizarea dovezilor furnizate de literatura de specialitate precum și consultarea opiniei specialiștilor” nu au fost o sarcină ușoară. Cele mai multe dintre intervențiile eficiente realizate au fost locale, de exemplu, în legătură cu anumite zone locale, în ceea ce privește domeniul de aplicare și impactul. În ciuda nevoii de integrare, acestea nu sunt neapărat transferabile la alte contexte diferite, mai puțin avantajoase”. Parlamentul European, 2008. *Situația socială a romilor □ i îmbunătățirea accesului acestora pe piața muncii din UE* Departamentului tematic, Politici economice și științifice. p. 73.

²²³ Interviu cu un funcționar din cadrul administrației locale din Avilés, Spania, 13.3.2009.

cetățeni UE care s-au mutat în Irlanda începând cu anul 2000 și, în special, după extinderea UE din 2004.²²⁴

4.1. Răspunsurile autorităților locale

4.1.1. Încadrarea răspunsurilor autorităților locale

La nivelul politicii privind romii, dintre țările-țintă doar Spania a avut unele dispoziții limitate pentru romii provenind din alte state membre ale UE ca răspuns politic, național și regional față de situația romilor, în general.²²⁵ În majoritatea țărilor studiate există puțin sprijin structural în ceea ce privește crearea unei platforme de politici susținute de resurse care ar putea să permită și să sistematizeze intervențiile autorităților locale în sprijinul romilor provenind din alte state membre ale UE.

În câteva din țările studiate s-a observat un sprijin structural mai puternic pentru intervențiile ad-hoc negative din partea autorităților locale, bazat pe ideea că acestea nu ar putea „face față” sosirii mai multor cetățeni UE de etnie romă. Așa cum a declarat un reprezentant al unei autorități locale din Italia: „*Încercăm să facem o treabă bună în regiune [...], dar prioritatea noastră este să nu mai înregistrăm alte sosiri [de români de etnie romă]. Nu mai este posibil să primim alți [romi] pe teritoriul nostru*”.²²⁶

Este mult mai probabil ca răspunsurile autorităților locale să se refere mai mult la problemele legate de sosirea cetățenilor UE de etnie romă, decât la respectarea drepturilor privind libertatea de circulație sau integrarea cetățenilor UE care provin din alte state membre. De exemplu, în Finlanda nu există politici specifice privind integrarea cetățenilor UE de etnie romă, dar „Grupul de lucru pentru evaluarea nevoii de armonizare a acțiunilor întreprinse de autorități în privința cerșetorilor” a fost în mod clar orientat către aceștia.

În Italia, contextul general pentru formularea de răspunsuri politice în privința cetățenilor de etnie romă din alte state membre ale UE îl constituie, pe de o parte, politicile generale cu privire la imigranți și, pe de altă parte, politicile care îi vizează pe „nomazi”. Se poate afirma că, „urgența privind romii” din Italia i-a vizat pe romii

²²⁴ ‘Know before you go’

<http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?lang=en&catId=9201&myCatId=9201&parentId=20&acro=news&function=newsOnPortal> (20.10.2009).

²²⁵ Oficial, statul spaniol deține un instrument politic complex care oferă orientări pentru promovarea incluziunii romilor, *Programa de Desarrollo del Pueblo Gitano* [Programul de dezvoltare a comunității romilor], dar acest program a avut un impact redus. La nivel regional, recentul *Pla Integral del Poble Gitano a Catalunya* [Planul integrat pentru romii din Catalonia] s-ar putea dovedi a fi un model de intervenție regională eficientă disponibil: http://www.gencat.cat/governacio-ap/ACCIO_CIUTADANA/DOCS-FORMULARIS/Pla_poble_gitano.pdf (22.10.2009).

²²⁶ Interviu cu un funcționar al administrației locale din Pisa, Italia, 19.3.2009.

provenind din alte state membre.²²⁷ Potrivit unui funcționar local din Italia, motivul lipsei de politici de incluziune pentru etnicii romi și sinti este nevoia de a se evita un conflict cu grupul majoritar pentru accesul la resurse publice: „În opinia mea, obstacolul cel mai greu de depășit este faptul că oamenii consideră investițiile și cheltuielile legate de aceste politici [de incluziune] drept furt din propriile lor resurse. Percepția cetățenilor este că tot ceea ce se dă celor care nu sunt italieni reprezintă o diminuare a resurselor care le aparțin”.²²⁸

Aceasta este și părerea ONG-ului Africa Insieme din Pisa, care a subliniat, de asemenea, că scopul real al politicilor locale este de a cunoaște numărul romilor din zonă: „[...] Administrația municipală din Pisa susține că nu are resursele necesare pentru a-i caza pe acești oameni [români de etnie romă], apoi spune că nu există absolut nicio idee preconcepută împotriva românilor de etnie romă și că există bunăvoința de a-i ajuta pe acești oameni, dar între anumite limite. Ceilalți trebuie să plece.”²²⁹

Un aspect important al discursului despre romii din alte state membre îl constituie ideea că aceștia ar putea reprezenta o pierdere pentru resursele statului membru gazdă. Acest concept se regăsește în articolul 7 din directiva privind libera circulație, care recunoaște dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, în cazul în care persoanele „dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă”.

Totuși, această condiție este mai degrabă permisă decât impusă de directiva privind libera circulație, iar statele membre pot aplica dispoziții diferite în acest sens.²³⁰ De exemplu, Spania a ales să nu aplice deloc această clauză. Directiva privind libera circulație a fost transpusă în sistemul juridic spaniol prin Decretul Regal 240/2007, după consultarea Forumului pentru Integrarea Socială a Imigranților (*Foro para la Integración Social de los Inmigrantes*), precum și a Comisiei Permanente a Comisiei Tripartite pentru Muncă (*Comisión Permanente de la Comisión Laboral Tripartita*) și a Comisiei interministeriale pentru Afaceri Externe (*Comisión Interministerial Tripartita*), omițând orice referire la „condițiile satisfăcătoare”: „Unul dintre cele mai importante aspecte este faptul că legislația spaniolă [...] prevede un drept de ședere necondiționat pentru cetățenii Uniunii. Deși există obligația de a se înregistra, tot ceea ce trebuie să facă cetățenii Uniunii este să își dovedească identitatea și naționalitatea. Nu există alte condiții (să fie angajați, lucrători independenți, independenți din punct de vedere economic sau studenți). În plus, membrii familiilor acestora, indiferent de naționalitate, trebuie doar să dovedească legătura de familie

²²⁷ A se vedea Sigona, Nando, (ed), „Cel mai recent” inamic public: românii de etnie romă din Italia, osservazione, Raport comandat de OSCE/ODHIR.

²²⁸ Interviu cu un funcționar al administrației locale din Sesto (Florența), Italia, 31.3.2009.

²²⁹ Interviu cu Africa Insieme, Italia, 19.3.2009.

²³⁰ Articolul 37 („dispoziții de drept intern mai favorabile”) precizează că „dispozițiile prezentei directive nu aduc atingere actelor cu putere de lege și actelor administrative ale unui stat membru care cuprind dispoziții mai favorabile persoanelor la care se referă prezenta directivă”.

sau relația de dependență pentru a avea dreptul de ședere derivat din calitatea de cetățean al Uniunii. În consecință, cetățeanul Uniunii nu trebuie să demonstreze că dispune de resurse suficiente pentru el și membrii familiei sale și că nu va deveni o sarcină excesivă pentru sistemul de asistență socială din Spania. Singurele motive pentru care libertatea de circulație poate fi restricționată țin de politica publică, de siguranța publică și de sănătatea publică”²³¹. Această abordare facilitează foarte mult integrarea socială a cetățenilor UE (de etnie romă sau nu).

Politica statelor membre privind egalitatea de șanse pentru minoritățile etnice, în general, și pentru romi, în special, conferă uneori, în mod implicit, un context structural pentru munca cu cetățenii UE de etnie romă. În Regatul Unit, de exemplu, experiența romilor provenind din alte state membre este plasată în context de politicile generale privind grupurile etnice minoritare și imigranții și de politicile specifice privind „țigani și traveller”. În special, copiii romi provenind din alte state membre au fost integrați în modelul existent al „educației pentru comunitățile traveller”.

În Spania, experiența romilor provenind din alte state membre este plasată în context de politicile generale cu privire la imigranți, serviciile sociale și politicile specifice cu privire la cetățenii spanioli de etnie romă, care au început să includă și romii ce provin din alte state membre ale UE. De asemenea, s-au făcut câțiva pași în direcția elaborării unei politici de referință specifice pentru romii ce provin din alte state membre în cadrul politicii generale privind cetățenii de etnie romă, dar aceasta se află încă în stadiul incipient.

Pe scurt, se observă foarte puține cazuri de încadrare strategică și asigurare de resurse pentru intervenția autorităților locale, fie negativă, cu excepția Italiei, fie pozitivă, asupra cetățenilor de etnie romă ce provin din alte state membre în țările ce fac obiectul studiului. În consecință, a existat tendința ca romii din alte state membre ale UE să fie incluși în mod implicit în grupurile naționale existente de „țigani” sau de traveller. Această tendință poate avea consecințe pozitive, cu condiția ca argumentele politice privind egalitatea/diversitatea sau cele specifice etniei rome din țara de destinație să poată fi adaptate și să-i poată include și pe romii din alte state membre ale UE. Cu toate acestea, după cum s-a demonstrat în țările ce fac obiectul studiului, efortul sistematic din partea factorilor de decizie pentru a face posibil acest lucru lipsește cu desăvârșire.

4.1.2. Exemple de răspunsuri strategice locale

Cercetarea nu a identificat nici un răspuns politic local care să-i vizeze în mod special pe cetățenii UE, inclusiv pe cei de etnie romă, care provin din alte state membre. Se

²³¹ Milieu Ltd & Europa Institute (2008), Studiu de conformitate privind Directiva 2004/38/CE pentru Spania, p. 5.
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/spain_compliance_study_en.pdf (23.10.2009).

pare că există un „vid legislativ” în acest sens, dar este mai probabil ca reacțiile la sosirea cetățenilor UE de etnie romă din alte state membre să fie negative, uneori luând forma „mutărilor”, a „deportărilor” sau a „repatrierilor”. În acest sens, paradigma în cazul cetățenilor din alte state membre, de altă etnie decât cea romă, este un nonrăspuns benign, în timp ce pentru cetățenii romi din alte state membre este cel mai adesea un răspuns negativ.

Cu toate acestea, există și modele de bune practici. De exemplu, în Spania a fost elaborat, la nivel regional, un plan de integrare a romilor ce provin din alte state membre ale UE. În această țară, planul guvernului catalan, *Pla Integral del Poble Gitano o Catalunya 2009-2013* [Planul integrat pentru cetățenii de etnie romă din Catalonia] (Planul catalan)²³² este un exemplu important, deoarece îi numește și îi vizează în mod explicit pe cetățenii de etnie romă ce provin din alte state membre (sau „romi estici”). Totuși, planul catalan a fost aprobat recent, dar nu este încă un model atestat de intervenție. Implementarea sa va arăta dacă bunăvoința politică se va traduce în rezultate eficiente. În plus, Programul Operațional Multiregional al Fondului social european din Spania pentru combaterea discriminării 2007-2013 conține, în subprogramele sale pentru acțiuni care vizează populația de etnie romă, o măsură specifică privind „acțiunile de stimulare a integrării sociale și economice a imigranților de etnie romă”, oferind astfel un bun exemplu de utilizare a fondurilor structurale ale UE în acest sens.

În Regatul Unit există mai multe reacții strategice în ceea ce privește educația romilor ce provin din alte state membre. Problemele educaționale referitoare la „țigani, romi și traveller” se înscriu în ordinea de zi și competențele agențiilor autorităților locale responsabile pentru problemele referitoare la romii ce provin din statele membre ale UE: Servicii educative pentru comunitățile traveller (TES - Traveller Education Services)²³³ și/sau Serviciul pentru minoritățile etnice (EMAS - Ethnic Minority Achievement Service).²³⁴ Acestea au oferit un model de incluziune, care relativ se bucură de succes, pentru copiii romi ce provin din alte state membre. Totuși, acest plan este prea limitat în ceea ce privește răspândirea sa la scara largă. Aparent, el poate să joace un rol-cheie în integrarea „cele de-a doua generații” de copii de etnie romă din alte state membre ale UE dar, de asemenea, apare ca un caz izolat de bune

²³² Planul integrat pentru cetățenii de etnie romă din Catalonia, disponibil la: <http://www20.gencat.cat/docs/governacio/Accio%20Ciutadana/Documents/Info%20general/Arxius/PIPG%202009-2013.pdf> (30.10.2009).

²³³ Funcția principală a Serviciului pentru educarea nomazilor este de a promova accesul fără restricții și includerea deplină în sistemul general de învățământ. Țigani/romii și nomazii irlandezi sunt identificați drept grupuri rasiale și sunt incluși în Legea [de modificare] privind relațiile rasiale 2000, drept comunități etnice minoritare legitime.

²³⁴ Traveller Education Service (Serviciul pentru educarea comunităților traveller) din Londra (Newham), echipa Ethnic Minority Achievement (Serviciul pentru minoritățile etnice) din Peterborough, International New Arrivals (Noi sosiri internaționale), Travellers & Supplementary Schools (Școli pentru traveller și complementare) din Manchester, The Sheffield Ethnic Minority & Traveller Achievement Service (EMTAS) (Serviciul pentru traveller și pentru minoritățile etnice), Bolton Community Cohesion & Traveller Education (Programul comunității din Bolton pentru coeziune și educarea comunităților traveller).

practici juxtapus peste excluderea din alte domenii derivate din drepturile economice și sociale.

Și Italia oferă exemple de intervenții cu elemente de practici pozitive. De exemplu, administrația locală din Pisa aplică, încă din 2002, proiectul *Città sottili*, în colaborare cu biroul local de asistență medicală (USL) și cu ONG-urile finanțate de Regiunea Toscana. Proiectul își propune să dezvolte, împreună cu comunitățile de romi care trăiesc în această localitate, un program pentru închiderea taberelor și îmbunătățirea integrării sociale. Activitățile sunt sprijinite de trei mediatori de etnie romă și includ întâlniri regulate cu comunitățile de romi în vederea stabilirii nevoilor sociale și a monitorizării rezultatelor. Proiectul are ca scop eliminarea „taberelor de romi”. Un reprezentant al USL 5 din Pisa a declarat: „Nu am dorit să creăm o tabără de nomazi care ar repeta aceleași probleme. [...] Am încercat să depășim această logică și să urmăm căile de incluziune. De fapt, datele pe care le deținem arată că aceste persoane pot beneficia de un cămin și își pot trimite copiii la școală”.²³⁵ Obiectivul general al proiectului este „de a construi trasee de integrare socială pentru persoanele aflate în situație de excluziune socială care trăiesc în locuințe foarte degradate”.²³⁶ Între 2002 și 2007, peste 400 de persoane implicate în proiect au părăsit „taberele de nomazi”. Patru „tabere de nomazi” au fost desființate definitiv și locuitorii acestora au primit acces la locuințe normale în centrele de primire sau în locuințe închiriate, iar aproximativ 200 de copii au putut merge la școală în mod regulat.²³⁷

În Franța, orașul Cesson oferă un alt model de practici pozitive la nivelul autorităților locale. În octombrie 2008, Tribunalul din Melun a ordonat evacuarea a 15 familii de români de etnie romă care ocupau locul fostei tabere de traveller din Cesson. Orașul Cesson a decis să sprijine patru familii însumând 25 de persoane, acordând prioritate celor ai căror copii au fost înregistrați oficial. Orașul Cesson a adăpostit aceste familii într-un loc nou și a inițiat un plan de integrare socială și profesională. În timp ce ani de zile s-au confruntat cu o instabilitate și o insecuritate extreme, aceste persoane au acum o locuință stabilă, venituri legale, educația copiilor este încurajatoare și se fac progrese în direcția obținerii unor locuințe permanente. Locuitorii din Cesson au constatat că primirea familiilor străine nu a prezentat niciun fel de problemă specială. Prezența acestora în oraș nu mai este contestată.²³⁸

²³⁵ Interviu cu un cadru medical din Pisa, Italia, 20.3.2009.

²³⁶ A. Sconosciuto, A. Minghi (ed) *Le città Sottili – Programma della Città di Pisa con la comunità rom del territorio- Sintesi del Programma 2002-2007*, Società della Salute Zona Pisana – Comune di Pisa – Azienda USL 5 di Pisa, iunie 2007, http://www.anci.it/Contenuti/Allegati/presentazione_citta_sottili_2007.doc (27.11.2009).

²³⁷ S-a semnalat că programul a avut, de asemenea, legătură cu repatrierea romilor în România cu condiția ca ei să nu se întorcă în Pisa pentru o anumită perioadă de timp. A se vedea: ADNKronos International, „Italia: Primarul îi «plătește» pe romii-țigani să părăsească orașul” (*Italy: Mayor “pays” Roma-Gypsies to leave the city*), 21.5.2009. <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.0.3342187830> (30.10.2009).

²³⁸ A se vedea „La ville et quatre familles roms s’engagent à coopérer” (Primăria și patru familii de romi își iau angajamentul de a colabora), *Le Parisien*, 17.11.2008 și „Invitation à la presse Conférence de presse sur l’intégration de familles roumaines à Cesson, Hôtel de Ville, 10 juin

Numeroase intervenții susținute de către autoritățile locale sunt puse în aplicare de către ONG-uri. În Madrid și Cordoba, în Spania, au existat intervenții similare, deși de o magnitudine și cu abordări diferite. În Madrid, administrația locală a sponsorizat timp de un deceniu un proiect care vizează integrarea socio-economică a minorităților, care a fost conceput inițial pentru romii ce provin din Europa de Est și care, în prezent, este deschis pentru alte grupuri, dar încă se ocupă predominant de romi. Acest proiect, derulat de ONG-ul *Accem*²³⁹, oferă cazare temporară, în adăposturi de integrare, familiilor proaspăt sosite în Madrid și familiilor care locuiau în locuințe fără forme legale. Asigurarea cazării este completată de o gamă largă de măsuri de sprijinire cum ar fi, creșă pentru copiii de până la trei ani; activități extrașcolare pentru copii (copii școlarizați în diferite centre din zonă); o școală pentru părinți în vederea pregătirii acestora pentru relația cu serviciile publice, asistență în privința formalităților administrative privind regularizarea și accesarea indemnizațiilor sau serviciilor, cursuri de limbă spaniolă, activități de recreare cu familiile și asistență pentru găsirea unui loc de muncă. După o perioadă de ședere în adăposturi, familiile sunt sprijinite în căutarea unei locuințe de închiriat, iar chiria este plătită în primele patru luni din fondurile proiectului.²⁴⁰

În Cordoba există un program sponsorizat de administrația locală încă din 2007 și implementat de un ONG care oferă cazare temporară. Programul *Pisos Puente* [Centre de tranzit] oferă cazare în apartamente, un venit lunar, acces la serviciile sociale și asistență pentru găsirea unui loc de muncă pentru familiile de romi selectate, care semnează un contract de „angajament de integrare” cu autoritățile municipale. În același oraș, administrația derulează un proiect de intervenție socială pe stradă pentru a atrage atenția asupra fenomenului copiilor cerșetori și pentru a-l combate. Programul constă, în esență, în contactarea, informarea și sensibilizarea mamelor de etnie romă, oferindu-le sprijin social și punându-le la dispoziție o creșă unde își pot lăsa copiii de până la trei ani în grija profesioniștilor, în timp ce ele merg la cerșit. Un funcționar al autorității locale a declarat: *„Am observat că există multe femei de etnie romă care merg la cerșit și își iau copiii mici cu ele. Pentru această problemă, care în alte orașe a fost abordată prin interzicerea cerșetorilor prin legi locale, noi am încercat să oferim o alternativă [...], ideea fiind ca, de aici, copiii să meargă la creșele/grădinițele normale.”*²⁴¹

În regiunea de nord a provinciei Asturias există mai multe servicii municipale care facilitează înregistrarea la nivel municipal a romilor care provin din alte state membre ale UE, facilitând astfel integrarea socială a acestora: *„Lucrăm cu aproximativ 300 de oameni și există deja un grup care s-a stabilizat. Mulți dintre aceștia beneficiază de fonduri ce acoperă până la 75% din chiria locuinței, dacă sunt înregistrați de doi ani sau de șase luni, dacă aceasta este prima înregistrare; de asemenea, multe persoane*

2009” (Invitație la conferința de presă privind integrarea familiilor de români la Cesson, Clădirea Primăriei, 10 iunie 2009).

²³⁹ Pentru informații suplimentare, a se vedea www.accem.es (30.10.2009).

²⁴⁰ Interviu cu ONG-ul *Accem*, Spania, 23.3.2009.

²⁴¹ Interviu cu un funcționar al Biroului de imigrări din cadrul administrației locale din Cordoba, Spania, 17.3.2009.

*beneficiază de ajutor social, de indemnizații pentru nou-născuți [...] Cerșitul nu a dispărut complet, dar este aproape de dispariție. Femeile vor acum să lucreze ca menajere sau ajutoare în bucătărie. Intervenția unui consilier local pe probleme de servicii de asistență socială a fost un factor determinant pentru coordonarea reacțiilor eficiente”.*²⁴² „Trebuie să fie înregistrați la nivel municipal de șase luni pentru a putea beneficia de alocații de urgență, respectiv de doi ani pentru a beneficia de ajutor social. În prezent, beneficiază de ajutor social [...] Aceasta a fost o inițiativă a serviciilor de asistență socială pentru a încuraja înregistrarea la nivel municipal. Oricine are dreptul de a se înregistra pe lângă administrația locală, oriunde dorește”.²⁴³ „În cazul în care aceștia nu au un domiciliu pentru a se înregistra la serviciul municipal de evidență a populației, încercăm să rezolvăm problema. Dacă apelează la serviciile de asistență socială, vor fi înregistrați [...] Mulți dintre cei cu care lucrăm beneficiază de ajutor social, ceea ce reprezintă o garanție pentru proprietari că își vor primi chiria”.²⁴⁴

Este probabil prea devreme pentru a trage concluzii pe baza puținelor intervenții pozitive din țările care fac obiectul studiului, dar pot exista unele indicii de bune practici. Cel mai probabil, acestea vor apărea în contextul intervențiilor existente care îi vizează pe romii și traveller care sunt cetățeni ai statelor membre în care trăiesc. De asemenea, pot să apară în proiecte mai ample de integrare a minorităților etnice sau ca urmare a aplicării pe scară largă a politicilor existente de egalitate/diversitate sau coeziune socială.

4.2. Răspunsuri din partea ONG-urilor

Răspunsurile ONG-urilor care sprijină cetățenii romi proveniți din alte state membre ale UE în țările de destinație, care au fost identificate în cadrul studiului, pot fi clasificate în intervenții de sprijin pe baza drepturilor și intervenții prin furnizarea de servicii.

4.2.1. Intervenții bazate pe drepturi

Un exemplu în acest sens este *Collectif national Droits de l'Homme Romeurope* [Grupul național pentru drepturile omului Romeurope]. Acesta a fost înființat în octombrie 2000 la Paris, cu scopul de a îmbunătăți accesul migranților romi la drepturile fundamentale, în special pentru cei din țările Europei Centrale și de Est. Informațiile obținute de către asociațiile membre și comitetele de sprijin, care interacționează zilnic cu familiile de romi, „reprezintă mărturii ale încălcării

²⁴² Interviu cu ONG-ul Accem-Gijón, Spania, 12.3.2009.

²⁴³ Interviu cu un funcționar al administrației locale din Aviles, Spania, 12.3.2009.

²⁴⁴ Interviu cu un funcționar al administrației locale din Oviedo, Spania, 13.3.2009.

drepturilor acestora, inclusiv ale celor care au dobândit cetățenia europeană în ianuarie 2007”.²⁴⁵

Alte exemple de organizații cu activități similare sunt Freedom of Movement Network (Rețeaua pentru libertatea de circulație) din Finlanda și Roma Rights Group (Grupul pentru drepturile romilor) din Regatul Unit. În Italia, ONG-urile pentru romi și neromi sunt, de asemenea, implicate în acțiuni de sprijin, inclusiv Federația „Rom e Sinti Insieme” și osservAzione. În Spania, Fundación Secretariado Gitano este angajată în promovarea drepturilor omului, care îi vizează pe cetățenii de etnie romă proveniți din alte state membre ale UE.

La nivel european, numeroase ONG-uri lucrează atât în parteneriat, cât și independent, prin diferite forme de propagandă și susținere legală. De exemplu, Centrul European pentru Drepturile Romilor (CEDR) a întreprins o serie de acțiuni cu privire la situația din Italia. O mare parte din aceste activități au fost realizate în parteneriat cu alte organizații, inclusiv osservAzione, Institutul pentru o societate deschisă, Centrul pentru dreptul la o locuință și evacuări, Centrul romilor pentru intervenție socială și studii (Romani Criss) și Alianța civică a romilor din România. Această activitate a inclus monitorizarea regulată în diverse orașe italiene și participarea la misiunile de constatare; rezultatele studiilor au fost utilizate pentru a conduce la luarea de poziții politice, la realizarea de lucrări și rapoarte care vizează instituțiile UE, guvernul italian și alte organisme interguvernamentale, pentru a promova schimbarea; în același timp, Comisiei Europene i s-a solicitat să inițieze procedurile corespunzătoare împotriva Italiei pentru efectuarea unui recensământ în taberele de romi și sinti și colectarea de date cu caracter personal, date protejate prin lege.²⁴⁶ În plus, CEDR este implicat într-un litigiu aflat pe rolul instanțelor italiene, împotriva „stării de urgență” și a legilor și ordonanțelor conexe, cu un avocat local și o familie de romi.

4.3. Intervenții prin furnizarea de servicii

În această privință au fost mai active ONG-urile din Franța, Italia, Spania și Regatul Unit. În Spania, începând cu 2006, Fundación Secretariado Gitano (FSG) derulează programul denumit *Programa de Fomento de la Integración del Colectivo Gitano Inmigrante procedente de países del Este* [Programul pentru încurajarea integrării grupurilor de imigranți de etnie romă provenind din țările est-europene].²⁴⁷ Activitatea acestuia îi vizează pe romii ce provin din alte state membre și se preconizează extinderea sa cu ajutorul unor noi surse de finanțare regionale și locale și al unor noi angajamente instituționale, dacă va fi posibil. Acest program este derulat în colaborare cu Fondul social european (FSE), Programul Operațional

²⁴⁵ Romeurope, *Raport 2007-2008*, Paris: Romeurope. p. 7.

²⁴⁶ Pentru informații suplimentare, a se vedea www.erc.org (27.11.2009).

²⁴⁷ A se vedea: Numărul 45/46 al revistei „Gitanos: Pensamiento y Cultura” include o descriere a acestui program http://www.gitanos.org/upload/79/31/45_46Experiencias.pdf (23.10.2009).

Multiregional de Combatere a Discriminării. În calitate de organism intermediar al FSE, FSG desfășoară de asemenea o serie de acțiuni care vizează populația romă. Se combină în acest fel sprijinul de ordin social și acțiunile care vizează integrarea la locul de muncă. Obiectivul principal constă în incluziunea socială a romilor care nu sunt cetățeni spanioli. Pentru realizarea acestui obiectiv FSG a evaluat situația romilor care provin din alte state membre ale UE, a definit abordările care au ca scop satisfacerea celor mai importante nevoi ale acestora și îmbunătățirea condițiilor de viață ale acestora, și a facilitat accesul acestora la serviciile publice (și private). Programul a început în cinci orașe spaniole și, în prezent, se derulează în Alicante, Valencia, Barcelona, Avilés, Oviedo, Madrid, Cordoba, Malaga, și Burgos (și altele sunt planificate în viitorul apropiat).

În Italia, organizația Casa della Carità este implicată în diverse proiecte de intervenție socială care intenționează să răspundă la problemele cu care se confruntă comunitățile românilor de etnie romă care trăiesc în Milano. Între 2005 și 2007, Casa della Carità a găzduit circa 260 de români de etnie romă care au fost evacuați forțat de către administrația locală din Milano, într-un ansamblu rezidențial deținut de organizație. Aceasta și asigurarea serviciilor de asistență socială au scopul de a consolida autonomia familiilor, oferind o alternativă la traiul în tabăra de nomazi: „Cu ei [românii de etnie romă] ne-am propus o cale diferită, nu tabăra nomadă. Oamenii stau cu noi pentru o anumită perioadă de timp pentru a le oferi o cale treptată spre independență”.²⁴⁸ Mediatorii culturali și asistenții sociali au sprijinit familiile prin activități de căutare a locurilor de muncă, luare în evidență, asistență medicală și școlarizarea copiilor.

În Regatul Unit, ONG-ul H-PAN²⁴⁹ a dezvoltat Proiectul pentru comunitatea română (RCP), care are ca scop facilitarea incluziunii sociale a comunității locale de români de etnie romă, permițându-le acestora să comunice, să-și exprime așteptările, să își îmbunătățească condițiile de viață și să-și ajute copiii să aspire la o viață mai bună. Prin facilitarea comunicării cu comunitatea locală, RCP urmărește, de asemenea, să încurajeze coeziunea comunității. În conformitate cu H-PAN, acest proiect, ca multe altele, nu beneficiază de finanțare publică.

Studiile au arătat, de asemenea, că unele ONG-uri funcționează ca o poartă de acces către sectorul public. De exemplu, în Regatul Unit, Children's Society (Societatea copiilor) a lucrat în colaborare cu agenții guvernamentale, cum ar fi Newham Traveller Education Service (Serviciul pentru educarea comunităților traveller din Newham) sau Primary Care Trust (Trustul de asistență primară) local (precum și cu organizații neguvernamentale, cum ar fi Grupul de sprijinire a romilor, Biroul de consiliere a cetățenilor și ONG-uri tip LIEN): „Asistenții noștri sociali vizitează familiile de romi pentru a-i ajuta, oferindu-le mese gratuite la școală și uniforme școlare. De asemenea, îi îndrumăm pe clienții noștri adulți către organizațiile noastre partenere, cum ar fi Primary Care Trust (Trustul de asistență primară), Traveller Education Service (Serviciul pentru educarea comunităților traveller),

²⁴⁸ Interviu cu Casa della Carità, Italia, 23.3.2009.

²⁴⁹ Pentru informații suplimentare, a se vedea <http://hpan.org.uk> (27.11.2009).

*Roma Support Group (Grupul de sprijinire a romilor), Biroul de consiliere a cetățenilor și ONG-uri tip LIEN, dacă au nevoie de ajutor sau consiliere în domeniul asistenței sociale, găsirea unui loc de muncă, asistență medicală și găsirea unei locuințe. În acest fel, vom evita dubla prestare de servicii”.*²⁵⁰

4.4. Participarea romilor la elaborarea și implementarea răspunsurilor

Cercetarea realizată a găsit puține dovezi privind implicarea romilor în elaborarea și punerea în practică a răspunsurilor față de situația lor, în special în contextul intervențiilor autorității locale. Unul dintre puținele exemple este Proiectul pentru comunitatea română H-PAN, care se adresează nevoilor românilor de etnie romă din Manchester: „*Români de etnie romă au fost implicați în elaborarea proiectului, care se bazează pe o evaluare a nevoilor comunității. RCP vizează în special abordarea unor probleme precum: barierele lingvistice, alfabetizarea și cunoașterea aritmeticii elementare, legea și ordinea, consiliere și îndrumare privind asistența socială, îndrumare către furnizorii de servicii guvernamentale, sănătate, educarea copiilor, creșterea și protecția copiilor.*”²⁵¹ De asemenea, au existat și cazuri de instructori de etnie romă și angajați de etnie romă în cadrul autorităților locale în toate locațiile ce au făcut obiectul studiului în Regatul Unit.

Întrucât romii care provin din alte state membre nu sunt de obicei implicați în elaborarea și realizarea proiectelor, este de așteptat ca de multe ori acest rol să revină organizațiilor naționale ale romilor. Unele dintre aceste organizații au colaborat strâns pentru sprijinirea și integrarea cetățenilor UE de etnie romă, în timp ce altele s-au distanțat. Totuși, în general, studiile au arătat că cetățenii UE de etnie romă percep faptul că primesc mai puțin ajutor și sprijin din partea organizațiilor naționale ale romilor decât ar fi de așteptat, deși activiștii romi care sunt resortisanți ai țării respective reprezintă foarte des principala (sau singura) sursă de sprijin pentru romii care provin din alte state membre.

Se așteaptă adesea din partea organizațiilor naționale ale romilor să accepte responsabilitatea pentru sprijinirea romilor care provin din alte state membre pe lângă celelalte probleme proprii și fără a avea resurse suplimentare. Chiar dacă există în mod clar probleme cu această dinamică, ar fi greșit să se supraestimeze responsabilitatea organizațiilor naționale ale romilor în ceea ce privește integrarea noilor romi „străini”.

Unii respondenți de etnie romă au menționat că ONG-urile nu promovează implicarea romilor proveniți din alte state membre. Un respondent român de etnie romă din Italia a declarat: „*Aici, în Milano, nu sunt prea multe organizații ale*

²⁵⁰ Interviu cu The Children’s Society, Londra, 27.3.2009.

²⁵¹ Interviu cu H-PAN, Regatul Unit, 8.4.2009.

*romilor. Mi-am propus să creez chiar eu una, însă acest tip de organizație nu este dorită de celelalte asociații; cred că ar fi important să avem una, pentru ca romii să poată vorbi în numele lor și să participe”.*²⁵² ONG-urile, pe de altă parte, au o perspectivă diferită privind provocările generate de implicarea romilor: „Colaboram cu o rețea de ONG-uri numită Tavolo Rom, compusă din 10 organizații. [...] Cooperarea cu reprezentanții romilor este foarte dificilă.”²⁵³

²⁵² Interviu cu un rom, Italia, 11.2.2009.

²⁵³ Interviu cu Casa della Carità, Italia, 23.3.2009.

5. Concluzii

Romii proveniți din alte state membre ale UE fac acum parte din peisajul citadin aproape în fiecare stat membru al Uniunii Europene. Studiile sugerează că este posibil să existe mai mulți romi care se mută din țările de origine decât cei care se întorc acolo, ceea ce poate duce la o creștere incrementală a acestei populații - deși nu la scara de „avalanșă” sau „aflux” în țări de destinație care pe vremuri salutau sosirea unui număr relativ redus de romi din alte state membre.

Cazul cetățenilor UE de etnie romă care se stabilesc în alte state membre ale UE ridică anumite semne de întrebare, care iau forma unor dezbateri ample privind combaterea discriminării și integrarea, precum și semnificația cetățeniei UE și a drepturilor asociate ca și concept de amploare. Multe dintre problemele ridicate în acest raport nu sunt specifice romilor. Dar cazul romilor servește drept *probă de foc*: consecințele pentru unii dintre cei mai vulnerabili cetățeni ai UE constituie un indicator important al provocărilor practice de zi cu zi cu care se confruntă toți cetățenii.

Cercetarea a identificat o dinamică specifică romilor alarmant de negativă. În primul rând, sosirea cetățenilor UE de etnie romă este des percepută negativ, iar eforturile depuse pentru a sprijini integrarea lor pe piața locală a muncii sunt nesemnificative. În al doilea rând, cercetarea a identificat, de asemenea, răspunsuri politice care exprimă în mod explicit atitudini ostile romilor în țările studiate. În al treilea rând, politica și practicile existente, cum ar fi practicile privind înregistrarea reședinței, care aplică incorect dispozițiile directivei privind libera circulație, pot afecta accesul cetățenilor UE de etnie romă la o serie de prestații sociale, având un impact negativ asupra exercitării libertății de circulație, chiar și atunci când acest lucru este neintenționat.

Romii își exercită dreptul la libera circulație și ședere în contextul unor factori de atracție și de respingere semnificativi. Factorii de respingere în țările de origine presupun o combinație de sărăcie și rasism. Șomajul este un aspect definitoriu al experienței sărăciei în țările de origine. Factorii de atracție includ aspirațiile la standarde de viață mai bune - mai ales perspectiva găsirii unui loc de muncă, atât în economia formală, cât și în cea informală.

Experiența romilor care s-au mutat într-un alt stat membru a variat într-o mare măsură de-a lungul diferitelor țări de destinație în ceea ce privește locuințele, sănătatea, educația și protecția socială. În cadrul cercetării s-a observat existența unei continuități în cazul experiențelor de integrare, de la cele care au fost în întregime pozitive până la cele care au implicat o profundă pauperizare. Cei care reușesc să își găsească un loc de muncă în economia formală în țările de destinație trăiesc într-un mod pozitiv libera circulație și se integrează relativ ușor. Experiențele lor pozitive legate de un proces incremental și semnificativ de integrare și mobilitate socială în statele membre de destinație pot fi considerate bune practici.

Cei care nu reușesc să-și găsească un loc de muncă în economia formală în țările de destinație au, în general, o experiență mult mai negativă a liberei circulații. Acești cetățeni UE de etnie romă „inactivi din punct de vedere economic” sunt cei care atrag cele mai multe stereotipuri și comentarii negative. Cu toate acestea, în realitate, majoritatea acestor romi nu sunt în niciun caz inactivi. Deși nu s-au integrat în economia formală, aceștia sunt implicați în mare parte în așa-numitele „activități economice marginale”, cum ar fi reciclarea sticlei sau a metalului sau lucrând ca vânzători ambulănți, zugravi de case, etc. Cu toate acestea, rezultatele acestui studiu au arătat că veniturile obținute din astfel de activități informale nu îndeplinesc cerința „resurselor suficiente”, deoarece sunt venituri nedeclarate.

Excluderea din societate a multor cetățeni UE de etnie romă în statul membru de origine și în statul membru gazdă creează bariere de netrecut în ceea ce privește găsirea unui loc de muncă în economia formală și capacitatea de a dovedi că dețin „resurse suficiente”, ceea ce are un efect de domino asupra posibilității lor de a se înregistra și, în consecință, de a beneficia de drepturile civile și politice, economice și sociale fundamentale. Acest aspecte ridică mari semne de întrebare cu privire la eficiența politicilor de incluziune.

În linii mari, excluderea de la asistența socială are un impact disproporționat asupra femeilor, copiilor, persoanelor în vârstă și a persoanelor cu handicap. Răspunsurile politice existente indică existența unei sensibilități reduse față de problemele legate de egalitatea de gen sau de alte aspecte legate de discriminarea multiplă. În mod clar, pe măsură ce apare răspunsul la situația romilor proveniți din alte state membre, apare și necesitatea integrării sensibilității față de aspecte precum sexul, vârsta, handicap și alte probleme, în cadrul strategiilor globale de susținere și asigurare de resurse.

Uniunea Europeană și statele membre trebuie, prin urmare, să adopte politici specifice, întemeiate pe drepturi integrate și pe standarde bazate pe egalitate, care să promoveze coeziunea socială și să contribuie la respectarea ulterioară a promisiunii de „*Civis Europaeus sum*”.

6. Avize

FRA formulează avize factice pentru a sprijini instituțiile Uniunii Europene și statele membre în procesul de adoptare de măsuri sau de formulare a unor direcții de acțiune în cadrul sferei lor de competență, în vederea respectării depline a drepturilor fundamentale. În acest context, pe baza unei cercetări aprofundate privind dificultățile întâmpinate de către cetățenii UE de etnie romă care se mută în alte state membre ale UE, FRA își exprimă următoarele avize.

După cum a afirmat Parlamentul European în aprilie 2009, „UE și statele membre au o responsabilitate comună de a promova incluziunea romilor în calitate de cetățeni ai Uniunii, cu scopul de a permite persoanelor de etnie romă să beneficieze pe deplin de stimulentele oferite de UE” (Rezoluția Parlamentului European din 2 aprilie 2009 referitoare la problemele și perspectivele cu care se confruntă cetățeanul european).

În timp ce avizele FRA sunt explicit orientate către autoritățile europene, naționale și locale, pentru elaborarea și aplicarea eficientă a politicilor și măsurilor este esențială o abordare integrată, cooperantă și coordonată de parteneriat la nivel vertical și orizontal de guvernare. Multe dintre avize nu se referă în mod special la cetățenii de etnie romă.

Instituțiile Uniunii Europene

Utilizând structura Platformei integrate a UE pentru incluziunea romilor – Comisia Europeană ar trebui să elaboreze o strategie-cadru privind incluziunea romilor, care să stabilească standarde și indicatori minimi comuni pentru politicile de incluziune socială destinate romilor (atât resortisanți, cât și migranți), pe teritoriul Uniunii Europene.

Comisia Europeană ar trebui să ia în considerare condiționarea alocării anumitor fonduri structurale ale Uniunii Europene de dezvoltarea și aplicarea unor politici eficiente de incluziune a romilor care să-i vizeze și pe cetățenii UE de etnie romă care provin din alte state membre ale UE.

Statele membre

Statele membre trebuie să se asigure că toate măsurile luate, care au un impact direct sau indirect asupra cetățenilor Uniunii Europene de etnie romă, respectă principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a UE și directiva privind egalitatea rasială, care interzice în mod explicit discriminarea directă și indirectă.

Statele membre trebuie să asigure transpunerea corectă a directivei privind libera circulație, astfel cum s-a menționat în recentul raport al Comisiei Europene și în conformitate cu orientările adoptate de Comisia Europeană la 2 iulie 2009.

Statele membre ar trebui să asigure respectarea dreptului fundamental la liberă circulație și ședere, prin elaborarea unor politici naționale proactive, orientate spre incluziune. Acest obiectiv ar trebui atins printr-un proces consultativ care să ia în considerare experiențele și preocupările autorităților locale, ale societății civile și ale cetățenilor Uniunii.

Statele membre ar trebui să efectueze anchete periodice menite să colecteze date defalcate în funcție de cetățenie, sex, vârstă, etnie, cu scopul de a monitoriza nivelul de incluziune în societățile gazdă a cetățenilor UE care și-au exercitat dreptul la libera circulație.

Statele membre ar trebui să elimine obstacolele practice cu care s-au confruntat cetățenii UE în ceea ce privește procedurile de înregistrare a reședinței, prin măsuri care să asigure consecvența procedurii de înregistrare și a cerințelor la nivel local, sau să ia în considerare eliminarea cerințelor.

Statele membre ar trebui să se asigure că toți copiii aflați pe teritoriul lor au acces deplin și egal la învățământul obligatoriu, indiferent de statutul administrativ, prin eliminarea din procesul de înscriere în instituțiile școlare a oricăror cerințe referitoare la reședință.

Statele membre ar trebui să se asigure că nu se dispune expulzarea cetățenilor UE din motive de neîndeplinire a cerinței de înregistrare a reședinței.

Statele membre ar trebui să respecte pe deplin obligația legală de a „[difuza] informațiile privind drepturile și obligațiile cetățenilor Uniunii și ale membrilor familiilor acestora cu privire la subiectele reglementate de [directiva privind libera circulație], în special prin campanii de sensibilizare realizate prin mijloacele de informare în masă și prin alte mijloace de comunicare locale și naționale” (articolul 34 din directiva privind libera circulație).

Statele membre ar trebui să publice și să disemineze informații la scară largă, în colaborare cu organizațiile societății civile, într-un limbaj simplu. Aceste informații referitoare la drepturile cetățenilor UE care au domiciliul pe teritoriul lor și la cerințele și procedurile relevante pentru exercitarea acestor drepturi – inclusiv orice cerință specifică țărilor de origine – trebuie să fie disponibile în limba națională (limbile naționale) a (ale) altor state membre ale UE, după caz, inclusiv în limbile minorităților, cum ar fi romani.

Statele membre ar trebui să dezvolte și/sau să îmbunătățească politicile de incluziune a romilor și măsurile care vizează în special nevoile cetățenilor UE de etnie romă care provin din alte țări ale UE, prin:

- Participarea deplină și eficientă la Platforma integrată a UE pentru incluziunea romilor;
- Susținerea și promovarea conceperii unei strategii-cadru comune privind incluziunea romilor la nivelul UE;
- Utilizarea fondurilor structurale și, în special, a Fondului social european de o manieră mai creativă, pentru a sprijini procesul de incluziune a romilor care

provin din alte state membre și pentru a combate discriminarea împotriva acestora.

Autoritățile locale

Lucrând în strânsă colaborare cu guvernele naționale, autoritățile locale ar trebui să examineze și să abroge toate măsurile și politicile care nu sunt în concordanță cu directiva privind libera circulație.

În strânsă colaborare cu guvernele naționale, autoritățile locale ar trebui să ia urgent măsuri pentru a-i încuraja și a-i sprijini pe cetățenii UE să se desprindă de locul de muncă informal și să găsească locuri de muncă pe piața formală a muncii, inclusiv prin desfășurarea de activități independente. Autoritățile locale ar putea analiza, de asemenea, unele modalități de transferare a unor forme de angajare, cum ar fi colectarea fierului vechi sau reciclarea sticlei, în sectorul formal.

Autoritățile locale ar trebui să elaboreze și să afișeze public informații cu privire la procedurile și cerințele locale pentru înregistrarea reședinței. Aceste informații ar trebui să fie disponibile în limba națională a altor state membre UE, după caz, inclusiv în limbile minorităților, cum ar fi romani.

Autoritățile locale ar trebui să facă publice la scară largă beneficiile înregistrării și să realizeze campanii pentru a promova înregistrarea la nivel local. Organizațiile societății civile ar trebui să fie un partener important în această privință.

Autoritățile locale ar trebui să permită și să-i încurajeze cu fermitate pe cetățenii UE, inclusiv pe cei de etnie romă, să apeleze la programele de pregătire profesională și lingvistică, precum și la alte programe de formare, pentru a-și mări șansele de angajare. În plus, acestea ar trebui să se asigure că cetățenii UE înregistrați au acces egal la locuințele sociale.

Autoritățile locale ar trebui să elaboreze și să desfășoare intervenții specifice de sprijinire a integrării cetățenilor UE de etnie romă pe piața locală a muncii. În procesul de elaborare și realizare a acestor intervenții, autoritățile ar trebui să colaboreze în mod activ cu beneficiarii și să mențină o strânsă legătură cu angajatorii locali și cu agențiile de ocupare a forței de muncă, precum și cu organizațiile societății civile.

Bibliografie selectivă

Barany, Z. (2002) *The East European Gypsies: Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics*, Cambridge University Press

Cambridge Review of International Affairs (2000) „Romani East-West Migrations: Strangers in Anybody’s Land” Vol. 13, Nr. 2

Carrera, S. (ed.) (2006) *The Nexus between Immigration, Integration and Citizenship in the EU*, Belgia: CEPS
http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/The_Nexus_between_Immigration_Integration_and_Citizenship_in_the_EU.pdf

Carrera, S. și A. Faure Atger (2009) „Implementation of Directive 2004/38 in the context of EU Enlargement: A proliferation of different forms of citizenship?” Raport special CEPS /Aprilie 2009
<http://aei.pitt.edu/10758/>

Consiliul European (2009) „Recommendations adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on Roma and Travellers”
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1253509&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

European Citizen Action Service (2009) *Comparative Study on the application of Directive 2004/38/EC of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Bruxelles: Parlamentul European

Comisia Europeană (2004) *The Situation of Roma in an Enlarged Europe* (Situația romilor în Uniunea Europeană extinsă), Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunităților Europene
<http://www.romadecade.org/5087>

Comisia Europeană (2007) *Mobilitatea, un instrument pentru locuri de muncă mai multe și mai bune: Planul de acțiune european privind mobilitatea locurilor de muncă (2007-2010)*, Bruxelles, 6.12.2007 COM(2007) 773
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0773:FIN:RO:PDF>

Comisia Europeană (2007) *Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*, Comisia Europeană, Direcția Generală Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Egalitate de Șanse, COM(2007) 359 Comisia Europeană (2008) *Fifth Report on Citizenship of the Union*, COM(2008) 85, Bruxelles, 15 februarie 2008

Comisia Europeană (2008) *Community Instruments and Policies for Roma Inclusion*, Document de lucru al personalului Comisiei ce însoțește Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social al Comunităților Europene COM(2008) 420 Bruxelles
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=481&langId=en>

Comisia Europeană (2008) *Raportul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind aplicarea Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora*, COM(2008) 840/3

Comisia Europeană (2008) *Right of Union citizens and their family members to move and reside freely within the Union: Guide on how to get the best out of Directive 2004/38/EC*, Direcția Generală Justiție, Libertate și Securitate
http://ec.europa.eu/commission_barroso/frattini/archive/guide_2004_38_ec_en.pdf

Comisia Europeană (2009) Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, Bruxelles, COM(2009) 313/4
http://www.ipex.eu/ipex/cms/home/Documents/doc_COM20090313FIN

Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (2006), *Mobility in Europe, Analysis of the 2005 Eurobarometer survey on geographical and labour market mobility*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/59/en/1/ef0659en.pdf>

Parlamentul European (2008) *Raport referitor la aplicarea Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora* (2008/2184(INI)),
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2009-0186+0+DOC+PDF+V0//EN>

Parlamentul European (2008) *Situația socială a romilor și îmbunătățirea accesului acestora pe piața muncii din UE*, Strasbourg: Direcția Politici, Politici Economice și Științifice, Parlamentul European
<http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?file=23375>

Centrul European pentru Drepturile Romilor (2005) *Always Somewhere Else: Anti-Gypsyism in France*, Budapesta: CEDR

Centrul European pentru Drepturile Romilor (2006) *Ambulance Not on the Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe*, Budapesta: CEDR

Centrul European pentru Drepturile Romilor (2007) *The Glass box: Exclusion of Roma from Employment*, Budapesta: CEDR

Centrul European pentru Drepturile Romilor (2009) *Roma Rights 1/2009: Hard Times for Roma: Economics, Politics and Violence*, Budapesta: CEDR

Centrul European pentru Drepturile Romilor, Romani CRISS, Alianța Civică a Romilor, Centre on Housing Rights and Evictions, Open Society Institute (2008) *Security a la Italiana: Fingerprinting, Extreme Violence and Harassment of Roma in Italy*, Budapesta: Open Society Institute

Fonseca, I. (1996) *Bury me Standing: The Gypsies and their Journey*, New York: Random House

FRA (2009) *The situation of Roma EU citizens living in other Member States: Selected Positive Initiatives Report*. Viena: Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene

FRA (2009) *EU-MIDIS: Data in Focus Report One: The Roma*, Viena: Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene

Fraser, A. (1995) *The Gypsies*, Londra: Blackwell Publishing

Gheorghe, N. și A. Mirga, (1997) „The Roma in the Twenty-First Century: A Policy Paper”, New York: Project on Ethnic Relations

Guy, W. (2002) *Between Past and Future: the Roma of Central and Eastern Europe*, Hatfield: University of Hertfordshire Press

Guy, W., Z. Uherek, și R. Weinerova, (eds.) (2004) *Roma Migration in Europe: Case Studies*, Praga: Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic

Hancock, I. (2002) *We are the Romani People*, Hatfield: University of Hertfordshire Press

Kováts, A. (ed.) (2002) *Roma Migration*, Budapesta: Hungarian Academy of Sciences Institute of Minority Research – Centre for Migration and Refugee Studies

McVeigh, R. (2009) „The people do what the political class isn't able to do: Antigypsyism, Ethnicity Denial and the Politics of Racism without Racism” în G. Bhattacharyya *Ethnicities and Values in a Changing World*, Surrey: Ashgate Milieu Ltd (2008) *Conformity studies of Member States' national implementation measures transposing Community instruments in the area of citizenship of the Union Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family*

members to move and reside freely within the territory of the Member States: Horizontal Synthesis Report Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/horizontal_synthesis_report_en.pdf

Milieu Ltd (2008) *Conformity Study for Finland: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/finland_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd (2008) *Conformity Study for France: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/france_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd (2008) *Conformity Study for Italy: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/italy_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd (2008) *Conformity Study for Spain: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/spain_compliance_study_en.pdf

Milieu Ltd (2008) *Conformity Study for the United Kingdom: Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. Milieu Ltd. în colaborare cu Europa Institute, Edinburgh University
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/uk_compliance_study_en.pdf

Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE (2008) *Recent Migration of Roma in Europe, A study by Mr. Claude Cahn and Professor Elspeth Guild* 10 decembrie 2008, Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE și Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului
http://www.osce.org/documents/hcnm/2008/12/37164_en.pdf

Ringold, D. Orenstein, M. and Wilkens, E. (2005) *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*, Washington: Banca Mondială
http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/roma_in_expanding_europe.pdf

Romeurope (2008) *Raportul 2007-2008* Paris: Romeurope

Sobotka, E. (2003) „Romani Migration in the 1990s: Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy” *Romani Studies*, 5, volumul 13, numărul 2, 2003, 79-121

Stalker, P. (2009) *Stalker's Guide to International Migration*
<http://www.pstalker.com/migration/index.php>

Toggenburg, G. (2009) „The European Union vis-à-vis minorities: a play in three parts and an open end”, în Csaba Tabajdi (ed) *Pro Minoritate Europae (manual pentru cea de-a 25-a aniversare a Intergrupului Minoritar din cadrul Parlamentului European)*, pp. 162-205

Turmann, A. (2004) *A new European agenda for labour mobility*, Bruxelles, Centre for European Policy Studies
http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1118

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (2003) *The Roma in Central and Eastern Europe: Avoiding the Dependency Trap*, Bratislava: PNUD. [Există, de asemenea, rapoartele naționale însoțitoare pentru cinci țări] <http://roma.undp.sk>

Metodologie

Realizarea cercetării pentru acest raport a fost încredințată Centrului European pentru Drepturile Romilor (CEDR) în cooperare cu European Dialogue (ED), Biroul Informativ al Romilor din Europa (ERIO), Asociația Finlandeză pentru Drepturile Omului (FLHR), Fundación Secretariado Gitano (FSG) și Fédération nationale des associations solidaires (FNASAT).²⁵⁴

Cercetarea a fost realizată în cinci țări de destinație membre ale UE – Franța, Finlanda, Italia, Spania și Regatul Unit – în care s-au deplasat și s-au stabilit romi din alte state membre. În fiecare dintre aceste țări au fost selectate cinci locații pentru cercetare, în vederea asigurării unei game largi și contrastante de trăsături generale și specifice romilor, care să reflecte pe larg experiența pe teritoriul țărilor de destinație din UE a cetățenilor romi care își exercită dreptul la libera circulație și ședere.

- Franța: Paris, Lille, Marseille, Nantes și St Etienne.
- Finlanda: Helsinki, Espoo, Jyväskylä, Turku și Vantaa.
- Italia: Roma, Florența, Milano, Napoli și Pisa
- Spania: Madrid (localitățile Madrid și San Martín), Asturias (Oviedo și Avilés), Barcelona (localitățile Barcelona, Badalona și Santa Coloma de Gramanet), Cordoba și Valencia.
- Regatul Unit: Londra, Bolton, Manchester, Peterborough și Sheffield.

Echipa de cercetare a intervievat aproximativ 165 de cetățeni romi din UE din cele cinci state membre care au făcut obiectul cercetărilor, 37 de funcționari din cadrul autorităților locale și 49 de colaboratori în cadrul diferitor ONG-uri. Eșantionul de cercetare a inclus 59 de femei rome.

FRA și echipa de cercetare sunt deosebit de recunoscătoare nenumăratelor persoane de etnie romă care și-au sacrificat o parte din timp pentru a răspunde la întrebările adresate de cercetătorii care au realizat acest studiu.

Principala modalitate de cercetare a constat în interviuri individuale cu final deschis pe baza unui program comun de interviuri. Durata interviurilor a variat semnificativ, în funcție de cei intervievați. În unele cazuri, cercetătorii au realizat interviuri pe grupuri, pentru a obține o imagine de ansamblu asupra problemelor, urmată, ori de câte ori a fost posibil, de discuții individuale. Doar în câteva cazuri au fost date răspunsuri prin email la întrebările adresate de către autorități în cadrul interviurilor.

²⁵⁴ Echipa de cercetare a fost formată din Lucie Fremlova, Penka Vassileva, Mikko Joronen, Fernando Villarreal, Alain Reyniers, Didier Botton, Charlotte Boise, Eva Rizzin, Andrea Anzaldi, Tara Bedard, Stanislav Daniel, Robert Kushen, Ostalinda Maya, Dr Robert McVeigh, Idaver Memedov, Virgil Cristi Mihalache, Catherine Twigg și Victoria Vasey.

Întrucât studiul de față este calitativ prin natura sa, nu s-a intenționat ca eșantionul să fie reprezentativ, ci s-a urmărit ca acesta să fie mai degrabă suficient de amplu pentru a oferi o înțelegere profundă a experiențelor respondenților. Numărul romilor în vârstă care s-au deplasat a fost restrâns, iar acest aspect se reflectă în rândul respondenților. De asemenea, vocea romilor integrați, profesioniști, aparținând clasei medii nu este reflectată aproape deloc, întrucât aceste persoane sunt dificil de identificat.

Echipa a colaborat intens cu ONG-urile existente și cu alte părți relevante care lucrează în prezent cu comunitățile romilor în fiecare locație cercetată, pentru a facilita accesul la rețelele existente de romi în cadrul studiului. Prin urmare, respondenții reflectă interesele și orientarea organizațiilor societății civile și a altor instituții care colaborează cu acestea.²⁵⁵

Studiul de cercetare s-a înscris în efortul mai amplu de abordare a situației romilor în contextul migrării și exercitării dreptului la libera circulație. FRA, OSCE și Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului au colaborat în 2008 și 2009, pentru a evidenția încălcările drepturilor omului ale căror victime sunt romii. Au fost organizate studii, un seminar comun la nivel de experți și o conferință internațională comună privind libera circulație și migrația.

Accesul la autoritățile locale în cadrul cercetării a fost, în general, bun, cu excepția orașului italian Roma, unde autoritățile locale au refuzat să acorde interviu sau nu au răspuns solicitărilor repetate de a da curs unui interviu.

În unele țări, în rândul respondenților din cadrul autorităților locale s-a manifestat o tendință de a răspunde neoficial în privința mai multor aspecte de natură litigioasă. Acest proces a generat, evident, o serie de date suplimentare importante, însă el nu corespunde atitudinii transparente de care trebuie să dea dovadă autoritățile publice.

În ceea ce privește accesul la ONG-uri nu s-au înregistrat probleme semnificative în cadrul cercetării. De fapt, ONG-urile au fost suprareprezentate din punctul de vedere al răspunsului scontat. Acest lucru reflectă două tendințe generale: în primul rând, implicarea ONG-urilor se obține mai ușor decât cea a autorităților locale, atunci când este vorba de cercetări care pot fi percepute ca fiind de natură critică la adresa politicii curente (sau a lipsei acestei politici); în al doilea rând, ONG-urile au o competență mult mai mare în privința acestei comunități noi și marginale. În general, există o probabilitate mult mai mare ca ONG-urile să interacționeze cu cetățenii romi din UE mai repede și mai bine decât agențiile guvernamentale. În sfârșit, accesul la obiectul cercetării depinde deseori de cooperarea ONG-urilor și, prin urmare, cercetătorii au trebuit să stabilească o relație cu acestea.

²⁵⁵ Această dinamică nu există în Finlanda, unde, dată fiind noutatea migrării cetățenilor romi din UE, nu există aproape nicio infrastructură de mediere. Această situație a prezentat avantajul asigurării accesului direct la romi, dar și dezavantajul concomitent al lipsei unei structuri de sprijin care să faciliteze sau să încurajeze accesul sau cooperarea.

Anexe

Anexa 1: Lucrătorii din statele membre noi – măsuri tranzitorii (Tabel sinoptic)

Statul membru	Lucrătorii din UE-8/UE-15	Lucrătorii din BG și RO/UE-25	
UE-15	Belgia	Acces liber (1 mai 2009)	Restricții cu simplificări
	Danemarca	Acces liber (1 mai 2009)	Acces liber (1 mai 2009)
	Germania	Restricții cu simplificări*	Restricții cu simplificări*
	Irlanda	Acces liber (1 mai 2004)	Acces liber (1 ianuarie 2009)
	Grecia	Acces liber (1 mai 2006)	Acces liber (1 ianuarie 2009)
	Spania	Acces liber (1 mai 2006)	Restricții cu simplificări
	Franța	Acces liber (1 iulie 2008)	Restricții cu simplificări
	Italia	Acces liber (27 iulie 2006)	Restricții cu simplificări
	Luxemburg	Acces liber (1 noiembrie 2007)	Restricții cu simplificări
	Țările de Jos	Acces liber (1 mai 2007)	Restricții cu simplificări
	Austria	Restricții cu simplificări*	Restricții cu simplificări*
	Portugalia	Acces liber (1 mai 2006)	Acces liber (1 ianuarie 2009)
	Finlanda	Acces liber (1 mai 2006)	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Suedia	Acces liber (1 mai 2004)	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Regatul Unit	Acces – schema obligatorie de înregistrare a lucrătorilor (1 mai 2004)	Restricții cu simplificări
UE-10	Republica Cehă	Fără măsuri reciproce	Acces liber – legislație națională (1 ianuarie 2007)
	Cipru	-	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Estonia	Fără măsuri reciproce	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Letonia	Fără măsuri reciproce	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Lituania	Fără măsuri reciproce	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Ungaria	Fără măsuri reciproce (1 ianuarie 2009)	Acces liber (1 ianuarie 2009)
	Malta	-	Restricții
	Polonia	Fără măsuri reciproce (17 ianuarie 2007)	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Slovenia	Fără măsuri reciproce (25 mai 2006)	Acces liber (1 ianuarie 2007)
UE-2	Slovacia	Fără măsuri reciproce	Acces liber (1 ianuarie 2007)
	Bulgaria	-	Fără măsuri reciproce
	România	-	Fără măsuri reciproce

* Restricții și la detașarea lucrătorilor în anumite sectoare (de la 1 mai 2009)

Comisia Europeană, „Extindere – dispoziții tranzitorii”, text disponibil la:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=466&langId=en> (27. 8.2009)

Anexa 2: Principii de bază comune privind incluziunea romilor – conform dezbaterilor din cadrul primei reuniuni a platformei europene integrate pentru incluziunea romilor din aprilie 2009

Romii sunt afectați în mod disproporționat de excluziunea socială, de prejudecăți și de discriminare. Comunitățile rome fac parte din societățile europene de secole, fiind deseori marginalizate și uneori persecutate. În ultimele două decenii se pare că situația socio-economică a multor romi a stagnat sau chiar s-a deteriorat în mai multe state membre. Mulți romi se confruntă cu șomajul, cu venituri mici, cu o speranță de viață redusă și cu o calitate scăzută a vieții. Aceste aspecte reprezintă o tragedie umană pentru persoanele în cauză, precum și o pierdere imensă pentru societate în general. În plus, excluziunea pe scară largă generează instabilitate socială și constituie o problemă din punct de vedere economic. Prin urmare, chestiunea abordării problemelor care îi afectează pe romi este recunoscută din ce în ce mai mult ca fiind extrem de urgentă atât din punct de vedere etic, cât și din punct de vedere practic. Uniunea Europeană recunoaște necesitatea unor politici mai active și mai eficiente privind incluziunea romilor. Responsabilitatea aplicării acestor politici le revine, în primul rând, statelor membre și, în special, autorităților regionale și locale. Deși numărul și situația socio-economică a romilor variază foarte mult de la un stat membru la altul, există câțiva numitori comuni. În plus, experiența din mai multe state membre arată că există o serie de abordări politice generale care s-au dovedit utile și, prin urmare, pot fi recomandate și altor state.

- Principiul 1: Politici constructive, pragmatice și nediscriminatorii

Politicile pentru incluziunea romilor respectă și asigură valorile de bază ale Uniunii Europene, care includ drepturile omului și demnitatea umană, nediscriminarea și egalitatea de șanse, precum și dezvoltarea economică. Politicile de incluziune a romilor sunt integrate cu politicile privind populația majoritară, în special în domeniul educației, ocupării locurilor de muncă, afacerilor sociale, locuințelor, sănătății și securității în muncă. Scopul acestor politici este de a asigura romilor un acces eficient la șanse egale în societățile statelor membre.

- Principiul 2: Țintire explicită, dar nu exclusivă

Este extrem de important ca inițiativele politice privind incluziunea să-i țintească pe romi în mod explicit, dar nu exclusiv. Aceasta presupune concentrarea asupra persoanelor rome ca și grup-țintă, fără a exclude alte categorii de persoane cu situații socio-economice similare. Această abordare nu separă intervențiile focalizate asupra romilor de inițiativele politice mai cuprinzătoare. În plus, acolo unde este cazul, trebuie să se acorde atenție impactului pe care îl pot avea unele politici și decizii mai ample asupra incluziunii sociale a romilor.

- Principiul 3: Abordare interculturală

Este necesară o abordare interculturală care să adune laolaltă persoane de etnie romă și persoane cu origini etnice diferite. Educația și competențele de tip intercultural sunt esențiale pentru eficientizarea comunicării și a politicii; ele merită să fie promovate în aceeași măsură în care trebuie combătute prejudecățile și stereotipurile.

- Principiul 4: Urmărirea obiectivului integrării

Toate politicile de incluziune urmăresc integrarea romilor în curentul majoritar al societății (instituții educaționale obișnuite, locuri de muncă obișnuite, locuințe obișnuite). Acolo unde există încă instituții educaționale sau locuințe segregate parțial sau total, politicile de incluziune trebuie să urmărească eliminarea acestei situații moștenite din trecut. Trebuie evitată dezvoltarea unor piețe ale muncii „rome”, artificiale și separate.

- Principiul 5: Conștientizarea amplitudinii discriminării de sex

Inițiativele privind politica de incluziune a romilor trebuie să ia în considerare nevoile și situațiile femeilor rome. În cadrul acestora se abordează aspecte precum discriminarea multiplă și problemele de acces la îngrijiri medicale și asistență pentru copil, dar și violența domestică și exploatarea.

- Principiul 6: Transferul politicilor bazate pe dovezi

Este esențial ca statele membre să învețe din propriile experiențe de elaborare a inițiativelor de incluziune a romilor și să facă schimb de experiență cu alte state membre. Este recunoscut faptul că elaborarea, aplicarea și monitorizarea politicilor de incluziune a romilor necesită o bază solidă de date socio-economice colectate în mod constant. Acolo unde este relevant, se iau în considerare, de asemenea, exemplele și experiențele legate de politici de incluziune socială privind alte grupuri vulnerabile, atât din interiorul UE, cât și din afara acesteia.

- Principiul 7: Utilizarea instrumentelor comunitare

În cadrul elaborării și aplicării politicilor destinate incluziunii romilor, este esențial ca statele membre să folosească pe deplin instrumentele comunitare, inclusiv instrumente juridice (Directiva privind egalitatea dintre rase, Directiva cadru privind rasismul și xenofobia), instrumente financiare (Fondul social european, Fondul european de dezvoltare regională, Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală, Instrumentul de preaderare) și instrumente de coordonare (metode deschise de coordonare). Statele membre trebuie să se asigure că utilizarea instrumentelor financiare respectă aceste principii de bază comune și recurs la expertiza Comisiei Europene în ceea ce privește evaluarea politicilor și proiectelor. Evaluarea *inter pares* și transferul de bune practici sunt facilitate, de asemenea, la nivel de experți, de către EURoma (Rețeaua Europeană pentru Incluziune Socială și Romi în cadrul fondurilor structurale).

- Principiul 8: Implicarea autorităților regionale și locale

Statele membre trebuie să elaboreze, să dezvolte, să aplice și să evalueze inițiative politice de incluziune a romilor, în strânsă cooperare cu autoritățile

regionale și locale. Aceste autorități joacă un rol-cheie în aplicarea practică a politicilor.

- Principiul 9: Implicarea societății civile

Statele membre trebuie, de asemenea, să elaboreze, să dezvolte, să aplice și să evalueze inițiative politice de incluziune a romilor, în strânsă cooperare cu actorii societății civile, precum organizațiile non-guvernamentale, partenerii sociali și reprezentanții mediului academic și ai sectorului cercetare. Implicarea societății civile este recunoscută ca fiind esențială atât pentru mobilizarea expertizei, cât și pentru transmiterea cunoștințelor necesare inițierii de dezbateri publice și responsabilizării participanților la întregul proces politic.

- Principiul 10: Participarea activă a romilor

Eficiența politicilor este sporită prin implicarea romilor în fiecare etapă a procesului. Implicarea romilor trebuie să aibă loc atât la nivel național, cât și la nivel european, cu contribuția experților și funcționarilor publici romi, precum și prin consultarea unui număr semnificativ de părți interesate de etnie romă la elaborarea, aplicarea și evaluarea inițiativelor politice. Este extrem de important ca politicile de incluziune să se bazeze pe deschidere și transparență și să abordeze subiecte dificile sau tabu de o manieră adecvată și eficientă. Sunt de asemenea esențiale sprijinirea romilor în vederea unei participări depline la viața publică, stimularea spiritului lor cetățenesc activ și dezvoltarea resurselor umane din rândul acestora.

Comisia Europeană

Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene

Situația cetățenilor romi din UE care se deplasează și se stabilesc în alte state membre

Raport comparativ

Luxemburgo: Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas, 2010

2010 - 94 pp, - 21 x 29.7 cm

ISBN 978-978-92-9192-469-1

doi: 10.2811/36215

Un mare volum de informații cu privire la Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene este disponibil pe internet. Acesta poate fi accesat prin site-ul FRA (<http://fra.europa.eu>).

© Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2009

Reproducerea este permisă, cu excepția utilizării în scopuri comerciale, cu condiția ca sursa să fie recunoscută.

Cum vă puteți procura publicațiile Uniunii Europene?

Publicații de vânzare:

- prin EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- de la librăria pe care o frecvențați, menționând titlul, editura și/sau numărul ISBN;
- contactând direct unul dintre agenții noștri de vânzări. Puteți obține datele de contact ale acestora vizitând <http://bookshop.europa.eu> sau trimițând un fax la +352 2929-42758.

Publicații gratuite:

- prin EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- la reprezentanțele sau delegațiile Comisiei Europene. Puteți obține datele de contact ale acestora vizitând <http://ec.europa.eu/> sau trimițând un fax la +352 2929-42758.

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights

Schwarzenbergplatz 11

1040 - Wien

Austria

Tel.: +43 (0)1 580 30 - 0

Fax: +43 (0)1 580 30 - 691

E-Mail: information@fra.europa.eu

<http://fra.europa.eu>

ISBN 978-92-9192-469-1

9 789291 924691